

Agrárgazdasági Kutató Intézet

**MEZŐGAZDASÁGI
JÖVEDELEMFORMÁCIÓS
RENDSZEREK ÖSSZEFÜGGÉSEI**

**Budapest
2007**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Bognár Imre, Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kapronczai István,
Kertész Róbert, Keszthelyi Szilárd, Kovács Gábor, Popp József,
Udovecz Gábor

Készült:

a Gazdaságelemzési Igazgatóságon

Szerzők:

Garay Róbert
Kapronczai István
Kemény Gábor
Petőné Varga Éva
Porkoláb Eszter
Suga Gábor

Szerkesztette:

Kapronczai István

Opponensek:

Laczka Éva Phd., főosztályvezető
Varga Gyula, az MTA doktora, egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Gazdaságstruktúra és jövedeleminformációs rendszerek	9
1.1. A jövedeleminformációs rendszerek lehatárolása.....	9
1.2. Különböző üzemstruktúrák következménye az EU jövedeleminformációs rendszerre.....	12
1.2.1. Magyarország és az EU-15 tagországainak gazdaságstruktúra összehasonlítása	12
1.2.2. A jövedeleminformációs rendszerek eltérő működésének fő okai.....	23
2. Jövedelemalakulás az APEH adatok alapján 1998-2005	27
2.1. Módszertan, mutatók definiálása	27
2.1.1. Adatgyűjtés megfigyelési köre	27
2.1.2. Adatgyűjtés tárgykörébe tartozó tevékenységek	27
2.1.3. A kibocsátás összetevői.....	28
2.1.4. A ráfordítás összetevői	28
2.1.5. Támogatások és adók	29
2.1.6. A jövedelem-mutatók	29
2.2. A főbb pénzügyi folyamatok	30
2.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása	30
2.2.2. Források és eszközök	32
2.2.3. Költség és jövedelem	33
3. Jövedelemalakulás az MSZR adatok alapján 1998-2005	37
3.1. Módszertan, mutatók definiálása	37
3.1.1. Az adatgyűjtés megfigyelési köre.....	37
3.1.2. Az MSZR tárgykörébe tartozó tevékenységek.....	38
3.1.3. A kibocsátás összetevői.....	38
3.1.4. A ráfordítás összetevői	39
3.1.5. Támogatások és adók	39
3.1.6. A jövedelem-mutatók	40
3.2. A főbb pénzügyi folyamatok	42
3.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása	42
3.2.2. Költség és jövedelem	44
3.3. A magyar MSZR eredmények nemzetközi összehasonlításban	47
3.3.1. A kibocsátás alakulása.....	47
3.3.2. Költség és jövedelem	51
4. Jövedelemalakulás a tesztüzemi adatok alapján 2002-2005	63
4.1. Módszertan, mutatók definiálása	63
4.1.1. Az adatgyűjtés megfigyelési köre.....	63
4.1.2. A tesztüzemi adatok súlyozása	63
4.1.3. Az adatgyűjtés tárgykörébe tartozó tevékenységek	64
4.1.4. A kibocsátás összetevői	64
4.1.5. A ráfordítás összetevői	64
4.1.6. Támogatások és adók	65
4.1.7. A jövedelem-mutatók	65
4.2. A főbb pénzügyi folyamatok	66

4.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása	66
4.2.2. Források és eszközök	67
4.2.3. Költség és jövedelem	70
4.3. A magyar tesztüzemi eredmények nemzetközi összehasonlításban	73
4.3.1. A kibocsátás alakulása	74
4.3.2. Költség és jövedelem	75
5. Kísérlet a jövedeleminformációs rendszerek harmonizációjára	83
5.1. Az adatszolgáltatók magatartásából adódóan torzítanak-e az adatbázisok?.....	83
5.2. Módszertani és lefedettségbeli eltérések az adatbázisok között.....	84
5.2.1. Lefedettségbeli eltérések.....	85
5.2.2. Módszertani eltérések.....	86
5.3. Az APEH adatbázis, az MSZR és a Tesztüzemi Rendszer számszerű összehasonlítása	88
5.3.1. Az APEH és a tesztüzemek társas vállalkozásainak összehasonlítása.	89
5.3.2. A hazai és a nemzetközi tesztüzemi adatok összehasonlítása.	93
5.3.3. Az MSZR és a Tesztüzemi Rendszer összevetése.....	97
5.4. A jövedeleminformációs rendszerek közti „átjárhatósági képlet” meghatározása ..	101
Összefoglalás	107
Irodalomjegyzék	113

Bevezetés

„Az ideális vagyon, mint p.o. olly tőkepénz, melyet se le nem tesznek, se kamatját nem fizetik, vagy olly erdő vagy mocsár, melly jövedelmet nem hoz, nem egyéb álomnál, 's haszna se nagyobb, mert se kenyeret az éhesnek, se ruhát a' meztelennek nem nyújt; 's mennél bizonytalanabb a' tőke vagy kamat fizetése vagy a' jövedelem, annál inkább képzelethez 's a fűsthöz hasonlítható a' birtok, a' vagyon.”

(Gróf Széchenyi István: Hitel)

A piaccgazdaságban a résztvevők szerepük és tehetségük szerint jutnak olyan jövedelemhez, amely fedezheti társadalmi és személyes szükségleteik kielégítését. A termelés, a szolgáltatás és a forgalmazás során realizált jövedelem végül is újraelosztásra kerül a vállalatok, illetve vállalkozók, valamint a munkavállalók és a költségvetés közt. Olyan fontos gazdasági és társadalmi kérdések függnek tehát a jövedelemtől, mint a fejlesztés, a személyes jólét, az állami gazdálkodás egyensúlya. Érthető tehát, hogy gazdasági elemzők a jövedelem termelésével mérik elsősorban a gazdálkodás színvonalát, a gazdaságok „kondícióját”. A jövedelemtermelés színvonalának távlatos gazdasági következményei is vannak. A mezőgazdaság jövedelemhelyzete határozza meg például, hányan és kik fognak a jövőben is mezőgazdasággal foglalkozni. Ez pedig részben közvetett, részben közvetlen hatással bír a vidék Magyarországra, de az egész hazai társadalomra is

Az uniós csatlakozást közvetlenül megelőző-, illetve az azóta eltelt időszakban nem csupán a jövedelemviszonyok változtak, hanem bővültek azok a lehetőségek, amelyek felhasználásával képet lehet rajzolni az ágazat jövedelemhelyzetéről. Míg 2000 előtt a pénzügyi folyamatok feltárására jobbra csak a mérlegek adatai álltak a kutatók rendelkezésére, addig az uniós harmonizáció és a csatlakozás eredményeként kialakításra kerültek azok a pénzügyi- és jövedeleminformációs rendszerek – Tesztüzemi Rendszer és Mezőgazdasági Számlarendszer, – amelyek közös elemei az Unió agrárinformatikai struktúrájának. Mindezek azonban – látszólag – nem segítették a tisztánlátást! Az eltérő céllal létrehozott, különböző rendszerek ellentmondó következtetésekre jutatták az elemzőket, a politikusokat. Gondot okozott a szakemberek, a média és az ágazat iránt érdeklődők számára egyaránt, hogy többféle jövedelemmutatóval is találkozhatnak, ami makrogazdasági tudás nélkül, a definíciók és összefüggések ismerete híján, téves következtetésekhöz, parttalan vitákhoz vezethetnek. Így kialakulhat egy „adatháború”, amikor ki-ki véletlenszerűen, vagy saját (politikai) érdekeinek megfelelően merített egyik vagy másik adatbázisból.

E problémák hívták fel a figyelmet a lezajlott folyamatok egységes adatok alapján történő megítélésének szükségességére. Ennek érdekében készítettük el tanulmányunkat, amelyben arra törekedtünk, hogy az egymás mellett létező jövedeleminformációs rendszereket átvilágítsuk, feltárjuk a köztük lévő összefüggéseket, megvizsgáljuk származtathatóvá tehető-e egyikből a másik, illetve meghatározzuk melyik rendszer milyen folyamat elemzésére a legalkalmasabb.

Tudatában vagyunk annak, hogy nehéz fába vágjuk a fejszénket, amikor az eltérő céllal létrehozott, eltérő terminológiával, és különböző tartalmú mutatókkal kommunikáló

rendszerek összekapcsolásáról gondolkodunk. Nem támaszkodhatunk a nemzetközi szakirodalomra, hiszen mások a nemzeti gazdaságstruktúrák sajátosságai, és ebből adódóan mások a agrárgazdasági jövedeleminformációs rendszerek összehangolásával kapcsolatos problémák. A nemzetközi kiindulópontot az EU jogszabályai jelentik.

A nehézségek, és szakmai kockázatok ellenére felvállaljuk a rendszereket összehasonlító, és a rendszerek közti kapcsolat feltárását célzó kutatást. Részben azért, mert meggyőződésünk szerint segíti a tisztánlátást. Másrészt azért, mert hiszünk abban, hogy a rendszerek működésének összehangolása – ha a rövid idősorok miatt ma még nagy kockázatokkal, de – néhány év múlva bizonyosan megtehető.

A munkánk során lehetőségünk nyílt arra is, hogy elemezzük az ágazat jövedelemviszonyainak alakulását mind önmagunkhoz, mind a többi tagországhoz mérten. Nem a közgazdasági elemzés volt ugyanakkor kutatásunk alapvető célja. Ez csak „hozádek”. Arra szolgál, hogy ezekkel az elemzésekkel illusztráljuk a különböző jövedeleminformációs rendszerek lehetőségeit. Ez magyarázza azt is, miért nem egységes módszertani fejezetben foglaljuk össze a rendszereket. Ugyanakkor törekedtünk arra, hogy az 5. fejezet elején megadjuk az elvárt módszertani összehasonlítást.

Nem tagadhatjuk, a kutatás során több olyan helyzettel is szembe kellett néznünk, amikor komoly kétségek merültek fel a vállalt feladat megoldhatóságát illetően. Ezek – a szakmai korrektség keretein belül – igyekeztünk túllépni. Merülhetnek fel azonban kétségek az olvasóban egy-egy megoldásunk, következtetésünk helytállóságát illetően. Ezért törekedtünk a kutatás teljes számszaki háttérének dokumentálására a tanulmányban. Ez a törekvés ugyanakkor több esetben meghúszította, hogy az olvasmányosságot jobban segítő grafikonokat nagyobb arányban használjunk.

Magyarországon hasonló megközelítéssel még nem folytattak kutatást, nem készítettek tanulmányt. Hazánkban ugyanakkor mintegy 100 éve folynak költség-ár-jövedelem vizsgálatok. A gyakorlatban azonban tényleges könyvelési adatokon alapuló költség-jövedelem elemzések csak múlt század eleji gazdasági világválság jelentkezésekor kerültek előtérbe.

Magyarországon először **Hensch Árpád** (1906) dolgozott ki egyes növénytermesztési, állattartási és „mellékipari” ágazatokra költség kalkulációs sémákat. Vele párhuzamosan **Károly Rezső** (1909) 24 kisüzem, 25 középüzem és 22 nagyüzem 1902. évi összes jövedelmét vizsgálta és publikálta. Elméleti síkon **Reichenbach Béla** (1930) „Mezőgazdasági Üzemtan” című kétkötetes egyetemi tankönyvében mutatott rá az üzemi összefüggések költségkihatásaira.

A rendszeres számtartás-statisztikai adatgyűjtés 1932-ben indult meg, módszertani eltérésekkel a kis és nagyüzemek vizsgálatában. A rendszer kialakítására döntő befolyást gyakorolt **E. Laur** (1928) koncepciója. Ezt képviselte **Juhos Lajos** keszthelyi gazdasági akadémiai tanár, akinek javaslata alapján döntött az OMGE¹ Üzemtani Bizottsága a Laur-féle számtartás-statisztikai rendszer bevezetéséről. Ezzel egyidőben (1932 és 1940 között) **Prack László** (1934) vezetésével az Országos Mezőgazdasági Üzemtani Intézet mintegy 50 gazdaságban végzett adatgyűjtést.

A II. világháború után Magyarországon a költség- és jövedelemszámítás elméleti-módszertani kérdéseinek kutatása valamint a költségszámítás 1957-ben kezdődött a Magyar Tudományos Akadémia Agrárgazdasági Kutató Intézetében, mai intézetünk jogelődjében.

¹ Országos Magyar Gazdasági Egyesület

Ennek a munkának volt az eredménye az *Erdei Ferenc* és *Fekete Ferenc* (1965) által szerkesztett „Önköltség a szocialista mezőgazdaságban” című könyv, amely VII. fejezete jövedelemmutatók számításával is foglalkozott. Ennek a műnek az elkészülte történelmi jelentőségű volt. A fogalmak egyértelmű tisztázása mellett a könyv eljutott a mezőgazdasági dolgozóknak járó díjazás társadalmi indoklásáig, ami abban az időben Magyarországon jelentős lépésnek számított. Állást foglalt a nettó jövedelemérdekeltség mellett, így értelmezhetővé tette a nyereség és a profit fogalmát az akkori szövetkezetekben is.

A „önköltség könyvnél” egy évvel korábban jelent meg *Csendes Béla* és *Vági Ferenc* (1964) tanulmánya, amely szövetkezeti keretek közt vizsgálta a termelés jövedelmezőségének kérdéseit. A sorban harmadikként került az olvasók kezébe *Csete László* (1967) könyve, amely ugyancsak a termelőszövetkezetekben vizsgálta a költség-ár-jövedelem kérdéseket.

A három mű megjelenése után a költség jövedelem viszonyok átfogó értékelésével több, mint másfél évtizedik adós maradt az agrárközgazdasági szakirodalom. Ugyanakkor ebben az időszakban több olyan munka is publikálásra került, amely a differenciáltság kérdéskörét vizsgálta, és így – szükségszerűen – a jövedelem vizsgálat ügyével is foglalkozott. Ezt a „csendet” törte meg *Fekete Ferenc*, *Szénay László* és *Tomka József* (1984) „Költség és jövedelemviszonyok a korszerűsödő mezőgazdaságban” című könyvükkel. A rendszerváltás után a vizsgált témakörben elemző tanulmányokat az Agrárgazdasági Kutató Intézet *Udovecz Gábor* (2000) és – mintegy ennek folytatásaként – *Alvincz József* (2001) szerkesztésében jelentetett meg. Az elmúlt 5 évben a mezőgazdaság jövedelemhelyzetét átfogóan tárgyaló tanulmány a szakirodalomban nem jelent meg.

Végül köszönetet mondunk Laczka Évának a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetőjének és a KSH Mezőgazdasági és környezetstatisztikai főosztály munkatársainak segítségükért, hasznos tanácsaikért.

1. Gazdaságstruktúra² és jövedeleminformációs rendszerek

1.1. A jövedeleminformációs rendszerek lehatárolása

Az uniós mechanizmusban az EU informatikai struktúrája viszonylag stabilabb elem, mint a Közös Agrárpolitika. A KAP ugyanis 5-7 évenként jelentős átalakuláson megy keresztül attól függően, hogy milyen tendenciák érvényesülnek a tagországok mezőgazdaságában és ezeknek milyen szabályozási konzekvenciáit kell érvényre juttatni.

Az Európai Unió mezőgazdaságát szabályzó Közös Agrárpolitika kölcsönösségi viszonyban áll az Unió agrárinformációs rendszerével. A viszony egyik oldalát az jelenti, amellyel a KAP támaszkodik az információs rendszerre, mint működésének alapfeltételére. Szüksége van rá:

- először az általános szabályok felépítésénél, mint az EU szerkezetét és működését tükröző információforrásra. Például a Közös Piaci Szervezetekkel (CMO) kapcsolatban, amely meghatározott termékek, vagy termékcsoportok piacának szabályozását biztosítja. Alapvető szerkezeti elemként az Európai Mezőgazdasági és Orientációs Alap (EMOGA), vagy az Általános Preferenciarendszer működését is magában foglalja.
- másodsor az egyes részterületekről kapott adatok kapcsán, amely a mindennapi élet során a mezőgazdaság szabályozásához, ellenőrzéséhez és koordinálásához szükséges. Így meghatározó, alapvető szerepe van a támogatások, területpihentetés, irányárak, alapárak, intervenciók árak, kvóták alakításánál.
- harmadszor a döntések meghozatalához elengedhetetlen elemzések, előrejelzések során, amelyek a rendeletek, irányelvek, általános és eseti határozatok, ajánlások, tagállamok közötti szerződések és Tanácsi határozatok alapjait is szolgálhatják.

A kölcsönösségi viszony másik oldalát viszont az jelenti, hogy az információs rendszer létezése és működésének célja alapvetően feltételezi a Közös Agrárpolitikát.

Az Európai Unió agrárinformációs rendszerei szerteágazóak de lényegüket tekintve két markáns csoportba sorolhatók. (Kapronczai, 2003) Ezek:

- a primer (elsődleges) információs rendszerek,
- valamint a másodlagos (szekunder) információs rendszerek.

A **primer információs rendszerek** az EU kötelezően működő, nagy adatgyűjtő és feldolgozó struktúrái. Ezekre épül az Unió agrárinformációs rendszerének egésze. Négy meghatározó eleme a következő:

- Az **agrárstatisztika**, amely az EUROSTAT által koordinálva szerteágazó területeken nyújt statisztikai jellegű információkat az Unión belüli folyamatokról, a főbb tendenciákról.
- Az FADN (Farm Accountancy Data Network) az EU egyik legfontosabb információs rendszere. (Magyarországon a németországi gyakorlatnak megfelelően a **Tesztüzemi Rendszer** elnevezés a leginkább elterjedt.) Fő feladata a számviteli és üzemgazdasági adatok feltárása, ezen keresztül a gazdaságok pénzügyi folyamatainak, jövedelmhelyzetének nyomon követése.

² A gazdaság- és az üzemsztruktúra elnevezést a későbbiekben szinonimaként használjuk.

- A **Piaci Információs Rendszer**, amely szolgálja egyrészt a termelők tájékoztatását a főbb piaci folyamatokról, de fontos feladata a brüsszeli apparátus információs igényeinek kielégítése is.
- Végül a primer információs csoport negyedik eleme a támogatások elnyerését szolgáló információs elemek összessége. Ezek közül elsősorban az **Integrált Igazgatási és Ellenőrző Rendszert** indokolt kiemelni, amely lényegét tekintve egy „technikai jellegű” információs rendszer, elsősorban az EU adminisztrációjának működését hivatott segíteni. Az adófizetők pénzéből történő kifizetések elszámolását, illetve ellenőrzését végzi.

A **másodlagos információs rendszerek** közös jellemzői, hogy általában nem végeznek nagyobb tömegű közvetlen adatgyűjtést, információikat főleg a primer rendszerek adatbázisaiból nyerik. Céljuk egy-egy „szűkebb” terület speciális információigényének kielégítése. Közülük kiemelhető a **Mezőgazdasági Számlarendszer**, amely ugyancsak kötelező EU rendszer. Fő feladata az EU által megadott termékkörre vonatkozó termelési, felhasználási, technológiai adatok konzisztens összefogása révén a termelési érték, a hozzáadott érték és a jövedelempozíciók mérése és rövid távú előrejelzése, illetve az agrárpolitikai intézkedések várható hatásának prognosztizálása.

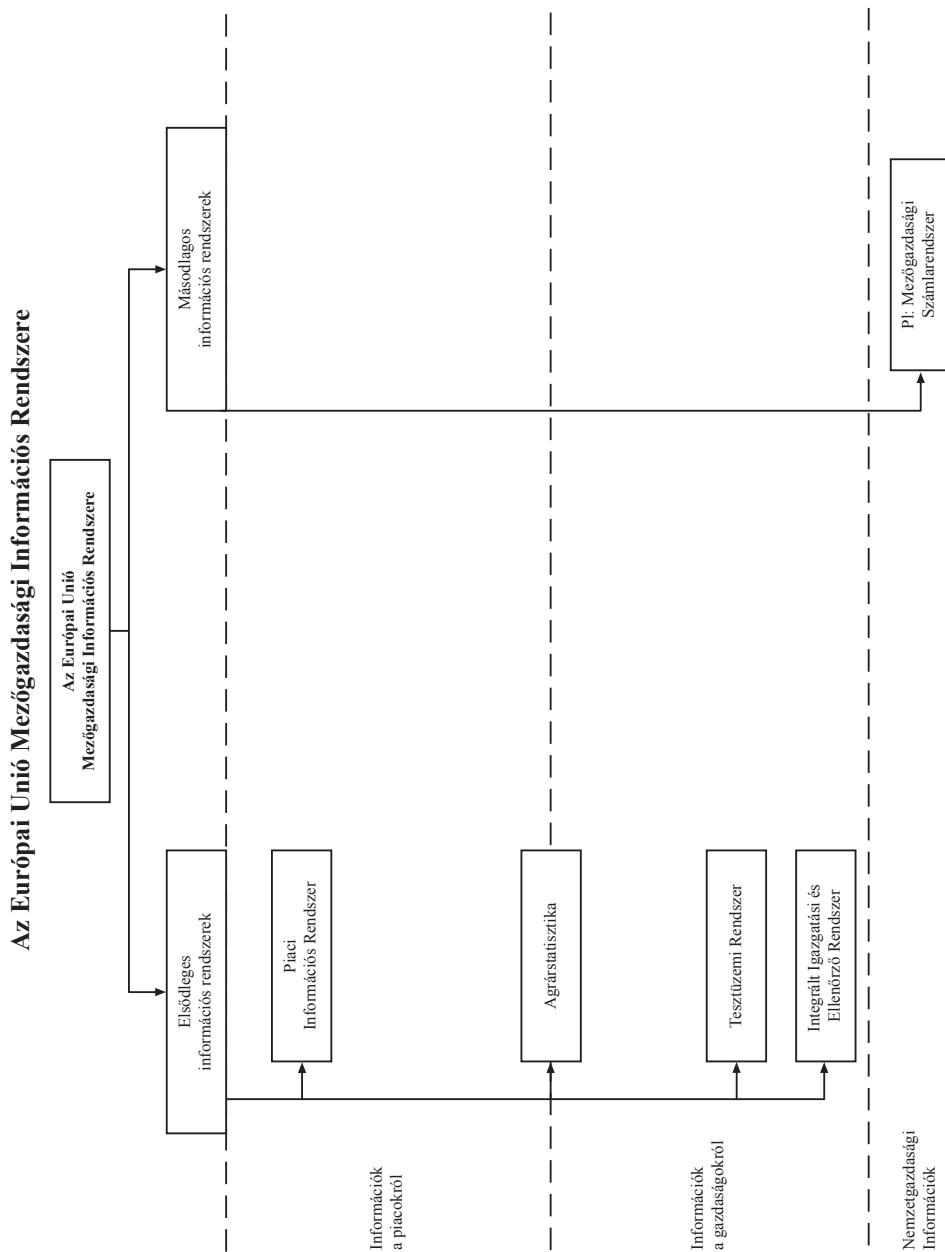
A vizsgált témakör lehatárolása során célszerű egy újabb csoportosító ismérvet bevezetni. Ez pedig az EU információs blokkjainak tartalmi rendszerezése. Az agrárinformációs rendszerek ugyanis – logikai alapon megközelítve – vagy a mezőgazdasági vállalkozásoktól, vagy a termelőeszközök és termények piacairól gyűjthetik a primer információkat. A szekunder rendszerek pedig „nemzetgazdasági szintre emelhetik” az elsődleges információkat. Ebből a megközelítésből az Európai Unió mezőgazdasági információs rendszereinek csoportosítását az 1. ábra szemlélteti.

Bár **nem szerves része a KAP működését kísérő uniós rendszereknek**, de a jövedelemalakulás vizsgálata szempontjából magyar vonatkozásban feltétlenül **meg kell említeni az APEH által gyűjtött, a társasági adó bevallása céljából készült mérlegekből és eredmény-kimutatásokból álló adatbázist**. Hazánkban ma még az itt képződő információk kapnak elsődleges szerepet az ágazat jövedelemhelyzetének, illetve a jövedelem alakulásának megítélésében.

Az említett információs rendszerek között végeredményben **három olyan rendszer található, amelyek témánk szempontjából relevánsak**, és amelyekkel részletesebben foglalkozunk tanulmányunkban. Ezek:

- az **APEH adatbázis**;
- a **Mezőgazdasági Számlarendszer**;
- és a **Tesztüzemi Rendszer (FADN)**.

1. ábra

1.2. Különböző üzemszerkezetek következménye az EU jövedeleminformációs rendszereire

A közös agrárinformációs szerkezet Magyarországnak is alkalmazkodnia kellett az uniós csatlakozáskor, mégpedig úgy, hogy összességében és a részletekben is megfeleljen az EU direktíváknak, de érvényesítse a nemzeti érdekekből adódó különbségeket is. Az Unió agrárrendszere ugyanis – bármennyire is szabályozott – nem tekinthető minden elemében uniformizáltnak. A tagországok amellett, hogy kielégítik az EU követelményeket, igyekeznek megfelelni saját nemzeti agrárirányításuk elvárásainak, és a nemzeti sajátosságokból adódó többletigényeknek is. Ezt kellett nekünk is szem előtt tartani.

Lehetőségeink azonban korlátosak voltak. Különösen *a jövedelem-információs rendszerek működtetése során okozott gondot, hogy azokat az EU-15 keretei közt egy viszonylag egységes farmgazdasági szerkezetűre dolgozták ki. Magyarországnak az üzemszerkezetében azonban sokkal heterogénebb, sokszínűbb – és az marad a jövőben is.* A lényegét tekintve ez azt jelenti, hogy a korábbi kétpólusú szerkezet csak annyiban fog megváltozni, hogy lassan egyre nagyobb teret nyernek a közepes méretű – egy-egy családot eltartani képes – gazdaságok, de közel sem válnak meghatározókká. Bár csökkenő részarányú, de fenn fognak maradni a részmunkaidős kisgazdaságok, és a néhány ezer hektáron gazdálkodó társas vállalkozások is.

Kiterjesztve a gondolatsort: a farmgazdasági üzemszerkezetekre „szabott” egyes EU-s rendszerek nem, vagy csak nagy nehézségek árán képesek „kezelni” a csatlakozott EU-10³ országok heterogénebb szerkezetét⁴. Ezért *az elkövetkező években az Unió nem kerülheti meg azt a kérdést, hogy saját informatikai rendszereit is használhatóbbá teszi valamennyi – régi és új – tagország számára.*⁵ A kérdés tehát két oldalról vetődik fel: egyrészt a csatlakozott országok képesek-e mind teljesebben alkalmazkodni az Európai Unió információs rendszereihez, másrészt az EU információs rendszerei képesek-e úgy változni, hogy azok jobban megfeleljenek a 25 tagország sokszínű üzemszerkezetének.

1.2.1. Magyarország és az EU-15 tagországainak gazdaságstruktúra összehasonlítása

A magyar mezőgazdaság a gazdálkodási formák tekintetében a legszínebb ágazatnak tekinthető a nemzetgazdaság egészében. Ebben az alfejezetben bizonyítani kívánjuk, hogy az Európai Unió tagállamainak többségétől is eltér az üzemszerkezetük. A vállalkozások valamennyi formája megtalálható benne. Megfigyelhető a szövetkezetek nagy száma. De ennél is fontosabb, hogy közel 707 ezer egyéni „gazdaság”

³ A tanulmány készítésekor még nem számolhattunk a 2007. január elsejei bolgár, román csatlakozás hatásaival, de a két új tagország kétségtelenül az EU-10-ekről mondottakat erősíti.

⁴ Ez a probléma már korábban – az öt volt keletnémet tartomány EU integrálásakor – felmerült, és néhány EU-s rendszer mind a mai napig nem képes minden elemében harmonizáltan kezelni a keleti tartományok nagyüzemeinek adatszolgáltatásait.

⁵ Ezen a területen már van pozitív példa a csatlakozás utáni időszakból. Az MSZR kialakításakor a saját fogyasztásra történő termelést kizárták az elszámolásból. Ugyanakkor – vélhetően azért, mert a saját fogyasztásra való termelés néhány déli tagországban sem volt jelentéktelen – kiegészítést is tettek: „ahol a mezőgazdasági számlák rendszeréből kirekesztett háztartások termelése jelentős mértékűt ölt, ott ennek megfelelő értékű rész hozzá kell adni a számlarendszer adataihoz”. Tekintettel arra, hogy a 2004-ben csatlakozó tízek agrárszerkezetük a régi tagországok közül a mediterrán tagországokéhoz jobban hasonló, a magyar delegáció tett javaslatot 2000-ben az EUROSTAT-ban az MSZR szabály megváltoztatására. A javaslatot az akkori tagországok egyhangúlag támogatták, és az MSZR szabály az újonnan csatlakozók sajátosságait figyelembe véve módosult.

vesz részt a termelésben.⁶ S bár számuk csökkent az elmúlt években, arra azonban bizonyosság, hogy kisebb, vagy nagyobb mértékben, de a magyar háztartások csaknem egyharmada-egy-nyede érintett a mezőgazdaság ügyében.

Az agrárközgazdászok egy része ma Magyarországon nem fogadja el a gazdaság definíciót a statisztika által közölt több száz ezres üzemszámra. Ökonómiai értelemben igazuk van, statisztikai értelemben azonban nincs! Az Európai Unió nagyon komolyan veszi a gazdaság-szerkezeti és általános összeírások 99%-os lefedettségi követelményét, így egész apró „megfigyelési egységeket” is be kell vonnia a vizsgálatba, és azokat – az EU terminológiájának megfelelően – gazdaságnak nevezni.

A gazdaságfogalom meghatározását a statisztika szemszögéből a KSH munkatársai Laczka Sándorné és Szabó Péter végezték el az ezredfordulón (Laczka-Szabó, 2000). Üzemstruktúra elemzéseket viszont az elmúlt években több kutató és kutatócsoport is végzett az Agrárgazdasági Kutató Intézetben (pl.: Varga 1999; Kovács 2001; Kovács-Udovecz 2003). Tanulmányunk felhasználja, egyes esetekben továbbfejleszti a korábban már közölt rendszerezéseket, és a hozzáférhető legfrissebb adatokkal egészíti ki. Nem öncélként kezeljük az üzemszerkezet kérdéseinek bemutatását, hanem a jövedeleminformációs rendszerek különböző közegben való eltérő működésének bizonyítására szánjuk.

A mezőgazdasági termelés a rendszerváltás után átrendeződött üzemi-vállalati kereteit Varga Gyula és munkatársai vázolták fel. (Varga, 1999) A 2. ábrán az általuk elkészített vállalati keretrendszert (kissé átalakítva) kiegészítettük a 2000. évi ÁMÖ és a 2005. évi GSZÖ alapján számított adatokkal. Ezekből megállapítható, hogy *Magyarországon közel másfél millió gazdálkodó egységben* (szervezetben és háztartásban) *foglalkoznak mezőgazdasági termeléssel. Ezek mintegy fele nem éri el a KSH által meghatározott gazdasági méretküszöböt*⁷.

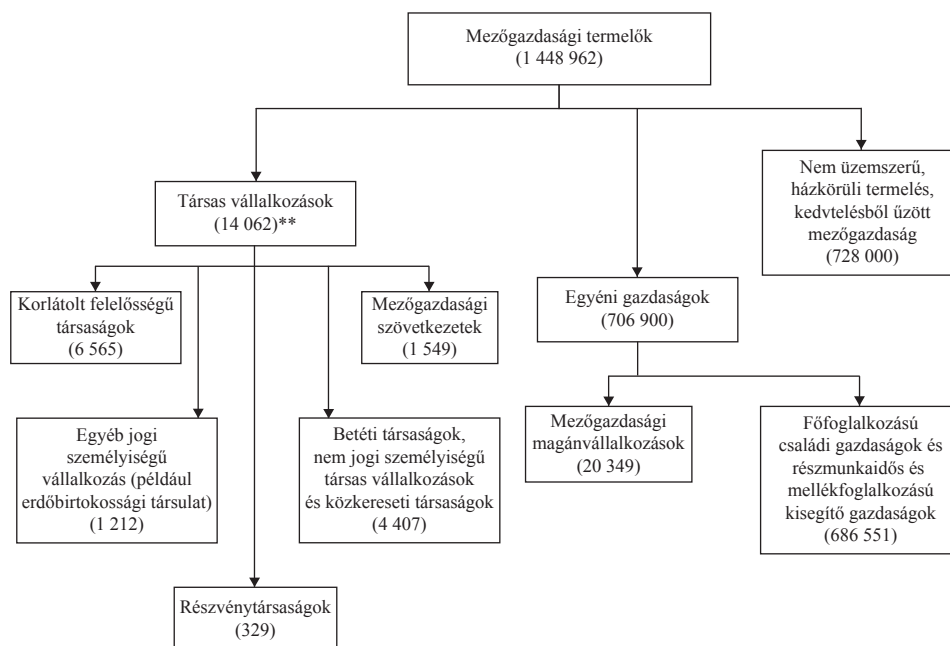
⁶ Az egyéni „gazdaságok” sokaságát az EU statisztikai számbavételi módszer magyarázza. (Mindaddig be kell vonni termelőket a statisztikai megfigyelésbe, míg a megfigyelt kör le nem fedi a termelés 99%-át. Így például – statisztikai értelemben – az egy sertést évente meghizlaló háztartás is egyéni gazdaságnak minősül.) Ez okozza, hogy az egyéni gazdaságok a gazdálkodás célja szerint érdemben különbözőek:

- csak saját fogyasztásra termelő gazdaságok (363 ezer gazdaság, 51,3%);
- a saját fogyasztáson felüli felesleget értékesítő gazdaságok (234 ezer gazdaság, 33,1%);
- elsősorban értékesítésre termelő gazdaságok (109 ezer gazdaság, 15,5%);
- mezőgazdasági szolgáltatást végzők (707 gazdaság, 0,1%).

⁷ **Gazdaságküszöb:** mezőgazdasági tevékenységet folytató, technikailag és gazdaságilag különálló termelőegység, amely

- **termőterülete** (szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, rét, legelő, erdő, nádas, halastó, külön-külön vagy együtt) legalább **1500 m²**, vagy
- **gyümölcsös-**, illetve **szőlőterülete** legalább **500 m²**, vagy rendelkezik legalább
- **egy** nagyobb élő állattal (**szarvasmarha, sertés, ló, juh, kecske, bivaly**), vagy
- **50 db baromfival** (tyúkféle, liba, kacska, pulyka, gyöngyös), vagy
- **25-25 házinyúttal, prémes állattal, húsgalambbal**, vagy
- **5 méhcsaláddal**

A mezőgazdasági ágazat résztvevői 2005-ben*

* A mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodásba sorolt szervezetekhez néhány egyéb, a táblázatban szereplő kategóriákba nem illeszthető szervezet is tartozik, így például a jogi személyiségű non-profit szervezetekhez, az alapítvány kategóriához 10 és a közhasznú társaságokhoz 39 szervezet tartozik. Az ábra a 2000. évi ÁMÖ és a 2005. évi GSZÖ által kalkulált adatokat is tartalmaz!

** A társasok mezőgazdasági termelésének közel 100%-át 5740 gazdaság állítja elő. A többiek szolgáltató, vagy termelési értéket nem előállító „alvó” gazdaságok.

Gazdaságméretű állattartással a gazdasági szervezetek 26%-a, illetve az egyéni gazdaságok 53%-a foglalkozott 2005-ben. Az állattartók száma folyamatosan csökkent. Mindkét gazdálkodási formában a szarvasmarha- és a sertéstartás volt a meghatározó. (KSH, 2006)

Eltérőek a gazdaságok termelési típus szerinti jellemzői is.⁸ A gazdasági szervezetek közel háromnegyede kizárólag növénytermesztéssel foglalkozott, míg a csak állattartással tartó gazdasági szervezetek aránya nem érte el az egytizedet. Az egyéni gazdaságok 47%-a kizárólag növénytermesztéssel, alig több mint egyötöde csak állattartással, 32%-uk mindkettővel foglalkozott. A kizárólag növénytermesztő egyéni gazdaságok aránya nőtt, míg a csak állattartóké és a vegyes gazdálkodást folytatóké csökkent.

A magyar mezőgazdaság átlagos üzemnagyságát összehasonlítva az EU-15-ök üzemenkénti átlagával meglehetősen ellentmondásos képet kapunk. Míg ***házánkban 7,6 hektár volt 2003-ban az átlagos üzemméret, az EU-15-ökben 20,2 hektár*** (1. táblázat). ***Ez a két szám azonban nem sokat mond a valóságos méretekről.*** Ennek az a fő oka, hogy a mezőgazdasági termelők közt – különösen Magyarország esetében – nagyszámú részfoglalkozású,

⁸ Szűcs István szerint „Az adott termelési szerkezet szoros összefüggésben van a gazdálkodás lehetséges méretével. A termelési szerkezetbe a környezeti és közgazdasági adottságok alapján beilleszthető tevékenységek, a termeszethető növények és az állattartásra adott körzeten belül alkalmas állatfajok, fajták és tartástechnológiák megválasztása önmagában is hatást gyakorol a gazdálkodás tevékenységenkénti lehetséges méretére.” (Szűcs, 2003)

ökonómiai értelemben üzemnek alig minősíthető – de a statisztika által gazdaságnak minősített – termelő is szerepel. Az átlag kiszámításakor az osztószámban ezek is szerepelnek, miközben tényleges termelői teljesítményük meglehetősen csekély.

A valósághoz jobban közelítő képet kapunk az átlagos gazdaságnagságról, ha a Tesztüzemi Rendszer adatait hasonlítjuk össze⁹. Ennek magyarázata, hogy a tesztüzemek összes SFH-ra vonatkozó lefedettségi kritériuma „csak” 90%, így kimaradnak a megfigyelés köréből azok a háztartások, amelyek ökonómiai értelemben nem tekinthetők gazdaságnak, de a KSH összeírásokban szerepelnek. Kovács Gábor és Udovecz Gábor megállapítása szerint a magyar Tesztüzemi Rendszer már lehetővé teszi, hogy azonos rendszerben, azonos mutatók alapján történjen a mezőgazdasági üzemek összehasonlítása Magyarország és az EU tagállamai között. (Kovács-Udovecz, 2003) A 3. ábrában a magyar adatokat egyrészt az Unió átlagával, másrészt – a termelési színvonalban és a termelési szerkezetben leginkább hasonlító – francia, olasz, osztrák, illetve portugál adatokkal vetettük össze.

A Tesztüzemi Rendszerben megfigyelt magyar üzemkör mezőgazdasági területe átlagosan 44,9 hektár, szemben az EU-15-ök 34,6 hektáros átlagával. A vizsgált országok közül a legnagyobb termőterületűek a francia gazdaságok: 69,8 hektáros átlagméretük kétszerese az EU átlagának, és több mint másfélszerese a magyarnak. Ausztria gazdaságai átlagosan 25,9 hektár mezőgazdasági területtel rendelkeznek, s így 25%-kal kisebbek a közösségi átlagméretnél, míg Portugália és Olaszország esetében 17, illetve 15 hektáros az átlagméret.

1. táblázat

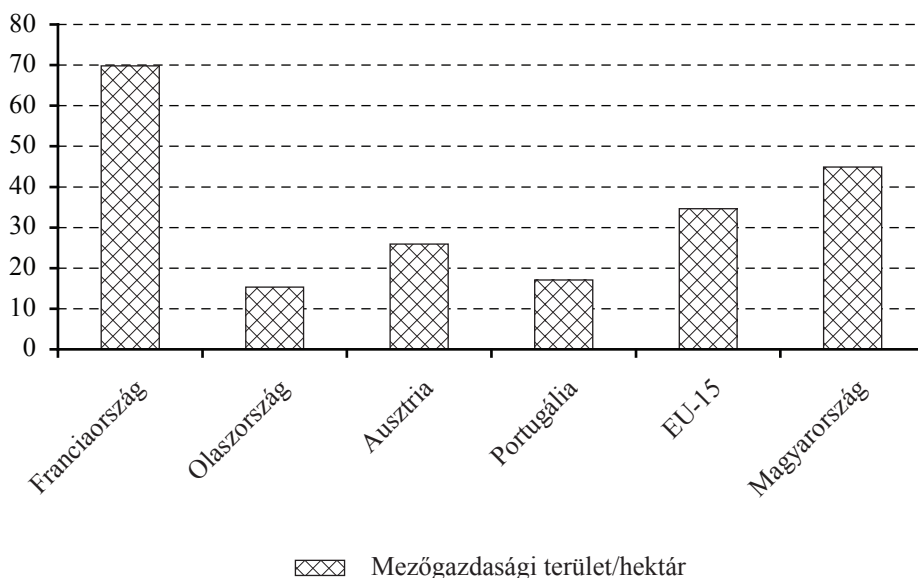
**A mezőgazdasági terület és a mezőgazdasági termelők száma
az EU-15-ben és Magyarországon 2003-ban**

Ország	Gazdaságok száma (db)	Mezőgazdasági terület (ha)	Átlagos üzemméret (ha)
Belgium	54 940	1 394 400	25,4
Dánia	48 610	2 658 210	54,7
Németország	412 300	16 981 750	41,2
Görögország	824 460	3 967 770	4,8
Spanyolország	1 140 730	25 175 260	22,1
Franciaország	614 000	27 795 240	45,3
Írország	135 250	4 371 710	32,3
Olaszország	1 963 820	13 115 810	6,7
Luxemburg	2 450	128 160	52,3
Hollandia	85 500	2 007 250	23,5
Ausztria	173 770	3 257 220	18,7
Portugália	359 280	3 725 190	10,4
Finnország	74 950	2 244 700	29,9
Svédország	67 890	3 126 910	46,1
Egyesült Királyság	280 630	16 105 810	57,4
EU-15 összesen	6 238 580	126 055 390	20,2
Magyarország	773 410	5 865 000	7,6

Forrás: EUROSTAT és GSZÖ, 2003

⁹ A Tesztüzemi Rendszer fő jellemzőit a 4.1. alfejezet tartalmazza.

**Az átlagos üzemméret fő jellemzői a tesztüzemi gazdaságok
által megfigyelt üzempörben (2002)**

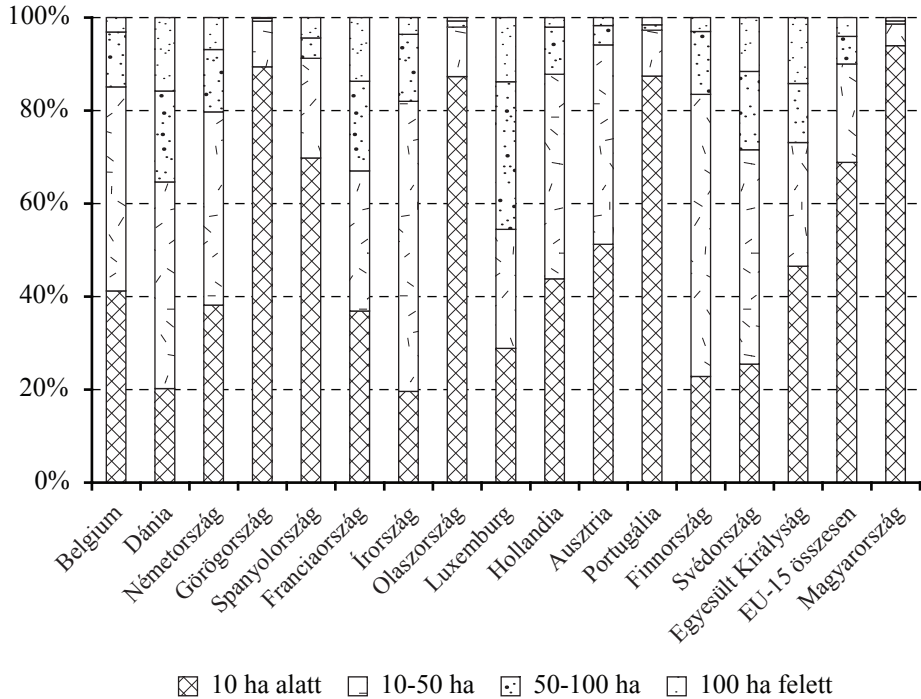

Forrás: Saját számítások az FADN Public Database, illetve a magyar tesztüzemi adatbázis felhasználásával

A Tesztüzemi Rendszer alapján levont fenti következtetések is csak közelítik a valóságos képet, teljes egészében nem azt közvetítik. Ennek egyik oka, hogy a Tesztüzemi Rendszerben reprezentált gazdaságkör csak bizonyos százalékban fedi le az adott ország teljes mezőgazdasági üzemeinek sokaságát.¹⁰ Míg például a portugál gazdaságok számának 78,6%-át reprezentálja a tesztüzemi megfigyelés, Ausztria esetében ez az arány már csak 41,9% (Magyarországon 13% ez az arány). Mindennek következtében a mezőgazdasági terület lefedettsége is 96 és 62 % közt változik az EU-15-ben (Magyarországon 2005-ben 91%).

¹⁰ A tagországok jelentősen eltérő küszöbértéket határoznak meg a Tesztüzemi rendszerekben, hogy megfeleljenek az EU lefedettségi követelményeinek: Hollandiában például 16 EUME, Belgiumban 16 EUME, Ausztriában, Franciaországban, Finnországban, Luxemburgban, Németországban, Svédországban, az Egyesült Királyságban 8 EUME, Dániában 8 EUME, Olaszországban 4, Görögországban, Írországban, Spanyolországban 2 és Portugáliában pedig 2 EUME az alsó mérethatár. (Magyarországon 2 EUME a küszöbérték.)

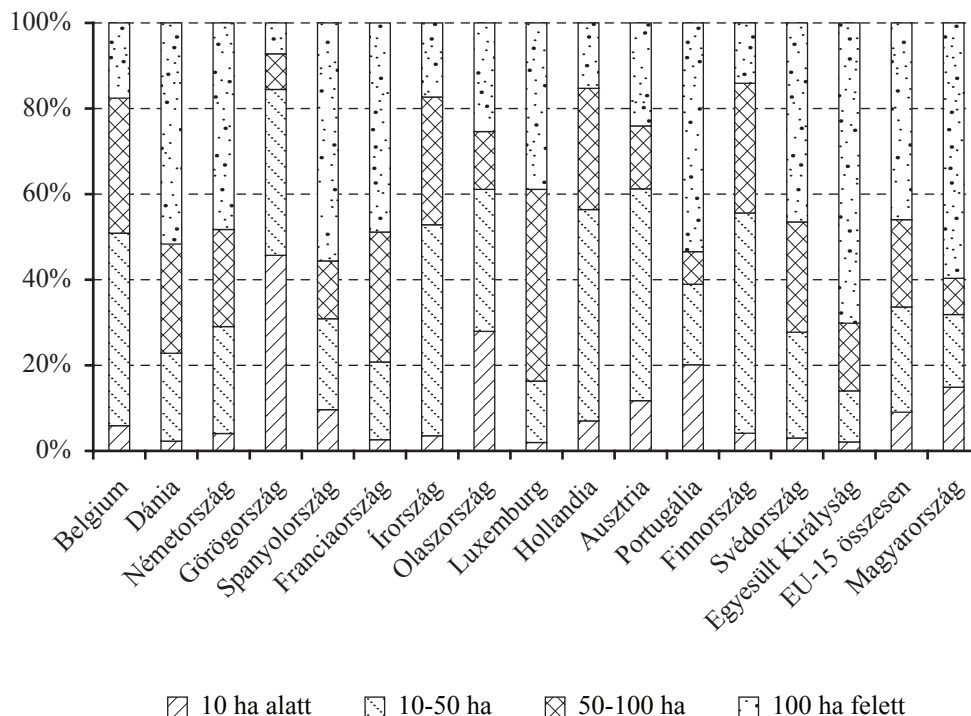
Gazdaságok számának alakulása az egyes birtok-kategóriákban az EU-15-ben és Magyarországon 2003-ban (mezőgazdasági terület)

Forrás: EUROSTAT és GSZÖ 2003

Az EU tagországok üzemszerkezetének összehasonlítási gondjai valójában elsősorban az átlag problematikájából adódnak. (Ha a kezemet beteszem a kemencébe, a lábamat pedig a mélyhűtőbe nem valószínű, hogy a testemnek kellemes lesz a hőérzete.) **Még árnyaltabb képet kapunk az üzemszerkezetéről, ha a tagországok gazdaságainak megoszlását méretcsoportok szerint vizsgáljuk** (4., 5. ábra).

Adott birtoknagysághoz tartozó összes mezőgazdasági terület aránya az EU-15-ben és Magyarországon 2003-ban

Forrás: EUROSTAT és GSZÖ 2003

A magyar gazdaságok birtoknagyság szerinti megoszlása leginkább az EU-15-ök déli tagállamaihoz – Görögországhoz, Olaszországhoz és Portugáliához – hasonlít. Ezekben az országokban az 50 hektárt meghaladó gazdaságok számaránya 0,5 és 2,4% között szóródott. (Magyarországon 1,4%-ot tett ki.) Ezzel szemben az Unió fejlettebb mezőgazdaságú tagországaiban – Dániában, Franciaországban és az Egyesült Királyságban – 30% felett van ez az arány. **Az 50-100 hektáros gazdaságok részesedése Magyarországon 0,7%, míg az EU átlagában 8,4%.**

A birtokméret-kategóriákhoz tartozó összes földterület nagyságát tekintve is jelentősen eltértek a magyar adatok. **Hazánkban** a földterület közel 60 %-át 100 hektár feletti gazdaságokban művelik, és az – Unió gyakorlatában középüzemnek tekintett – **10-100 hektáros gazdaságokban található a terület egynegyede. Az EU átlagában ez 45%,** de Írországban meghaladja a 80%-ot, Franciaországban és Dániában az 50-et.

Az üzemstruktúra az ökonómiai méret¹¹ alapján is jellemezhető. A Tesztüzemi Rendszer lehetőséget nyújt arra, hogy összehasonlítsuk néhány korábbi EU tagállam, az EU-15-

¹¹ Az ökonómiai gazdaságméretet az Európai Méretegység (EUME) mutatójával fejezzük ki. Az EUME kiszámítása úgy történik, hogy az euróban kifejezett standard fedezeti hozzájárulás (SFH) értéket, vagyis a mezőgazdasági termelőtevékenység egységnyi méretére (1 hektár, 1 állat) vonatkozóan meghatározott normatív (átlagos időjárás és üzemi feltételekre vonatkoztatott) fedezeti hozzájárulást szorozzuk az ágazat méretével, és üzemi szinten összegezzük az egyes ágazatok teljes SFH-ját 1 EUME pedig egyenlő az üzem összes SFH-jának 1200 eurójával.

ök és Magyarország üzemszám megoszlását ökonómiai méretcsoportok szerint (2. táblázat). Ennek alapján is igazolódik az a korábbi megállapításunk, miszerint *hazánkat a közepes méretkategória¹² alacsony aránya jellemzi*. Míg Franciaországban a testtüzemek által reprezentált gazdaságkör 36%-a, Olaszországban 48%-a, Ausztriában pedig 61%-a tartozik a közepes méretkategóriába, Magyarországon – Portugáliával szinte megegyezően – 23%-os ez az arány.¹³ Az EU-15-ök átlagában a testtüzemi gazdaságkör 41%-a közepes méretű.

2. táblázat

Az üzemszám megoszlása a testtüzemi alapsokaságban méretcsoportok szerint (2004)

Méretcsoportok	Országok					
	Franciaország	Olaszország	Ausztria	Portugália	EU-15	Magyarország
0 - < 4 EUME	-	-	-	43%	13%	44%
4 - < 8 EUME	-	38%	-	28%	23%	28%
8 - < 16 EUME	7%	27%	38%	14%	20%	15%
16 - < 40EUME	29%	21%	46%	10%	21%	8%
40 - < 100 EUME	43%	10%	15%	4%	15%	4%
>= 100 EUME	21%	4%	1%	1%	7%	2%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Forrás: Saját számítások az FADN Public Database, illetve a magyar testtüzemi adatbázis felhasználásával

Magyarország esetében az is bonyolítja az üzemstruktúra elemzését, hogy az egyéni földhasználók és a gazdasági szervezetek teljesen más szerkezetben használják a földet. (6. és 7. ábrák) *Az egyéni gazdaságok 93%-a 10 hektár alatti¹⁴, és ők használják az egyéni földterületének 25%-át*. A 100 hektár felettiéknél 0,5 és 28% ez az arány. Ezzel szemben *a gazdasági szervezetek 45%-a tartozik a 100 hektár feletti kategóriába, és ezek használják a társas gazdaságok területének 97%-át*. E kategórián belül is jellemző a 300 hektár feletti túlsúlya.

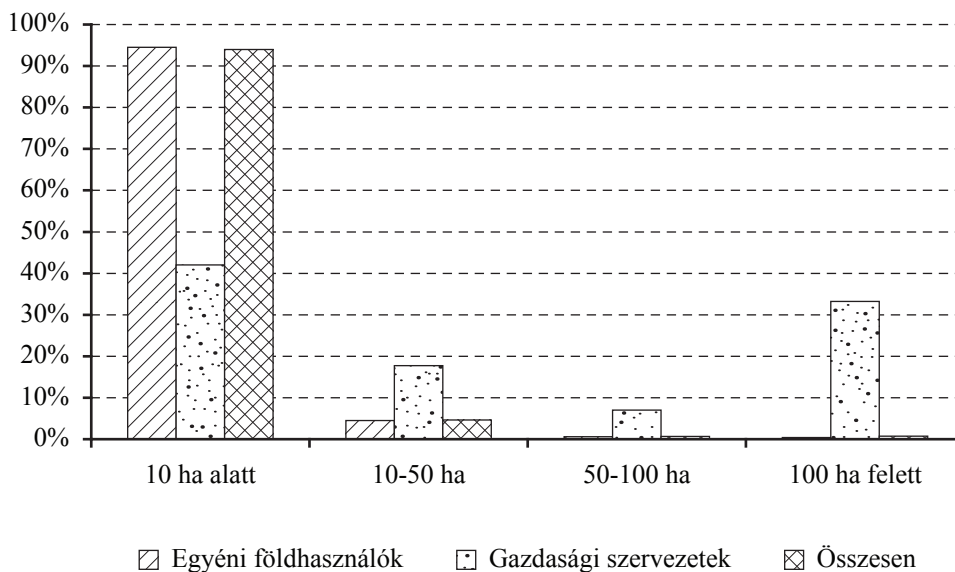
¹² Az EU-ban jelenleg használt üzemméret-kategóriák szerint a 8 EUME alatti gazdaságok tartoznak a kicsi, a 8-40 EUME közöttiek a közepes, a 40 feletti pedig a nagy méretkategóriába.

¹³ Az adatok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy az egyes országokban eltérő a testtüzemi gazdaságok által reprezentált üzemszám alsó ökonómiai mérethatára.

¹⁴ A 10 hektár alatti kategóriába tartozó egyéni gazdaságok 70%-a egy hektárnál kisebb földterületet használ!

6. ábra

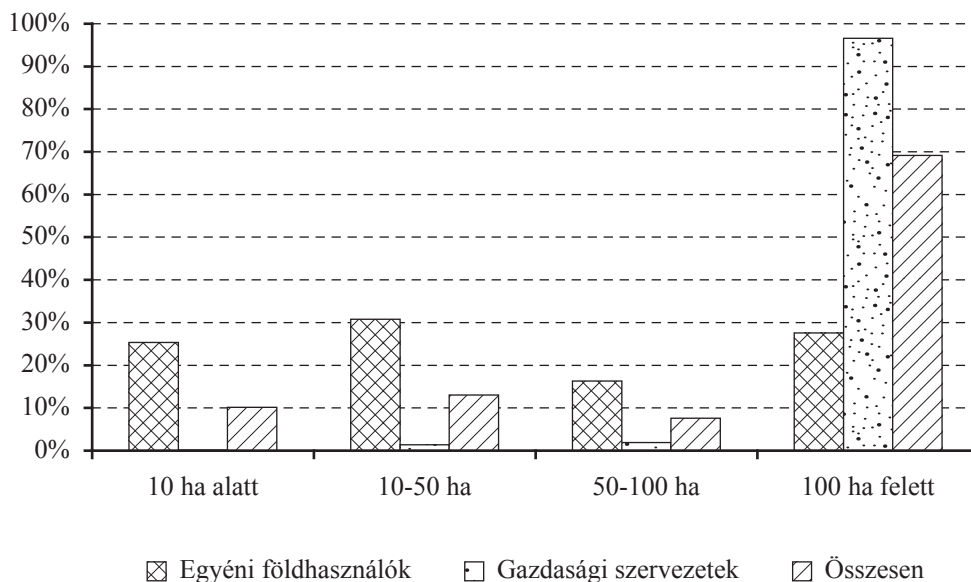
Gazdaságok számának megoszlása a mezőgazdasági terület nagysága és gazdálkodási formák szerint (2003)

Forrás: KSH

7. ábra

A termőterület megoszlása birtokméret alapján Magyarországon 2005-ben

Forrás: KSH

A teszüzemek által reprezentált gazdaságkörben a tevékenységek irányát tekintve is jelentős az aránytalanság az EU-15 tagországai és Magyarország között. A 3. táblázatban szereplő tagországok közt Ausztria esetében éri el egy termelési terület a legmagasabb részesedést (a tejtermelés 38,2%-kal). Olaszországban 36,6%, Franciaországban 29%, Portugáliában pedig 32,2% a legnagyobb súllyal bíró tevékenységi irány aránya. E viszonylag kiegyensúlyozott termelési struktúrák mellett **Magyarországon szembeötlő az eltolódás a szántóföldi növénytermesztés felé**. A hazai teszüzemi gazdaságok több, mint 56 %-a ezzel a tevékenységi területtel foglalkozik.

3. táblázat

**Az üzemszám megoszlása a teszüzemi alapsokaságban
tevékenységi irányok szerint (2004)**

Megnevezés	Franciaország	Olaszország	Ausztria	Portugália	EU-15 átlag	Magyarország
Szántóföldi növénytermesztő	29,0%	36,6%	16,5%	32,2%	30,4%	56,2%
Kertészet	2,0%	3,6%	0,1%	4,7%	4,0%	4,2%
Szőlőtermesztő	14,0%	12,3%	2,4%	14,8%	7,5%	7,3%
Egyéb ültetvény	3,0%	31,2%	2,9%	16,8%	23,0%	8,1%
Tejtermelés	17,0%	6,0%	38,2%	7,7%	11,8%	3,3%
Tömegetkarmány-fogyasztó állatok tartása	19,0%	5,1%	19,9%	9,9%	13,0%	3,1%
Abrakfogyasztó állatok tartása	2,0%	0,7%	7,7%	0,8%	2,0%	4,1%
Vegyés gazdaságok	13,0%	4,5%	12,3%	13,0%	8,3%	13,7%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Forrás: Saját számítások az FADN Public Database adatbázis felhasználásával

A EU korábbi tagállamainak, illetve Magyarországnak az átlagos üzemméret alakulását bemutató 4. táblázat adatai szerint **az EU gazdaságai viszonylag gyorsan növelték átlagterületüket**. A németországi közel háromszoros növekedésben történelmi ok – az 5 keleti tartomány csatlakozása – játszott elsődleges szerepet. Jelentős volt a koncentráció Portugáliában (közel két és félszeres), de Dániában, Luxemburgban és Belgiumban is több mint duplájára nőtt az átlagos üzemméret. Csupán az Egyesült Királyságban csökkent a gazdaságok területe, átlagosan 10 hektárral¹⁵. **Magyarország esetében is megfigyelhető a koncentráció.**

Még ennél is markánsabb változásokat tapasztalunk az gazdaságok által művelt földterületet üzemméret kategóriánként vizsgálva (5. táblázat). **Általános tendencia az 50 hektár alatti gazdaságok szerepvésztése, és a 100 hektár feletti növekvő részesedése a terület-hasznosításban.** Ez a termelés koncentrációjával összefüggő természetes folyamat. Magyarzatot igényel ugyanakkor, a 10 hektár alatti és a 10-50 hektár közti méretkategória területarányának hasonló változása az EU régebbi tagországainak átlagában. Ezt elsősorban az okozza, hogy két meghatározó agrárgazdaságú országban – Dániában és Franciaországban – a 10-50 hektáros gazdaságok területaránya drasztikusan csökkent. Ez vélhetően azzal függ össze, hogy a 10 hektár alattiak döntően részmunkaidősek, nem a mezőgazdálkodás az egyet-

¹⁵ Ebben elsősorban a városokból kisebb birtokokra kiköltöző módosabb réteg életmódváltása játszott szerepet, tehát nem a termelő gazdaságok aprózódásáról van szó.

len megélhetési forrásuk, következésképpen stabilabbak. Ezzel szemben a 10-50 hektárosak közt már elsősorban a teljes munkaidős gazdálkodás dominál, ezért a versenynek jobban kitettebbek, sérülékenyebbek. **Magyarországon** más kép rajzolódott ki a vizsgált időszakban. **A 10 hektár alattiak és a 100 hektár feletti területaránya csökkent, a meglehetősen alacsony bázisról induló középső kategóriáké pedig több mint duplájára emelkedett.** Ebben természetesen szerepet játszott, hogy a rendszerváltás időszakában a 10 és 100 hektár közti gazdaságok meglehetősen alacsony arányát művelték az összes földterületnek. Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy az 5. táblázat összevontan kezeli az egyéni és a társas gazdaságokat, tehát összességében nyújt képet az átlagos üzemméret alakulásáról.

4. táblázat

Átlagos üzemméret alakulása

Ország	átlagos üzemi terület (ha)				Változás 1980=100%
	1980	1990	2000	2003	
Belgium	12,3	15,8	22,6	25,4	206,3%
Dánia	23,8	34,2	45,7	54,7	229,8%
Németország	14,4	26,1	36,3	41,2	286,0%
Görögország	3,6	4,3	4,4	4,8	133,7%
Spanyolország*	12,9	15,4	20,3	22,1	171,1%
Franciaország	23,3	30,5	42,0	45,3	194,3%
Írország	22,6	26,0	31,4	32,3	143,0%
Olaszország	5,5	5,6	6,1	6,7	121,4%
Luxemburg	25,0	31,7	45,4	52,3	209,2%
Hollandia	13,7	16,1	20,0	23,5	171,4%
Ausztria	17,0	18,7	
Portugália	4,3	6,7	9,3	10,4	241,1%
Finnország	..	20,7	27,3	29,9	
Svédország	..	32,9	37,8	46,1	
Egyesült Királyság	63,7	67,9	67,7	57,4	90,1%
EU-15 átlag**	12,8	15,0	18,7	20,2	157,8%
Magyarország***	4,4	4,6	4,7	7,6	172,7%

* Spanyolország esetében 1983

** 1980 és 1999 EU-12

*** Természetesen az átlag problematikája Magyarország esetében sokkal markánsabban megjelenik, mint a homogénebb üzemstruktúrájú EU-15-ökben. Emellett hazánk esetében azt is figyelembe kell venni, hogy a 80-as években egészen más gazdaság szerkezeti megoszlás jellemezte a mezőgazdaságot, mint a rendszerváltást követő években.

Forrás: EUROSTAT, valamint Dorgai-Kovács-Stauder-Varga, 1999

Bizonyítható tehát, hogy a magyar üzem és birtokstruktúra különbözik az EU-15-ök meghatározó tagállamaitól. Mind az átlagos üzemméret, mind a gazdaságok területnagyságának szóródása, mind a tevékenységi megoszlás, mind a szervezeti sajátosságok, mind pedig a koncentrációs dinamika kisebb-nagyobb eltéréseket mutat. Ennek következménye, hogy az EU-15 jellemzői alapján megalkotott informatikai rendszerek magyar viszonyok

közt csak korlátok közt működnek, a kapott eredmények, a rendszerek közti összevetések és a nemzetközi összehasonlítások magyarázatokat igényelnek.

5. táblázat

A különböző méretkategóriájú gazdaságok által művelt terület változása az EU tagországokban és Magyarországon 1990-2003 között

Index: 1990=100%

Ország	10 ha alatt	10-50 ha	50-100 ha	100 ha felett	Összesen
Belgium	54,9%	77,0%	162,2%	224,5%	103,7%
Dánia	64,7%	42,0%	83,0%	241,1%	95,7%
Németország	56,6%	64,3%	130,5%	130,5%	99,6%
Görögország	90,7%	119,9%	175,3%	149,6%	108,4%
Spanyolország	68,1%	87,2%	101,9%	121,8%	102,6%
Franciaország	62,0%	47,9%	94,3%	180,5%	98,6%
Írország	64,5%	84,9%	124,5%	123,2%	98,4%
Olaszország	71,7%	91,4%	104,9%	98,3%	87,8%
Luxemburg	56,3%	41,5%	87,2%	419,4%	101,3%
Hollandia	59,9%	74,5%	166,7%	293,2%	99,8%
Portugália	65,5%	89,7%	105,0%	110,0%	93,0%
Egyesült Királyság	110,3%	75,7%	84,7%	106,1%	97,6%
EU-12	71,2%	71,1%	103,2%	129,7%	98,2%
EU-15*	81,3%	81,9%	100,2%	113,7%	98,1%
Magyarország**	74,2%	261,3%	215,3%	82,1%	94,0%

Megjegyzés:

* EU-15 esetében 1995=100%

** Magyarország esetében 1991=100%

Forrás: Saját számítások EUROSTAT adatok alapján

1.2.2. A jövedeleminformációs rendszerek eltérő működésének fő okai

A jövedeleminformációs rendszerek mindegyikében található olyan sajátosságok, amelyek eltérő üzemstruktúrák között a működésüket nehezítik, egyes esetekben a kapott eredmények használóját elbizonytalaníthatják. A rendszerek működtetői igyekeznek „kezelni” a problémákat, de ez csak bizonyos korlátok közt hozhat eredményt. A továbbiakban az eltérések jellemző okait foglaljuk össze.

1.2.2.1. Az APEH adatbázisban

Az APEH az EU tagállamainak adóhatóságaival szervezett adatcsere-kapcsolatban van, de mérlegre és eredmény-kimutatásra vonatkozó közös adatbázis nincs. Az adatcsere az ellenőrzési, illetve a végrehajtási funkciókhoz kapcsolódik. Az uniós adóhivatalok közös adatbázist üzemeltetnek az EU-n belüli árukereskedelemhez kapcsolódó ÁFA visszaigénylésének ellenőrzésére. Ebben az adatbázisban csak a cégek és az export/importértékek találhatóak meg. Fontos cél a kettős adóztatás elkerülése, ennek érdekében is folyamatos az adatcsere az adóhivatalok között.

Ugyanilyen **problémát jelent a mérlegek és eredmény kimutatások uniós szinten jelentősen eltérő szabályozása**. Bár EU szinten vannak összehasonlítható standard mérleg- és eredménykimutatás-típusok (fő típusai a német-francia és az angolszász), ezeket azonban jellemzően csak a nagy (tőzsdei) cégek használják, amelyek nemzetközi szinten is jelentős tevékenységet folytatnak. A kisebb cégek csak a **nemzeti kimutatásokat** készítik el, amelyeket **a helyi számviteli törvények szabályoznak**. Emlékeztető példa a számviteli törvények közötti nehéz átjárhatóságra, hogy amikor a hazai számviteli törvény 2001-ben megváltozott, csak az adózási előtti és az adózott eredmény maradt összehasonlítható, a többi érték nem, amit az APEH a még meglevő cégek adatainak utólagos újbóli bekérésével hidalt át.

1.2.2.2. A Mezőgazdasági Számlarendszerben

A Mezőgazdasági Számlarendszerrel kapcsolatos munka a kilencvenes évek közepétől folyik Magyarországon, a számlarendszer adataira azonban a szakmai közvélemény és a sajtó csak az EU csatlakozást követően figyelt fel. Az adatok szakmai értékelése számos félreértésen (félremagyarázásokon) alapult, az „érzékeny” tartalom miatt politikai vitáknak szolgált háttérül. Ennek részben az EUROSTAT adatbázisában szereplő magyar adatok újságírók által közölt téves magyarázata, részben az uniós módszertanból eredő adattartalom volt az oka. **Az MSZR összeállításának nehézségei** a hazai gazdaságstruktúra sajátosságaiból adódóan **elsősorban három ok miatt keletkeznek**:

- Mint már részletesen bizonyítottuk **mikrogazdaságok a régi tagországokban is léteznek, a mezőgazdaság teljes kibocsátásában a szerepük azonban lényegesen kisebb, mint Magyarországon**. Alacsony súlyuk miatt Németországban a számlarendszerekből kihagyják ezeket, hivatkozva arra, hogy az itt folyó gazdálkodás célja nem a jövedelemtermelés, hanem az aktív kikapcsolódás. Dániában, ahol az összeírások küszöbértékei magasabbak a magyarországiaknál, a lefedetlen gazdálkodói kör miatt, a tesztüzemi hálózathoz nyert adatokat 4%-kal megemelik a számlarendszerbe való átvételkor. Hazánkban hasonló leegyszerűsítés valószínűtlen képet adna a mezőgazdaságról. Ha Magyarországon a mikrogazdaságok termelését figyelmen kívül hagynánk, egyebek mellett torz adatokat kapnánk a sertés-, és baromfi- és gyümölcsök termeléséről, fogyasztásáról.
- A mezőgazdaságban keletkező jövedelmek változását az MSZR úgynevezett „A” mutatója közlésével jeleníti meg. Az „A” mutató három másik indexnek, a munkabérral nem „terhelt” jövedelem változásának, a felhasznált mezőgazdasági munkaerő változásának és a GDP deflátor (inflációs mutató) a hányadosa, ezért a változásokra szélsőségesen reagál. Márpedig **Magyarországon a növénytermesztésben és a kertészetben indokolatlanul nagyok a hozamingadozások. Az MSZR értékelésekor az elsődleges szempont a tárgyév összehasonlítása a megelőző évvel, így egy kedvező évet követő átlagos év jövedelemhelyzete is markáns visszsaesésként értékelhető**.
- A Tesztüzemi Rendszernél tapasztalhatóhoz hasonlóan a Mezőgazdasági Számlarendszernél ugyancsak gondot okoz a munkabér elszámolása. A nyugat-európai mezőgazdaságban a háztartás és a gazdaság költségvetése összefonódik. **A számlarendszer módszertanának kidolgozásakor úgy ítélték meg, hogy a gazdálkodásban részt vállaló családtagok „munkabérért” reálisan nem lehet kimutatni, ezért az a döntés született, hogy ez a bértömeg képezze részét a jövedelemnek**. A fenti szabály érvényes a több száz hektáron gazdálkodó családi gazdaságokra

és a mikrogazdaságokra egyaránt. Figyelembe kell venni azonban, hogy az első-sorban önellátásra termelő kisüzemek, mikrogazdaságok – márpedig ezek aránya hazánkban az EU átlagánál jóval jelentősebb, – és az árutermelő gazdaságok ráfordítás-szerkezete jelentősen eltér. *A kisüzemek élőmunkával helyettesítik a más jellegű ráfordítások egy részét*, például a gépi munkát, vagy akár a növény-védelmet, *ezért ezeknél az élőmunka aránya sokkal magasabb*. A módszertan alapján ez a ráfordítás a költségek között nem elszámolható, *tehát egy nem jelentéktelen kibocsátástömeg úgy jelenik meg a számlarendszerben, hogy annak a költségoldalán nincs ellentételezése*.

1.2.2.3. A Tesztüzemi Rendszerben

Az alapvető gondot az jelenti, hogy *a rendszer filozófiája alapvetően egyéni gazdaságokra szabott*. Így a hazai viszonyok közti használatakor elsősorban a társas vállalkozások adatainak feldolgozása jelent nehézséget. Ezek a termelési tevékenység lefedettségével, a munkaidő teljesítmény elszámolásával, a földhasználattal és a hatályos számviteli szabályok eltéréseivel kapcsolatosak:

- A Tesztüzemi Rendszer csak a gazdaságok tágabb értelemben vett mezőgazdasági tevékenységét (mezőgazdasági alaptevékenység, mező-gazdasági termékek feldolgozása, erdőgazdálkodás, halászat, mezőgazdasági szolgáltatások, falusi turizmus) veszi figyelembe, s *nem számol az ipari, kereskedelmi, valamint a nem mezőgazdasági szolgáltató tevékenységgel*. Az adatok értelmezésénél szem előtt kell tartani, hogy a társas gazdaságok esetében a kimaradó tevékenységi kör nagyobb hányadot képvisel az árbevételben belül, amivel pedig az APEH adatbázis kalkulál.
- A rendszer metodikai sajátossága, hogy *az egyéni gazdaságok nem számolják el költségként a családtagok munkaidő teljesítménye után járó indokolt bértömeget*. Az egyéni gazdaságokban dolgozó családtagok személyi jövedelmének egy része tehát a könyvelés által kimutatott eredményben jelenik meg. Ezzel szemben a társas vállalkozásokban valamennyi munkaidő teljesítmény költségként jelenik meg, ami az összehasonlíthatóságot megnehezíti, illetve csak – bizonyos feltételezéseket tartalmazó – korrekciókkal teszi lehetővé.
- A társas vállalkozások sajátossága, hogy kizárólag vagy döntően bérelt területen gazdálkodnak. Abban az esetben, ha a társas gazdaság egyben termék integrátori (termeltetői) funkciót is ellát, akkor esetenként nehézséget okoz a ténylegesen a gazdaság által művelt területek és az integrátori tevékenységből adódó területek szétválasztása.
- A társas vállalkozások könyvelésre kötelezettek és könyvelésüket a számviteli szabályok szerint kell végezniük. *A számviteli szabályok azonban több esetben nincsenek összhangban a Tesztüzemi Rendszer sajátos EU-s követelményeivel, így kisebb nagyobb eltéréseknek lehetnek okozói*.

*

A három jövedeleminformációs rendszer közt alapvető a különbség a reprezentált, illetve teljeskörűen számításba vett üzemenként tekintetben. Mint azt majd az elkövetkező fejezetekben láthatjuk, az APEH adatbázisában a mezőgazdaságba sorolt gazdasági szervezetek száma – évente változóan – **9 és 10 ezer** közt található. A Tesztüzemi Rendszer a szerkezeti összeírások (ÁMÖ, GSZÖ) adataiból indul ki, de csak azokat az egységeket

tekinti gazdaságnak melyek a 2 EUME-t meghaladják. A szűkítés következtében *a Teszt-üzemi Rendszer mintegy 90-100 ezer* gazdasággal számol, ezeket tekinti a mintavétel alapsokaságának, ezekről nyújt információt. Ehhez képest *az MSZR a közel másfél milliós kör „gazdálkodásának” eredményét kell, hogy kimutassa.*

2. Jövedelemalakulás az APEH adatok alapján 1998-2005

2.1. Módszertan, mutatók definiálása

Az adatbázis az APEH által gyűjtött, a társasági adó bevallása céljából készült mérlegekből és eredménykimutatásokból áll. Olyan elszámolásokról van szó, ahol az adott évben felmerült ráfordításokat veti össze az adott évi hozamokkal. Az elszámolások tehát naptári évre vonatkoznak, azok a gazdasági folyamatok, amelyek az adott éven túlnyúlnak, aktív-, illetve passzív időbeli elhatárolásokkal kerülnek megjelenítésre. Az elszámolások *az egyes cégek összesített hozamait és ráfordításait tartalmazzák, nem jelenik meg bennük elkülönülten a különböző ágazatokhoz tartozó bevétel és kiadás.* Az adatbázis *csak pénzürtékben tartalmaz adatokat*, a pénzüsszegek mögött álló javak természetes mértékegységének megállapítására – a becslésen kívül – nincs lehetőség.

2.1.1. Adatgyűjtés megfigyelési köre

Az APEH adatbázisát az egyszeres és kettős könyvvitelt vezető cégek társasági adó-bevallása adja. *Az adatbázis nem tartalmazza a társasági adó helyett egyszerűsített vállalkozási adót fizető cégeket.* Ezek száma és forgalma azonban elhanyagolható az összes mezőgazdasági társas vállalkozáshoz képest.¹⁶ Ebben az adatbázisban csak az év végén működő, adóbevallást készítő egyszeres és kettős könyvvitelt vezető szervezetek adatai szerepelnek, míg az év közben megszűnt vagy átalakult cégek adatai nem. A jogutód adatait pedig csak részadatként – a működés kezdetétől – tartalmazza az adatbázis.

A számviteli törvény alapján (2000. C. tv.) minden vállalkozónak (kivéve az egyéni vállalkozót) beszámolót kell készítenie, amely tartalmazza a mérleget és az eredménykimutatást is. A beszámolót minden vállalkozónak kettős könyvvitellel kell alátámasztania, kivéve azokat a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokat, melyek még nem tértek rá a kettős könyvvitel alkalmazására, és éves nettó árbevételük két egymást követő évben nem haladja meg az 50 millió forintot. Ezek a vállalkozások egyszeres könyvvitelt is vezethetnek. Ezek a számviteli törvény alapján készült mérlegek és eredménykimutatások jelentik a társasági adó alapját, ugyanezeket az adatokat küldik el a cégek az APEH-nek is.

Ez azt jelenti, hogy *elsősorban a részvénytársaságok, a korlátolt felelősségű társaságok, a betéti társaságok és a szövetkezetek, kis részben pedig az egyéb szervezetek* (kutatóintézetek, közhasznú és közkereseti társaságok) *találhatóak az adatbázisban.*

2.1.2. Adatgyűjtés tárgykörébe tartozó tevékenységek

A kutatás szempontjából releváns APEH adatbázis a mezőgazdasággal foglalkozó cégek adatait tartalmazza. Mezőgazdasággal foglalkozó cégnek azon cég minősül, melynek KSH szakágazati kódján belüli TEÁOR-kódja valamilyen mezőgazdasági szakágazatot jelöl meg főtevékenységként.

¹⁶ Az EVA lehetősége 2003-ban nyílt meg. 2003-ban a cégek 2,96%-a, az árbevétel 0,12%-a volt EVÁ-s, 2004-ben 3,33%-a, valamint az árbevétel 0,18%-a tartozott ehhez a körhöz, így ez a kör elhanyagolható a mezőgazdasági társas vállalkozások elemzésekor.

A cég statisztikai főtevékenysége az a tevékenység, amely a legnagyobb hozzáadott értéket hozza létre. Amennyiben egy cég vertikális integrátorként működik, akkor általában a végső kibocsátás szakágazata a döntő. Amennyiben változik a hozzáadott érték nagyságának aránya, és más szakágazat válik meghatározóvá, annak legalább két éven keresztül meg kell haladni a korábbi főtevékenységet, hogy szakágazatot lehessen váltani.

Mindez a gyakorlatban legtöbbször azt jelenti, hogy *azok a cégek, amelyek vegyes profilúak*, tehát a mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, valamint a halgazdálkodás mellett más tevékenységet (pl.: kereskedelem) is végeznek, *és a mezőgazdasági tevékenység a hozzáadott érték kevesebb, mint 50%-át adja, nem találhatóak meg az adatbázisban. Ezzel szemben a mezőgazdasági cégek mezőgazdasági és nem mezőgazdasági jövedelmei és ráfordításai összevontan szerepelnek*¹⁷.

2.1.3. A kibocsátás összetevői

A hozamoldal legfontosabb tétele *az adott naptári év értékesítésének nettó árbevétele*. Ide sorolhatók a mezőgazdasági tevékenység során megtermelt javak értékesítései (növényi és állati termékek egyaránt), a vásárolt készletek továbbértékesítése és a szolgáltatások is.

A második legfontosabb tételt *az aktivált saját teljesítmény értéke* jelenti. Ebben a saját termelésű eszközök növekedése és a saját termelésű készletek állományváltozása szerepel. Ebben a tételben található a mezőgazdasági javak állományváltozása is: a készletek növekedése és csökkenése, a mezei munkák értékét rögzítő mezei leltár.

Az aktivált saját teljesítmény nyilvántartása bekerülési értéken (költségáron) történik. Ennél az értéknél alacsonyabban kell értékelnit, ha a piaci ár tartósan alacsonyabb az előállítási költségnél. Amennyiben a piaci ár ismét emelkedik, a készlet értéke növelhető, de csak a bekerülési értékig, annál magasabb áron nem lehet nyilvántartani.

További bevételt jelent *a befektetési szolgáltatások bevételei* (határidős ügyletek, opciós ügyletek, egyéb tőzsdei ügyletek).

Az egyéb bevételek között szerepel a tárgyi eszközök és immateriális javak értékesítése, ezen javak értékvesztésének visszairása, valamint a kapott bírság, kötbér, késedelmi kamat és kártérítés, illetve a költségeket csökkentő minden támogatás.

A pénzügyi műveletek bevételei között szerepel a kapott osztalék, a részesedés értékesítésének árfolyamnyeresége, a befektetett pénzügyi eszközök kamata és árfolyamnyeresége.

A rendkívüli bevételek között szerepel a nem költségcsökkentő támogatás, az elévült kötelezettség, a térítés nélkül átvett eszközök és a társaságba bevitt vagyontárgyak létesítő okirat szerinti értéke.

2.1.4. A ráfordítás összetevői

A ráfordítások legfontosabb eleme az *anyagjellegű ráfordítás*. Ezen belül megkülönböztetjük az anyagköltséget, az igénybe vett szolgáltatások értékét, az eladott áruk beszerzési értékét és az egyéb szolgáltatások értékét (itt szerepel a bankköltség és a biztosítási díj). Az anyagköltség, illetve anyagok értékelése és felhasználása vagy a FIFO (first in, first out)

¹⁷ A számviteli törvény 2004. évi módosítása már előírja, hogy bevétel szinten határolják el a szakágazatokat.

elven alapul, vagyis a legkorábban beszerzett anyagokat használják fel legkorábban, vagy a súlyozott átlag módszerrel, vagyis az összes vásárolt anyagot súlyozott átlagáron tartják nyilván, és a felhasználást is ezzel a súlyozott átlaggal számolják el.

A második tételt **a személyi jellegű ráfordítások** jelentik, megbontva a bérköltségre, a bérjáruléokra és a személyi jellegű egyéb kifizetésre.

A következő fontos elem **az értékcsökkenési leírás**. Ez a kis értékű javaknál egyösszegű, a nagy értékű javaknál terv szerinti, a használatba vételtől a várható használat végéig teljesítményarányos, vagy más formájú (gyakran lineáris) leírást jelent.

Az egyéb ráfordítások között szerepel a terven felüli értékcsökkenés, ami akkor számolható el, ha a javak piaci értéke, használhatósága (pl. megrongálódás), a vállalkozás szempontja szerinti értéke (pl. a továbbiakban nem természet egy növénykultúrát, melyhez speciális gépe van) lecsökkent. Ugyancsak az egyéb ráfordítások közt szerepelnek az értékesített tárgyi eszközök, az immateriális javak könyv szerinti értéke, a fizetett kötbér, a kártérítés, a késedelmi kamat; a másnak adott támogatás, a követelések leírása és a külföldön fizetett nyereségadó.

A pénzügyi műveletek ráfordításai a befektetett pénzügyi eszközök árfolyamvesztését, a nem magánszemélynek és magánszemélynek fizetendő kamat és kamatjellegű ráfordítást, a részesedések-, értékpapírok-, bankbetétek értékvesztését tartalmazzák.

A rendkívüli ráfordítások között kell szerepeltetni a tartozásátvállalást, az elengedett követelést, a nem költségcsökkentő célú adott támogatást, a térítés nélkül átadott eszközöket és a társaságba bevitt vagyontárgyak könyv szerinti értékét.

2.1.5. Támogatások és adók

A kapott támogatások több helyen lelhetőek fel az eredmény-kimutatásban: egyrészt az egyéb bevételek között a költségeket és ráfordításokat csökkentő támogatások címszó alatt (itt számolható el pl.: a területalapú és egyéb rendszeres támogatás), másrészt a rendkívüli bevételek között elszámolt támogatás (itt számolható el a fejlesztési típusú, illetve nem rendszeres támogatás). Támogatási tételek találhatóak még az aktivált saját teljesítményben a készletnyilvántartásban, ahol a készleteket a várható támogatással növelt értéken kell nyilvántartani (termeléshez kötött támogatások). A támogatások ezeken a tételeken belül osztatlanul egy összegben szerepelnek.

Az adók bontatlanul az egyéb ráfordítások között szerepelnek. Kivétel ez alól a társasági adó, amely külön kerül elszámolásra, **és a bérekhez kapcsolódó járulékok,** amelyek a személyi jellegű ráfordítások között találhatóak.

2.1.6. A jövedelem-mutatók

Az elsődleges jövedelmi mutató **az üzemi (üzleti) tevékenység eredménye,** mely a nettó árbevétel, az aktivált saját teljesítmény és az egyéb bevételek összege (hozamoldal), kivonva belőle az anyag- és személyi jellegű ráfordításokat, az értékcsökkenési leírást és az egyéb ráfordításokat. Ez a mutató tartalmazza a befektetési szolgáltatási tevékenységek eredményét is. Ebben a mutatóban a gazdálkodás közvetlen eredménye tekinthető meg.

A pénzügyi eredmény a pénzügyi műveletek bevételeit és ráfordításait tartalmazza. Ez az eredménymutató a mezőgazdaságban leggyakrabban negatív egyenleggel zárul, a vállalkozások nettó hitelfelvevői pozíciója miatt. A pénzügyi eredményben elsősorban a fizetett kamatok kategória a meghatározó.

Az üzemi és a pénzügyi eredmény összege adja a **szokásos vállalkozói eredményt**.

A rendkívüli eredmény a rendkívüli ráfordítások és bevételek eredménye. A rendkívüli bevételek és ráfordítások függetlenek a vállalkozási tevékenységtől, a vállalkozó üzletmenetén kívül esnek, illetve nem állnak kapcsolatban a szokásos vállalkozási tevékenységgel.

A szokásos vállalkozói eredmény és a rendkívüli eredmény összege **az adózás előtti eredmény**.

A mérleg szerinti eredmény az adózás előtti eredmény, amelyből le kell vonni az adó összegét, hozzá kell adni az eredménytartalékból (korábbi évek mérleg szerinti eredményének összege) az osztalék és egyéb részesedés kifizetésére felszabadított összeget, és ki kell vonni belőle az osztalék és egyéb részesedésre kifizetett összeget. Ez az összeg a következő évben hozzáadódik az eredménytartalékhoz és a vállalati forrásokat (saját tőkét) növeli.

2.2. A főbb pénzügyi folyamatok

2.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása

Az APEH adatbázisában szereplő mezőgazdasági cégek 1998 és 2005 közötti kibocsátásáról összességében elmondható, hogy az egymástól erősen eltérő időjárású évek gyakorolták rá a legnagyobb hatást. A termelés ingadozása az időjárás hatására sokkal nagyobb, mint az, egy fejlettebb technológia mellett, indokolható volna. A vizsgált 8 évben a kibocsátás 43,2%-kal nőtt az 1998-as évhez képest, a ráfordítások 48,9%-kal, a bruttó hozzáadott érték 20,8%-kal emelkedett. Mindezen értékek folyó áron számítottak, tehát nincsenek megtisztítva az infláció hatásától. **Míg tehát a kibocsátás és a ráfordítás nominálisan évente 5,3%-kal növekedett, addig a hozzáadott érték csupán 2,7%-kal.** Ennek következtében a mezőgazdasági vállalkozások GDP-hez való hozzájárulásának aránya csökkent, az 1998-as 4,9%-ról mintegy 3,2%-ra.

A vizsgált időszakot tekintve az 1999-es, a 2002-es és 2003-as év jelentette a mélypontot. Ezekben az években a nominális kibocsátás stagnált, reálértelemben tehát csökkenésről lehet beszélni.

A ráfordítások ennél egyenletesebben nőttek: 3,5 és 11,8% közötti éves növekedést produkáltak. A nagyobb növekedés általában a jobb évjáratokhoz tartozik, amikor is egyrészt több forrás állt rendelkezésre a felhalmozásra, másrészt a növekvő terméshozamok eleve nagyobb ráfordításokat (betakarítás, szárítás, szállítás) igényeltek.

Ezek következtében a bruttó hozzáadott érték a 2001. és 2002. években érte el a csúcst, az 1998-as érték 141, illetve 130%-át.

6. táblázat

A kibocsátás, a ráfordítás és a bruttó hozzáadott érték alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
A mezőgazdaság teljes kibocsátása	773,78	783,44	868,36	1 006,38	1 019,59	1 026,46	1 112,68	1 108,36
Ebből: növénytermesztés*	430,56	415,63	448,74	490,18	494,24	499,29	555,81	529,44
állattenyésztés*	287,96	299,18	333,58	420,65	424,33	424,25	447,85	465,53
egyéb*	55,25	68,63	86,04	95,56	101,01	102,93	109,02	113,39
Anyagjellegű ráfordítások	617,19	638,98	701,62	784,64	815,38	848,89	915,01	919,25
Bruttó hozzáadott érték	156,59	144,46	166,74	221,74	204,21	177,57	197,66	189,11

*A gazdaság szakosodási iránya szerint csoportosítva

Forrás: APEH adatbázis

A vizsgált időszakban a növénytermesztés és az állattenyésztés arányának a növénytermesztés irányába való eltolódása volt megfigyelhető. Ezzel szemben az APEH adatbázis azt mutatja, hogy a növénytermesztésre szakosodott gazdaságok kisebb ütemben növelték kibocsátásukat, mint az állattenyésztők (6. táblázat). Ennek okai a következők: a növénytermesztésre szakosodott és állattenyésztési tevékenységet is folytató gazdaságok az állattenyésztő tevékenységüket csökkentették vagy megszüntették. Ezzel szemben az állattenyésztésre szakosodott vállalatok úgy bővítették növénytermesztési tevékenységüket, hogy közben nem növelték állattenyésztési kibocsátásukat. Ezáltal ugyan **nőtt az állattenyésztő profilú gazdaságok súlya az adatbázisban, de a teljes kibocsátásra jutó állattenyésztés aránya csökkent.**

7. táblázat

Területegységre* és foglalkoztatottra jutó összes kibocsátás

Megnevezés	Mértékegység	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Területegységre	E Ft/ha	208	220	244	302	310	302	322	318
Foglalkoztatottra vetítve	E Ft/fő	5 587	6 034	7 471	9 458	9 926	10 473	11 679	12 468

* A táblázatban szereplő, területegységre vonatkozó adatok nem az APEH adatbázisából kerültek ki, hanem az AKI Statisztika Zsebkönyvből származnak.

Forrás: APEH adatbázis

A kibocsátás területre vetített értékének emelkedése kis mértékben ugyan, de meghaladta a kibocsátás növekedését. Ennek oka a mezőgazdasági szervezetek által használt terület kis mértékű csökkenése volt. A területhasználat 2002-ben volt a legkisebb, az 1998-as szint 88%-a. Ez az érték azóta növekedett, 2005-ben elérte a 94%-ot.

A kibocsátás foglalkoztatottra vetített értéke viszont jóval nagyobb növekedést ért el, mint maga a kibocsátás. Ennek fő oka az alkalmazotti létszám gyors csökkenése: az 1998-as létszám 2005-re 35,8%-kal csökkent. Ennek eredményeképp 8 év alatt nominálértékben az 1998-as érték 223,2%-ára nőtt az egy főre jutó kibocsátás értéke.

2.2.2. Források és eszközök

Az APEH adatbázisban szereplő mezőgazdasági vállalkozások mérlegfőösszege nominálisan 78,6%-kal nőtt 7 év alatt. Ezen belül a saját tőke aránya csökkent, az idegen tőke aránya pedig nőtt. Míg a saját tőke 53,8%-kal emelkedett 1998-hoz képest, addig a hosszú lejáratú kötelezettségek értéke 127,6%-kal nőtt, a rövid lejáratú kötelezettségek bővülése pedig 98% volt. Mindezek eredményeként *a saját tőke aránya 53,4%-ról 46,3%-ra súlylyedt, míg a rövid lejáratú kötelezettségek aránya 29,6-ről 32,8%-ra, a hosszú lejáratú kötelezettségeké pedig 14,4-ről 18,4%-ra növekedett* (8. táblázat).

A rövid és hosszú lejáratú kötelezettségek arányának javulása, vagyis a hosszú lejárat arányjavulása egyrészt annak köszönhető, hogy a 2003. évi aszálykárak enyhítésére államilag támogatott közleplejáratú hiteket vehettek fel a gazdaságok, másrészt az EU-s csatlakozással olyan biztos támogatási forráshoz jutottak, amely megfelelő garanciát jelentett a bankok számára is.

8. táblázat

A gazdaságok forrásösszetétele

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saját tőke	443,56	450,56	457,40	499,04	575,13	599,67	636,57	682,38
Céltartalék	4,92	7,26	8,68	1,32	1,00	0,90	1,54	1,82
Hosszú lejáratú kötelezettség	119,10	123,34	134,23	122,22	131,24	217,91	289,97	271,06
Rövid lejáratú kötelezettség	244,10	278,07	315,01	339,61	375,47	359,57	425,19	483,30
Passzív időbeli elhatárolások	13,70	15,27	16,77	22,74	26,76	27,26	31,12	35,36

Forrás: APEH adatbázis

Nem nevezhető viszont kedvezőnek a saját tőke arányának csökkenése, különösen azért, mert kifejezetten a nemzetgazdasági átlag alatti és ingadozó eszközarányos nyereséget produkáló ágazatban tevékenykedő vállalkozásokról van szó. Az ilyen bizonytalan terepen működő cégeknél nincs meg a biztos fedezet a hiteltörlesztésre, s ezáltal a cégek egy-egy rosszabb évben kritikus helyzetbe kerülhetnek.

9. táblázat

A gazdaságok eszköz-összetétele

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Befektetett eszközök	381,89	406,95	424,59	495,64	567,47	647,37	703,20	754,84
Készletek	245,73	260,01	279,39	248,64	260,85	256,52	304,58	299,75
Követelések	122,91	126,16	138,71	145,35	169,90	188,88	254,94	287,88
Értékpapírok	18,39	18,87	20,03	18,77	16,86	14,41	12,65	12,47
Pénzeszközök	51,22	56,55	63,50	70,07	86,94	85,48	88,65	97,63
Aktív időbeli elhatárolások	5,25	5,95	5,85	6,46	7,58	12,65	20,36	21,34

Forrás: APEH adatbázis

A 9. táblázatban megfigyelhetjük a gazdaságok eszköz-összetételének változását. Az eszközökön belül a befektetett eszközök az 1998-as érték 197,7%-ára nőttek, a követelések 234,2%-ra, a pénzeszközök 190,6%-ra, míg a készletek csak 122%-ra. Az értékpapírok állománya nominálösszegben is csökkent: csupán 67,9%-a volt 2005-ben az 1998-as értéknek. Mindennek következtében a befektetett eszközök aránya 46,3-ról 51,2%-ra, a követeléseké 14,9-ről 19,5-re emelkedett. A pénzeszközök részesedése érdemben nem változott (6,6%), az értékpapíroké viszont több, mint felére, – 0,8%-ra – esett vissza. Az elmúlt 7 év tendenciája szerint **a cégek egyre inkább pénzeszközben, és nem értékpapírban tartották likvid vagyonukat**. A készletek értéke az 1998-2005 közötti időszakban 240-300 milliárd forint volt, nominál értelemben tehát nem változott jelentősen. Arányában viszont 29-ről 20,3%-ra csökkent, ami az év végi készletállomány csökkenését jelzi.

A befektetett eszközök mennyisége 2001 és 2003 között növekedett dinamikusabban (évente 14-16%-kal), de minden vizsgált évben 4% felett volt ez az érték. Ez azt jelzi, hogy **a mezőgazdasági vállalkozások jelentős beruházásokat hajtottak végre ebben az időszakban**.

Nem ilyen öröndetes a követelések állományának jelentős növekedése. Ez az érték 2001-ig hasonló ütemben növekedett, mint a mérlegfőösszeg, 2002-től viszont gyors bővülésbe kezdett, és például 2004-ben 35%-os éves növekedést produkált. **A követelések emelkedése a fizetési határidők kitolódására vezethető vissza, ami** az amúgy is finanszírozási gondokkal küzdő, gyenge eredményességű ágazat szempontjából **pótlólagos hitelek bevonását és pótlólagos kamatterhet jelent, tovább rontva a jövedelmezőséget**.

Az aktív időbeli elhatárolások 2003. és 2004. évi 66%-os növekedése is hasonló problémát jelent. Ez ugyanis olyan eredményt növelő tétel, amelyet az adott évben még nem kapott meg a vállalkozás, így a gazdálkodásnak csak áttételesen lehet forrása.

2.2.3. Költség és jövedelem

Az 1998-2005 közötti időszakban az adóbevallást készítő gazdaságok termelési értéke 45,4%-kal nőtt. Ugyancsak emelkedett a termelő felhasználás értéke (65,2%-kal), az értékcsökkenés (147,7%-kal), a bérek (27,7%-kal), a bérleti díjak és az egyéb kamatok (81,5%-kal), a pénzügyi eredmény (negatív érték) (5,8%-kal), valamint a támogatások értéke (173,2%-kal). A rendkívüli eredmény viszont az 1998-as érték 87,5%-ára, az adó összege pedig a 91,6%-ára esett vissza (10. táblázat).

Az adózott eredmény -11,4 milliárd forint (1999) és 42,4 milliárd forint (2002) között ingadozott, az adózás előtti nyereség 29,4 és 67,2, míg az adózás előtti veszteség (negatív érték) 37,4 és 21,2 milliárd forint között.

Míg a nemzetgazdaság egészében a feltétlenül szükséges beruházások fedezetének jelentős részét biztosítani tudta az évenkénti nyereség, amely a hitelek visszafizetésére is garanciát jelentett, addig a mezőgazdaság vállalkozásai ezeket a beruházásokat jobbra hitelekbe tudták finanszírozni, és hitelfelvételre kényszerültek a veszteséget hozó évek pénzügyi gondjainak áthidalására is¹⁸.

¹⁸ Kétségtelenül a hitelkonstrukciók egy része kedvezményes volt.

10. táblázat

A mezőgazdaság költség-jövedelem viszonyainak alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bruttó termelés értéke	806,71	818,16	905,77	1 067,10	1 082,61	1 092,77	1 173,53	1 173,30
Folyó termelő felhasználás	568,82	587,71	647,79	809,38	838,96	873,68	935,72	939,83
Értékcsökkenés	31,37	36,19	39,15	55,75	60,81	68,60	74,38	77,70
Bérek	124,38	122,96	124,68	137,51	150,21	152,29	158,64	158,78
Bérleti díjak, kamatok	20,81	21,32	24,70	31,89	34,00	44,13	41,60	40,44
Pénzügyi tevékenységek eredménye	-27,23	-29,29	-27,42	-25,45	-21,78	-26,23	-33,19	-28,80
Rendkívüli eredmény	6,57	1,51	-0,82	5,25	4,64	4,17	5,50	5,75
Támogatások	44,97	35,35	35,95	33,90	75,41	73,93	93,75	122,88
Adók	6,41	3,40	4,19	5,83	3,54	3,37	4,10	5,87
Adózás előtti veszteség	-24,16	-37,38	-29,76	-21,15	-21,26	-48,30	-32,57	-19,92
Adózás előtti nyereség	48,01	29,38	36,48	58,31	67,23	41,51	52,01	67,04
Adózott eredmény	17,44	-11,40	2,53	31,33	42,43	-10,17	15,34	41,26

Forrás: APEH adatbázis

A költségeket növelő tételek közül arányában csökkentek az adóterhek és a bérjellegű kiadások. Nőtt viszont a legnagyobb súlyt képviselő folyó termelő felhasználás, a bérleti díjak és egyéb kamatok aránya. Igen jelentősen nőtt az értékcsökkenés nagysága is, ez a befektetések nagyarányú növekedésének következménye. A bevételeket csökkentő tételek közül nominálértékben is csökkent a rendkívüli eredmény súlya, közel háromszorozódott viszont a támogatások nominálértéke.

A fő problémát tehát a termelés értékének mérsékelt növekedése jelenti a folyó termelő felhasználás és egyéb költségek növekedéséhez viszonyítva, amit a bővülő támogatások sem tudnak eléggé ellensúlyozni. Ugyanakkor az 1998-2005 közti időszakban *az ágazatból az agráröllő nyilásával¹⁹ bekövetkezett jövedelem-kivonás nagyobb volt, mint a termelés hatékonyságának javulása.*

11. táblázat

A nyereséges és veszteséges gazdaságok számának alakulása

M.e.: db

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Összes gazdaság	5 708	6 119	6 462	6 868	7 386	7 665	9 212	9 125
Ebből: nyereséges	2 976	2 949	3 459	4 110	4 499	4 134	5 223	5 474
veszteséges	2 732	3 170	3 003	2 758	2 887	3 531	3 989	3 651

Forrás: APEH adatbázis

¹⁹ A vizsgált időszakban az agráröllő számításának módszere megváltozott. Az érthetőség kedvéért jegyezzük meg, hogy az agráröllő nyilásán – az egész időszakra vonatkozóan – azt értjük, amikor a termelői ráfordítások árindexe meghaladja a termelői kibocsátások árindejét.

Az 1998-2005 közötti időszakban kétszer fordult elő, hogy a mezőgazdasági vállalkozások összes vesztesége felülmúlta az adózott eredményt. A nyereséges és veszteséges gazdaságok számát tekintve azonban ez csak egyszer – 1999-ben – fordult elő (11. táblázat). Ugyanakkor megállapítható, hogy a nyereséges és veszteséges vállalkozások számának különbsége ugyanolyan görbét ír le, mint ezen vállalkozások adózott eredménye: pozitív csúcs 2001-ben és 2002-ben, mélypont 1999-ben és 2003-ban.

12. táblázat

Területegységre* és munkaerő-ráfordításra jutó vállalkozói jövedelem

Megnevezés	Mértékegység	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Területegységre vetítve	E Ft/ha	4,69	-3,21	0,71	9,40	12,90	-2,99	4,44	13,51
Foglalkoztatottra vetítve	E Ft/fő	125,92	-87,78	21,78	294,47	413,08	-103,74	161,04	464,13

* A táblázatban szereplő, területegységre vonatkozó adatok nem az APEH adatbázisából kerültek ki, hanem az AKI Statisztika Zsebkönyvéből származnak.

Forrás: APEH adatbázis

A területegységre vetített adózott eredmény ingadozása nagyobb, mint az 10. táblázatban közölt eredménymutató. Ennek magyarázata a vetítési alap, a földterület kis mértékű csökkenése, különösen a 2001-2002 közötti időszakban. Ezután nő a gazdasági szervezetek földhasználata, így csökken az ingadozás mértéke is.

A foglalkoztatottakra jutó adózott eredmény alakulása annyiban tér el a nem vetített eredménytől, hogy a csökkenő agrár munkavállalói létszám miatt a jelenhez közelebbi évek eredményei nominálisan nagyobbak.

A főbb pénzügyi mutatókat tartalmazó 13. táblázat alakulását elemezve leírható *az APEH adatbázisban szereplő gazdaságokról*, hogy *gazdasági kondíciójuk romlott* az elmúlt 7 évben. *A saját tőke 53,7%-ról 46,3%-ra csökkent*, ezzel párhuzamosan *az eladósodottság mértéke 21,2-ről 28,4%-ra nőtt*. Ennek következményeként a tőkeellátottság értéke 1,16-ról 0,904-re csökkent, vagyis a hitelek már nem csak a forgóeszközöket, hanem részben a befektetett eszközöket is finanszírozzák, ennek hátrányai tapasztalhatók.

A cégek likviditása kis mértékben javult, köszönhetően azoknak a rendelkezéseknek, amelyek a 2003-as évtől a rövid lejáratú követelések hosszú lejáratú hitelekre való váltását segítették. A dinamikus eladósodottsági mutató hektikus változások után kis mértékben javult, vagyis a gazdaságok az 1998-as 6,1 év után 2005-ben 4,2 év alatt tudták volna törleszteni adósságaikat. Óvatosságra int ugyanakkor, hogy a mutató mértéke jelentősen – 3,45 és 13,24 év között – ingadozott a vizsgált időszakban.

A vagyonarányos és az árbevétel-arányos nyereség (mérleg szerinti eredményből számítva) 8 évből 3 évben volt negatív, ezen belül két évben erősen negatív. Ugyanakkor az 5 évet jellemző pozitív értékek egyszer sem érték el a nemzetgazdasági átlagot. Még a 2002-es csúcserkékek, a 3,8%-os árbevétel-arányos és a 6,4%-os vagyonarányos nyereség is alatta maradt az akkori 4,4, illetve 12,1%-os nemzetgazdasági mutatóknak.

Néhány pénzügyi mutató alakulása

Mutató	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saját tőke aránya	53,74%	51,52%	49,07%	50,67%	51,83%	49,75%	45,98%	46,30%
Eladósodottság mértéke	21,17%	21,49%	22,69%	19,67%	18,58%	26,65%	31,30%	28,43%
Tőkeellátottság	1,16	1,11	1,08	1,01	1,01	0,93	0,91	0,90
Likviditási gyorsráta	0,79	0,72	0,71	0,69	0,73	0,80	0,84	0,82
Árbevétel-arányos nyereség	1,06%	-2,08%	-0,27%	2,77%	3,82%	-1,48%	0,91%	3,25%
Vagyonarányos nyereség	1,75%	-3,42%	-0,50%	5,19%	6,36%	-2,40%	1,46%	5,03%
Dinamikus eladósodottsági mutató	6,14	13,24	8,42	3,88	3,46	7,17	5,50	4,16

Forrás: APEH adatbázis

3. Jövedelemalakulás az MSZR adatok alapján 1998-2005

3.1. Módszertan, mutatók definiálása

A Mezőgazdasági Számlarendszer (MSZR) kidolgozását egységes módszertan alapján az Európai Bizottság követeli meg a tagállamoktól. Az Európai Unió agrárpolitikájának egyik célja állandó és tisztességes jövedelem biztosítása a gazdálkodók számára. Az MSZR és az ebből számított mezőgazdasági jövedelemindexek képezik azt az eszközt, amellyel a politika sikeressége és a mezőgazdasági termelésből származó jövedelem alakulása – az EU tagországaiban összehasonlítható módon – mérhető.

Az MSZR a Nemzeti Számlarendszer (NSZ) egyik szatellit számlája. Ennek megfelelően módszertanának kialakítása során, igyekeztek a nemzeti számlák elveinek és szabályainak a lehető legjobban megfelelni. *A fogalomkészlet és a módszertan is a Nemzeti Számlarendszertől származik,* ezért az MSZR fogalomkészlete és módszertana csak annyira tér el a Nemzeti Számlától, amennyire azt a mezőgazdaság különleges követelményei feltétlenül megkívánják. Az úgynevezett híd tábla segítségével levezethetők az MSZR és az NSZ közötti eltérések.

Az MSZR tipikus szekunder információs rendszer, *a mezőgazdasági statisztikák egy-fajta csúcs-statisztikájaként is működik.* Adataiban mintegy összefoglalja és harmonizálja a különböző statisztikai és igazgatási adatgyűjtések eredményeit.

3.1.1. Az adatgyűjtés megfigyelési köre

Az MSZR a mezőgazdaság egészének tiszta, halmozódásoktól mentes teljesítményének kimutatását tűzi ki célul. *A Mezőgazdasági Számlarendszer adatai az országban végzett összes mezőgazdasági tevékenységre vonatkoznak, függetlenül attól, hogy az azt végzők főtevékenységük alapján mely nemzetgazdasági ágba vannak sorolva.* Tehát az „adatgyűjtés” köre kiterjed minden olyan gazdasági egységre, amelyben mezőgazdasági tevékenység folyik. Mindezen szervezetek gazdasági tevékenységéből azonban *csak és kizárólag a mezőgazdasági tevékenység kerülhet elszámolásra.* Ennek érdekében az MSZR minden, a módszertanban meghatározott mezőgazdasági tevékenységre úgy tekint, hogy az elválasztható a tevékenységet végző gazdaság más jellegű tevékenységeitől és mind kibocsátását, mind folyó termelő felhasználását, valamint ebből következően bruttó hozzáadott értékét, egyéb gazdasági jellemzőit és a tevékenységből származó jövedelmet önállóan, „tiszttán” számolja el.

A nemzetgazdasági ágak felől megközelítve, az MSZR tehát – egyes speciális esetektől eltekintve – nem tartalmazza a mezőgazdasági szervezetek nem mezőgazdasági tevékenységét, ugyanakkor tartalmazza a nem mezőgazdaságba sorolt szervezetek mezőgazdasági tevékenységét.

3.1.2. Az MSZR tárgykörébe tartozó tevékenységek

Az MSZR *figyelembe veszi a hagyományosan mezőgazdasági tevékenységnek tekintett tevékenységeket*, (a növénytermesztést, az állattenyésztést és a mezőgazdasági szolgáltatásokat) *továbbá a vadgazdálkodást*. Ezek mellett a mezőgazdasági számla szerint mezőgazdasági tevékenységnek minősülnek még a következők:

- a bortermelés (amely kizárólag az ugyanabban a gazdaságban termelt szőlő felhasználásával történik);
- a szövéshez felhasznált növényi alapanyagok termelése;
- karácsonyfa, gyümölcsfa, szőlő és csemetekerti díszfa nevelése, amennyiben a növényeket mezőgazdasági tevékenység során hasznosítják, illetve ha a fenyőfát kifejezetten azzal a céllal nevelik, hogy mint karácsonyfát értékesítsék.

A másik oldalon a számlarendszer tárgyköréből kiestek az alábbi tevékenységek:

- a vetőmagok előállításához kapcsolódó tevékenységek, mint a nemesítéssel kapcsolatos kutatómunka, a tanúsítás (a vetőmagok előállítása az MSZR-ben csak a szaporított vetőmag előállítását jelenti);
- a versenystállók és lovas iskolák fenntartása, mert az üdülési, kulturális és sporttevékenységnek számít, és más ágazatba sorolt;
- a szerződéses mezőgazdasági munkától eltérő tevékenységek (például öntözőberendezések üzemeltetése, vagy kertek, parkok, valamint sport- és hasonló létesítmények zöldterületeinek tervezésével, beültetésével és karbantartásával kapcsolatos szolgáltatások).

Néhány esetben nem mezőgazdasági tevékenység is az MSZR tárgykörébe tartozik. Ezek az úgynevezett el nem különíthető másodlagos nem-mezőgazdasági tevékenységek. Ide tartozik a saját előállítású termékek feldolgozása, amennyiben a termelés szerves folytatásának tekinthető, valamint más olyan tevékenységek melyek során a gazdaságot, illetve annak mezőgazdasági termelőeszközeit veszik igénybe.²⁰

3.1.3. A kibocsátás összetevői

A mezőgazdasági számlarendszerben az elszámolási időszak a naptári év. A számbavétel eredményszemléletben történik. *A kibocsátás az ágazat valamennyi egységénél, adott elszámolási időszak alatt előállított termékek és szolgáltatások értéke*, az ugyanazon telephelyen és ugyanazon szakágazatban előállított és felhasznált termékek kivételével.

A kibocsátás értékének *megállapítása alapáron történik*. Az alapár annak az összegnek felel meg, amit a termelő az általa előállított egységnyi termékért vagy szolgáltatásért a vásárlótól kap, levonva a befizetendő termékadókat és hozzáadva a termékhez köthető terméktámogatásokat. Az értékesítést, a természetbeni fizetéseket, a készletnövekedést és az egységen belül felhasznált termékeket egyaránt alapáron kell értékelní. A saját végső felhasználásra fordított kibocsátás (tehát a saját számlás állóeszköz-felhalmozás és a saját fogyasztás) értékét ugyancsak a piacon értékesített hasonló termékek alapára alapján kell megállapítani.

²⁰ Ide sorolható például az agrárturizmus.

3.1.4. A ráfordítás összetevői

A folyó termelő-felhasználás mindazon árukat és szolgáltatásokat tartalmazza, amelyeket a termelési folyamat során ráfordításként használnak fel. Azokat az árukat és szolgáltatásokat is magába foglalja, amelyeket egy szakosodott telephely egy másik szakosodott telephelynek nyújt (termelési célból), még abban az esetben is, ha mindkét egység azonos szervezeti egységhez tartozik. Az ugyanazon mezőgazdasági egységen belül megtermelt és felhasznált árukat és szolgáltatásokat abban az esetben tartjuk nyilván folyó termelő-felhasználásként, ha a termelés és a felhasználás az egységen belül más ágazatban történik. A felhasznált termékek értéke ilyenkor egyfelől a termelő ágazat kibocsátásaként, másfelől a felhasználó ágazat folyó termelő felhasználásaként jelenik meg.

Az MSZR nem önköltségen értékkel, akkor is piaci áron számol, ha az előállítás a saját gazdaságban történik. *Folyó termelő-felhasználásként csak olyan tétel kerülhet elszámolásra, amelynek van kereskedelmi értéke, illetve megbízhatóan értékelhető.* Ennek következtében például a kaszálással betakarított réti széna értéke megjelenik a ráfordítások között, de az állat által a legelőn lelegelt fű nem.

Értécsökkenésként tartjuk nyilván az állóeszközök felhasználását, amelyet *az MSZR-ben a lineáris értécsökkenési leírás módszerével számolunk a várható tényleges élettartam és az elszámolási időszak alatt érvényes piaci beszerzési ár figyelembe vételével.* Csak tartós állóeszközök, gépek, berendezések; épületek, építmények; ültetvények; egyéb nagy értékű javak esetén számolunk értécsökkenést, kis értékű javak esetén a beszerzésre fordított összeget folyó termelő felhasználásként számoljuk el.

A munkavállalói jövedelem tartalmazza azt a teljes természetbeni és pénzbeli díjazás, amit a munkaadó fizet a munkavállalónak az adott elszámolási időszakban végzett munkáért, valamint a bérek és keresetek adóját, a munkaadót terhelő bérjárulékokat, és a munkavállaló által fizetett társadalombiztosítási hozzájárulást is. *A saját gazdaságban végzett munka, illetve a nem fizetett munkaerő* (segítő családtagok) *bére, illetve jövedelemigénye nincs elszámolva*, hanem a vállalkozói jövedelem részét képezik.

Az MSZR-ben a mezőgazdasági munkaerő felhasználás mérésére szolgáló mértékegység, az éves munkaerőegység (ÉME).²¹ Segítségével a részmunkaidő és az idénymunka is figyelembe vehető. Az összes ÉME-k mennyiségét a fizetett és a nem-fizetett ÉME együttesen adja. A mezőgazdasági munkaerő felhasználás az általános mezőgazdasági összeírásban, illetve a gazdaság szerkezeti összeírásokban kerül felmérésre. A köztes években az adatokat az egyéb munkaerő statisztikák, illetve a teszüzemi adatok segítségével számítjuk.

3.1.5. Támogatások és adók

A Mezőgazdasági Számlarendszerben *csak azok a támogatások kerülnek elszámolásra, amelyeket közvetlenül a termelők kapnak.* A támogatásokat típusuktól függően a módszertan alapján eltérő módon kell kezelni:

- A terméktámogatásokat, melyek közvetlenül termékhez köthetőek, illetve termékre feloszthatóak az alapárban kell elszámolni, így azok a kibocsátás részét képezik.

²¹ 1 ÉME egy olyan személy éves munkaidő-ráfordításának felel meg, aki egész éven át teljes munkaidőben végez mezőgazdasági tevékenységet egy mezőgazdasági egységben. Ez az MSZR-ben 1800 órányi (225 nap*8 óra) munkának felel meg.

- A termelés költségeit csökkentő azon támogatásokat, amelyek konkrét termékhez nem köthetők, egyéb termelési támogatásként kell figyelembe venni.
- A harmadik kategóriába az úgynevezett tőke-transzferek tartoznak, amelyeket a tőkeszámlán tartunk nyilván. Az itt elszámolt tételek elsősorban a beruházási támogatások, valamint egyéb tőke-transzferek. Ez utóbbiak általában valamilyen nem szokványos gazdasági eseményhez köthetők (pl. természeti katasztrófa).

Az adókat hasonló elvek alapján lehet felosztani. A termékadókra jellemző, hogy azokat az előállított termékek és szolgáltatás után kell befizetni. Minden egyéb, a termelési folyamathoz kapcsolódó adót, amely nem tekinthető termékadónak, termelési adónak tekintünk.

3.1.6. A jövedelem-mutatók

A Mezőgazdasági Számlarendszer összeállítása során több olyan egyenlegező tétel adódik, amely a jövedelem aggregátumként használható fel. E tételek összefüggéseit mutatja a 8. ábra.

A bruttó hozzáadott érték a kibocsátás és a folyó termelő-felhasználás értékének különbözeteként adódik, míg a nettó hozzáadott érték az összes mezőgazdasági szakosodott telephely által előállított értéket mutatja, az értékcsökkenés levonása után. Ha a nettó hozzáadott értékből levonjuk az egyéb termelési adókat, majd hozzáadjuk az egyéb termelési támogatásokat, akkor megkapjuk a tényező költségen számított hozzáadott értéket. A tényező költségen számított nettó hozzáadott érték mutató az összes állóeszköz (föld, tőke, munkaterő) díjazását méri és „termelési tényezők jövedelmének” nevezzük.

8. ábra

A nettó vállalkozói jövedelem MSZR szerinti számítása

Mezőgazdasági tevékenységek kibocsátása
+ Mezőgazdasági szolgáltatások kibocsátása
+ Nem elkülöníthető másodlagos nem mezőgazdasági tevékenység
= Mezőgazdasági szektor teljes kibocsátása
- folyó termelő-felhasználás
= Bruttó hozzáadott érték
- értékcsökkenés
= Nettó hozzáadott érték
- egyéb termelési adók
+ egyéb termelési támogatások
= Nettó hozzáadott érték tényező költségen / termelési tényezők jövedelme
- munkavállalói jövedelem
= Nettó működési eredmény (Nettó vegyes jövedelem)
- fizetett bérleti díj
- fizetett kamatok
+ kapott kamatok
= Nettó vállalkozói jövedelem

A termelési tényezők jövedelmét a munkavállalói jövedelemmel csökkentve – a jövedelmek keletkezése számla egyenlegező tételeként – megkapjuk a nettó működési eredményt, amely a föld, a tőke és a nem fizetett munkaerő hozadékát méri.

A nettó vállalkozói jövedelmet a vállalati formában működő mezőgazdasági egységek esetében úgy kapjuk meg, hogy általuk kapott kamatot hozzáadjuk a nettó működési eredményhez, majd levonjuk belőle a bérleti díjat (a gazdaság és a földterület bérleti díját) és a kifizetett kamatokat. *Az egyéni gazdaságok esetében a vállalkozói jövedelem részben a gazdálkodó (és a segítő családtagok) által végzett munka ellenértékének, részben pedig a vállalkozásnál maradó jövedelemnek felel meg. Tehát a nettó vállalkozói jövedelem vegyes jövedelem.*

Az egyéni vállalkozások esetében a vállalkozói jövedelem részben a gazdálkodó (és a segítő családtagok) által végzett munka ellenértékének, részben pedig a vállalatnál „maradó” jövedelemnek felel meg, s e két komponenst lehetetlen elkülöníteni egymástól. Tehát *a nettó vállalkozói jövedelem vegyes jövedelem.*

Az „ágazat” elszámolása során megkapott jövedelem mutatók nem mutatói a mezőgazdaságból élő háztartások összes jövedelmének, vagy rendelkezésre álló jövedelmének, mivel a háztartások – a tisztán mezőgazdaságból származó jövedelmek mellett – más forrásokból is jövedelemhez juthatnak (nem-mezőgazdasági tevékenységekből, egyéb díjazásból, szociális juttatásokból és tulajdonosi jövedelemből). Más megfogalmazásban ez annyit jelent, hogy a mezőgazdasági jövedelmet nem szabad a gazdálkodók jövedelmének tekinteni. Ezen kívül a jövedelmeknek ez a mérőszáma adott elszámolási időszak alatt végzett mezőgazdasági (továbbá másodlagos nem-mezőgazdasági) tevékenységgel képzett jövedelemre vonatkozik, habár bizonyos esetekben a jövedelmek csak egy későbbi időpontban folynak be. Ezért ezek nem jelentenek olyan jövedelmet, amit még az adott elszámolási időszak alatt ténylegesen meg is kaptak a jogosultak.

A jövedelmezőség évek közötti változásának szemléltetésére a jövedelemmutatók a legalkalmasabbak. A módszertanban három jövedelemmutató került meghatározásra, az úgynevezett „A”, a „B”, és a „C” mutató. *Az „A” mutató definíció szerint a termelési tényezők éves munkaerő egységre jutó reáljövedelmének változását mutatja, a „B” mutató a nem fizetett éves munkaerő egységre jutó nettó vállalkozói reáljövedelem változásáról, a „C” mutató a pedig nettó vállalkozói jövedelem reálértékének változásáról ad információt.*

Az Európai Unió a számlarendszer összeállítását azért írja elő, hogy a mezőgazdaság jövedelmezőségének tagállamokbeli alakulásáról egységes képet kapjon. Mivel a munkaerő felhasználás szerkezete országonként eltérő, ezért nemzetközi összehasonlításban elsősorban az „A” mutatóval találkozhatunk. Ennek *számítása úgy történik, hogy a termelési tényezők jövedelmének indexét elosztjuk GDP implicit árindexével (deflátorral), majd a kapott értéket osztjuk az összes munkaerő-felhasználás indexével.* A mutató csak a trendekről nyújt információt, a jövedelmek szintjéről nem.

3.2. A főbb pénzügyi folyamatok

3.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása

A Mezőgazdasági Számlarendszer elszámolása alapján a mezőgazdaság teljes kibocsátása 1998 és 2005 között 25,5%-kal emelkedett folyó termelői áron. A termelés során felhasznált áruk és szolgáltatások értéke, a folyó termelő felhasználás ugyanazon időszak alatt 39,6%-kal nőtt. **A bruttó hozzáadott érték stagnált**, folyó áron 2005-ben mindössze 5,5%-kal volt magasabb, mint 1998-ban (14. táblázat).

A kibocsátás növekedése nem volt egyenletes a vizsgált időszakban. A 2001-ig tartó növekedés után 2 év csökkenés következett. A kiváló növénytermesztési eredményeknek köszönhetően a kibocsátás 2004-ben érte el az idősor legmagasabb értékét, majd 2005-ben egy kissé gyengébb, de még mindig átlag feletti év következett.

14. táblázat

A kibocsátás, a ráfordítások és a bruttó hozzáadott érték alakulása folyó termelői áron

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
A mezőgazdaság teljes kibocsátása	1 129	1 139	1 257	1 453	1 437	1 366	1 561	1 418
ebből: növ.termesztés	535	576	604	660	655	670	894	762
állattenyésztés	491	454	540	657	646	568	520	528
egyéb	103	109	113	136	136	128	147	127
Folyó termelő felhasználás	665	685	793	951	975	929	1 023	928
Bruttó hozzáadott érték	464	454	465	501	462	437	538	489

Forrás: KSH

A mezőgazdaság teljes kibocsátásának valamivel több, mint 90%-át az alaptevékenységek – a növénytermesztés és az állattenyésztés – **adták. Ezek egymáshoz viszonyított arányában erőteljes elmozdulás figyelhető meg.** 1998-ban az arány 52:48 volt a növénytermesztés javára, míg – **az állattenyésztés helyzetének folyamatosan romlása miatt** – 2004-ben 63:37-re módosult. A növénytermesztés 2004. évi tényérésében szerepet játszott a 2004. évi gabona rekordtermés is, de a helyzetet az önmagában meghatározta, hogy az állattenyésztés kibocsátása 8,4%-kal csökkent 2003-hoz képest. 2005-ben az állattenyésztés kibocsátásának csökkenése megállt, a növénytermesztés eredménye a 2004. évi rekordot nem tudta megismételni, így az állattenyésztés részesedése 41%-ig javult.

A teljes kibocsátás részét képező mezőgazdasági szolgáltatások és másodlagos nem-elválasztható nem-mezőgazdasági tevékenységek részesedése a teljes kibocsátásból stabilan 9-10% között volt. A szolgáltatások aránya enyhén emelkedő-, a másodlagos tevékenységek aránya csökkenő tendenciát mutatott.

A növénytermesztésen belül **a gabonafélék kibocsátásának részesedése** a legnagyobb, és a vizsgált évek során **folyamatosan emelkedett.** Míg 1998-ban a növénytermesztés kibocsátásának mintegy harmadát, 2005-ben már csaknem a felét a gabonafélék adták. **Különösen a kukoricatermesztés tényérése szembetűnő,** részesedése a növénytermesztés

kibocsátásából az 1998. évi 16%-ról 2005-re 27%-ra emelkedett. Az ipari növények részese-
dése az évek során mérsékelten emelkedett, elsősorban a cukorrépa a napraforgó és a repce
kibocsátásának növekedése nyomán. 3-4%-kal csökkent a zöldségfélék, a burgonya és a gyü-
mölcsök kibocsátásának részesedése.

Az állatok, állati termékek körében érdemben nem változott a termelési szerkezet.
A vizsgált időszakban ugyan csökkenő tendenciával, de a sertés ágazat kibocsátása bírt a leg-
nagyobb súllyal, az évek átlagában az állattenyésztési ágazat kibocsátásának harmadát adta.
A sertésenyésztés kibocsátását erős ingadozás is jellemezte, a kibocsátás szórása 20% volt.
Kiegészítetten 25-27% volt a részesedése a szarvasmarha ágazatnak, a baromfityenyésztés
súlya valamelyest nőtt, az 1998. évi 31% helyett 2005-ben 33%-át adta az állattenyésztés
kibocsátásának.

A vizsgált jövedeleminformációs rendszerek közül a számlarendszer az, amelynek
módszertana előírja a mezőgazdasági termelést befolyásoló mennyiségi- és árhatások szétvá-
lasztását. Hasonlóan a GDP elszámolásához, itt is ki kell mutatni a termelés változatlan áras
alakulását, valamint az egyes tételekhez volumen és árindexek rendelhető (15. táblázat).

15. táblázat

Az alaptevékenységek volumen és árindexének alakulása

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Volumen indexek 1998 = 100								
A mezőgazdaság teljes kibocsátása	100	100	94	104	97	90	112	104
ebből: növénytermesztés	100	100	87	107	92	81	128	116
állattenyésztés	100	98	103	101	101	99	88	89
Mezőgazdasági tevékenységek kibocsátása	100	99	94	105	97	90	114	107
Mg-i szolgáltatások kibocsátása	100	106	90	102	102	89	102	83
Másodlagos nem mg-i, nem elválasztható melléktevékenység	100	98	100	85	87	78	73	53
Folyó termelő felhasználás	100	97	101	105	106	96	96	88
Bruttó hozzáadott érték alapján	100	103	84	100	82	79	134	127
Árindexek 1998 = 100								
A mezőgazdaság teljes kibocsátása	100	101	118	124	131	135	124	122
ebből: növénytermesztés	100	107	129	116	134	154	131	125
állattenyésztés	100	94	107	132	130	117	120	121
Mezőgazdasági tevékenységek kibocsátása	100	101	119	123	131	134	121	118
Mezőgazdasági szolgáltatások kibocsátása	100	110	121	132	139	147	163	181
Másodlagos nem mg-i, nem elválasztható melléktevékenység	100	92	111	149	137	146	153	162
Folyó termelő felhasználás	100	106	118	136	139	146	160	160

Forrás: KSH

A mezőgazdaság teljes kibocsátásának volumene 1998 és 2005 között nem változott, csak 2004-ben volt 12%-kal magasabb, mint 1998-ban. A növénytermesztés volumene 7 év alatt 16%-kal emelkedett, az állattenyésztés volumene 11%-kal csökkent. A rendkívülinek számító 2004-es évben a növénytermesztés volumene 28%-kal haladta meg a bázisnak tekintett 1998. évi szintet, míg az állattenyésztés 12%-kal elmaradt attól.

A növénytermesztési kibocsátás volumenének szórása sokkal nagyobb volt, mint az állattenyésztési ágazatoké, folyó termelői áron mégis kedvezőbben alakult a növényi kibocsátás. **A növények esetében ugyanis a kedvezőtlen időjárás okozta volumencsökkenést az árak növekedése rendszerint kompenzálta.** Ennek köszönhetően csak két évben csökkent a növények, növényi termékek folyó áras kibocsátása az előző évhez képest. 2002-ben kis mértékű, 2005-ben viszont jelentősebb visszarendeződés történt, a megelőző év magas teljesítményéhez képest. Az állattenyésztési ágazatok esetében a termelés volumenének szórása 5% volt, mérsékeltebb, mint a növények esetében, de a volumen és árscsökkenés jellemzően együtt járt és erősítette egymás hatását. Kivétel ez alól a 2001-es év, amikor a mérsékelt, alig több mint 1%-os volumencsökkenéshez 23%-os árnövekedés társult folyó termelői áron, ami együtt a vizsgált nyolc éves időszak a legmagasabb az állattenyésztési kibocsátását eredményezte.

16. táblázat

Területegységre* és foglalkoztatottra jutó összes kibocsátás

Megnevezés	Mértékegység	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Területegységre vetítve**	E Ft/ha			215	248	245	233	266	242
Éves munkaerő egység	E Ft/fő	1 611	1 574	1 860	2 259	2 222	2 348	2 818	2 723

* mezőgazdasági területre

** 2000-ben a mezőgazdasági terület számításában módszertani változtatást hajtott végre a KSH.

Forrás: KSH, AKI saját számítás

A teljes kibocsátás fajlagos értékei javuló tendenciát követtek az évek során (16. táblázat). A kibocsátás területegységre vetített értéke 2000-ben 215 ezer forint-, 2005-ben 242 ezer forint volt. Az évek közti ingadozásokat az évjáratoktól függő termelői kibocsátás változások okozták. A kibocsátás éves munkaerő egységre vetített értéke az 1998. évi 1 millió 600 ezer forintról 2005-re – 70 %-kal – 2 millió 700 ezer forintra nőtt, de a maximumát 2004-ben 2 millió 800 ezer forinttal érte el. Az egy főre jutó kibocsátás értékének a gyorsabb növekedését a mezőgazdasági munkaerő-felhasználás csökkenése indokolja, amely – éves munkaerőegység alapján számolva – mintegy 25%-kal mérséklődött hét év alatt.

3.2.2. Költség és jövedelem

Míg az ágazati kibocsátás a vizsgált időszakban évente átlagosan 3,3%-kal nőtt, addig a költségek évente 5,2%-kal emelkedtek (17. táblázat). A költségek mintegy 70-72%-át a termelés során felhasznált áruk és szolgáltatások, azaz a folyó termelő-felhasználás tette ki. Az értékcsökkenés és a bérek részesedése – külön-külön – 10-12%, a bérleti díjak, kamatok és az adók aránya pedig 5% volt.

A folyó termelő-felhasználás évenkénti emelkedése a 2004. év kivételével rendre meghaladta a kibocsátás éves növekedését. Ennek eredőjeként a bruttó hozzáadott érték aránya romlott. **Míg 1998-ban a kibocsátás 41%-a volt a bruttó hozzáadott érték, addig 2005-re ez az arány 35%-ra csökkent.**

A mezőgazdaság költség-jövedelem viszonyainak alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Teljes kibocsátás termelői áron	1 129	1 139	1 257	1 453	1 437	1 366	1 561	1 418
Folyó termelő-felhasználás	665	685	793	951	975	929	1 023	928
Értékcsökkenés	89	132	146	155	162	166	183	188
Bérek	111	130	136	154	165	167	178	174
Bérleti díjak, kamatok egyenlege	50	54	59	53	51	51	65	63
Támogatások (összes termelési támogatás)	54	45	47	62	76	94	219	270
Adók	2	3	4	6	6	5	6	7
Adózás előtti veszteség								
Adózás előtti eredmény								
Jövedelem	265	179	167	195	155	142	326	327

Forrás: KSH

A folyó termelő-felhasználás belső szerkezete 1998 és 2005 között érdemben nem változott. A legnagyobb tétel, a takarmány aránya 35-40% között mozgott és összhangban az állattenyésztési ágazat kibocsátásával 2000 és 2003 között volt a legmagasabb. Az állattenyésztési ágazat egységnyi kibocsátásához szükséges takarmány költsége a vizsgált időszakban 20%-kal nőtt. Az energiaköltség aránya a folyó termelő-felhasználáson belül 14%, a vetőmag, a műtrágya, valamint a növényvédőszer aránya egyenként 6% körül alakult. A vetőmag és a növényvédőszer aránya növekedett az évek során, az energia és a műtrágya részesedése lényegében változatlan volt.

A gazdálkodás körülményeinek kedvezőtlen alakulására utal, hogy *az egységnyi kibocsátáshoz szükséges folyó termelő-felhasználás értéke hét év alatt 11%-kal emelkedett.* 1000 forint értékű mezőgazdasági termék előállításához felhasznált áruk és szolgáltatások értéke 1998-ban 590 forint, 2005-ben pedig 655 forint volt. *Ebben az ártényezőik játszották a meghatározó szerepet.* Noha az ilyen összevont indexeket óvatosan kell értelmezni, a folyó termelő felhasználás mennyisége a volumenindex alapján 10%-kal csökkent, ellenben az összevont árindex erőteljes 60%-os áremelkedést jelez az 1998-as bázishoz képest.

Az értékcsökkenés a vizsgált időszakban kétszeresére emelkedett. A bérek emelkedése meghaladta a kibocsátás növekedését. 2005. évi értéke másfélszerese volt az 1998. évi-nek.

A bérleti díjak, kamatok mérsékelten emelkedtek. Az adók összege háromszorosára, ezek súlya azonban nem számottevő, a teljes összeg 7 milliárd forint volt az időszak végén.

A támogatásoknak kulcsszerepük van a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességének megtartásában. A vizsgált időszakban *az MSZR-ben elszámolt²² támogatások összege több mint ötszörösére emelkedett.* A mezőgazdasági termelők által kapott közvetlen termelési támogatás 2001-től kezdődően évente 20-30%-kal növekedett, majd 2004-ben, a csatlakozás évében a 2003. évi értékhez képest megduplázódott. Ennek köszönhetően a támo-

²² A Mezőgazdasági Számlarendszerben csak közvetlenül a termelőknek juttatott támogatásokat számoljuk el. Más piaci szereplők által kapott támogatás, például a kereskedőknek nyújtott exporttámogatás nem jelenik meg az MSZR-ben.

gátások kibocsátáshoz viszonyított aránya is látványosan emelkedett, az 1998. évi 5%-ról 2005-re 19%-ra nőtt. A támogatások ilyen mérvű emelkedése is szerepet játszott abban, hogy a nettó vállalkozói jövedelem 2004-ben az előző évi jövedelem több mint kétszeresét érte el. A csatlakozás előtt a legmagasabb jövedelem 1998-ban termelődött, a 2004. év eredménye ezt 23%-kal haladta meg. Az 1998-at követő években a nettó vállalkozói jövedelem csökkenő tendenciát mutatott a támogatások növekvő mértéke ellenére. A jelenhez közelítve a jövedelem egyre nagyobb hányadát a támogatás biztosítja. **Támogatás nélkül a jövedelem** – évenként változóan, de növekvő tendenciával – **25-65%-kal lett volna kevesebb**, és 2005-ben már a jövedelem több mint 80%-át a támogatás biztosította.

A jövedelem alakulását két módszertani sajátosság is befolyásolja. Egyfelől a nettó vállalkozói jövedelem tartalmazza a nem-fizetett munkaerő bérét is. Igaza van Szabó Péternek, aki szerint „ha az egyéni gazdaságok által felhasznált munkaerő mennyiségét piaci áron értékelve levonnánk a nettó vállalkozói jövedelem MSZR-ben található értékéből, akkor az „ágazat” nettó vállalkozói jövedelme negatív lenne”. (Szabó, 2002) Másrészt az MSZR elszámolása eredményszemléletben történik. Ez azt jelenti, hogy az adott időszak alatt végzett mezőgazdasági tevékenység során képződött jövedelmet, vagy a gazdálkodáshoz kapcsolódó más gazdasági esemény eredményét az adott időszakra számoljuk el, függetlenül attól, hogy a bevételek esetleg csak egy későbbi időpontban folynak be, azaz a pénzforgalom csak később történik. Tehát a kimutatott jövedelem nem feltétlenül egyezik azzal az összeggel, amit a termelők az adott elszámolási időszak alatt ténylegesen kézhezkapnak. Hazai és nemzetközi szinten is megfigyelhető volt, hogy – elsősorban a támogatási rendszer változása miatt – egyes években a pénzforgalmi és az eredményszemléletű kimutatás igen jelentős eltérést mutatott.

A számlák sorát a nettó vállalkozói jövedelem egyenlegező tétele zárja. Ezek egyéni munkaerőegységre vetített fajlagos értéke a csatlakozást követően jelentősen javult (18. táblázat). A területegységre vetített jövedelem 2000 és 2005 között csaknem kétszeresére nőtt, ami egybeesik a jövedelem változásával.

18. táblázat

Területegységre* és munkaerő-ráfordításra jutó vállalkozói jövedelem

Megnevezés	Mértékegység	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Területegységre vetítve**	E Ft/ha			29	33	26	24	56	56
Éves munkaerő egységre	E Ft/fő	473	313	314	385	297	311	763	804

* mezőgazdasági területre

** 2000-ben a mezőgazdasági terület számításában módszertani változtatást hajtott végre a KSH.

Forrás: KSH, AKI saját számítás

A munkaerőegységre jutó jövedelem meghatározásánál figyelembe kellett vennünk a munkaerő elszámolásának módját. **Hazai viszonyok között az MSZR-ben elszámolt összes élőmunka ráfordítás 80%-át a nem fizetett munkaerő adja, ennek ellenértékét a vállalkozói jövedelem tartalmazza.** A fizetett munkaerő díjazása ugyanakkor a bérben jelenik meg. Tehát ha az MSZR-ben kimutatott nettó vállalkozói jövedelmet a teljes mezőgazdasági munkaerő egységre vetítenénk, torzított képet kapnánk. Ezt kiküszöbölendő a jövedelem fajlagos értékét úgy számítottuk, hogy a nettó vállalkozói jövedelmet a nem-fizetett munkaerőre vetítettük.

Noha a nem fizetett munkaerő egyenletesen csökkent, – a hét év alatt több mint 25 %-kal, – a fajlagos jövedelem 2003-ig nem emelkedett, egyértelmű bővülés csak 2004 után figyelhető meg.

Amennyiben a teljes munkaerő jövedelmezőségét kívánjuk látni, a termelési tényezők jövedelméig kell visszanyúlnunk, amely még tartalmazza a béreket. Ez történik az 'A' mutató számításánál. Mivel ennek elsősorban a nemzetközi összehasonlításban van jelentősége, ezzel a kérdéssel a következő alfejezetben foglalkozunk.

3.3. A magyar MSZR eredmények nemzetközi összehasonlításban

A magyar mezőgazdaság kibocsátás-költség-jövedelem viszonyainak összehasonlítására az uniós tagországokkal a Mezőgazdasági Számlarendszer más jövedeleminformációs rendszereknél részletesebb lehetőséget biztosít. Ennek egyik oka, hogy a jelölt országok – már csatlakozásukat jóval megelőzően – szoros munkakapcsolatot alakítanak ki az EUROSTAT-tal, így adataik a – kötelező EU rendszerként működő – MSZR adatbázisban hosszabb időszorban is rendelkezésre állnak. Ezek alapján elemezhető, hogy a magyar adatok hogyan illeszkednek a többi tagország adataihoz, a magyarországi mezőgazdasági jövedelmek együtt mozognak-e az egységes piachoz tartozó többi országban keletkezett jövedelmekkel.²³

3.3.1. A kibocsátás alakulása

A 25 jelenlegi tagország folyó termelői áron²⁴ euróban²⁵ elszámolt mezőgazdasági kibocsátását a viszonylagos stabilitás jellemzi (19. táblázat). Az összes kibocsátás 1998-ról 2005-re hét év alatt 6,1%-kal nőtt. Az euró inflálódását figyelembe véve ez stagnálás közeli állapotot jelez. Közösségi szinten az évek közötti ingadozás is csekély, a szórás mindössze 3,3%-os.

²³ A táblázatok adatainak egy része az EUROSTAT szakértői által adott és a tagországokkal egyeztetett becslés. Mivel vizsgálatunk során elsősorban a folyamatok irányát és arányait kívánjuk elemezni, a becsült értékekről feltételezzük, hogy az adatsort alapvetően nem torzítják, ezért ezeket az elemzéshez elfogadjuk és külön nem jelöljük. Az elemzés készítésekor a többi országról 2005. évi előzetes adatok álltak rendelkezésre, csak a magyar adatok véglegesek.

²⁴ A kibocsátást a nemzetközi összevetésben is termelői áron értékeljük, eltérünk az MSZR definíció szerinti alapáras szemlélettől. A terméktámogatásokat, amelyek az alapáras kibocsátás részét képezik, kiemeljük és a termelési támogatásokkal egy soron kezeljük.

²⁵ Az összehasonlíthatóság érdekében valamennyi értékadatot euróban jelenítünk meg. Különösen az újonnan csatlakozott országok adatainak vizsgálatánál nem szabad megfélekezni arról, hogy az árfolyamváltozás miatt az euróban, illetve a nemzeti valutában kimutatott adatok és indexek eltérhetnek.

A teljes mezőgazdasági kibocsátás folyó termelői áron

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	275 134	271 014	281 630	294 663	287 014	285 596	298 535	291 992
EU-15	250 280	248 941	256 842	266 422	259 647	260 892	270 295	262 764
Dánia	7 284	7 135	7 718	8 338	7 578	7 478	7 764	7 642
Franciaország	56 963	55 774	56 607	57 431	56 678	55 536	57 281	55 563
Németország	38 115	37 555	39 153	40 990	37 717	36 381	39 891	38 993
Portugália	5 330	6 082	6 017	6 664	6 529	6 635	6 795	6 281
Spanyolország	30 723	30 241	32 693	34 791	35 165	38 296	39 700	37 778
EU-10	24 854	22 073	24 789	28 241	27 367	24 704	28 239	29 228
Magyarország	4 685	4 504	4 834	5 659	5 913	5 390	6 201	5 715
Lengyelország	12 456	10 807	12 414	14 762	13 232	11 659	13 471	14 976
Szlovákia	1 627	1 379	1 382	1 530	1 639	1 569	1 692	1 637
Csehország	2 924	2 549	3 102	3 101	3 307	2 920	3 463	3 437

Forrás: EUROSTAT

1998-ban, ha **a 10 újonnan csatlakozott ország** már tag lett volna, az **összes kibocsátás** 9%-a jutott volna rájuk. 2004-ben az újak **részese**dése 9,5% volt, a **2005-ös előzetes adatok alapján** pedig **első ízben érte el a 10%-ot**. Figyelembe véve, hogy a csatlakozott országok mezőgazdaságilag művelt területe a régi tagállamok hasonló területének körülbelül negyede, **a kibocsátásból való részese**dés **jelentős intenzitásbeli elmaradást mutat**. Jól szemlélteti az arányokat, hogy bár a hét év alatt a 10 új tagállam mezőgazdasági összes kibocsátása 17,6%-kal bővült, de még így is elmarad például a spanyol, vagy a német mezőgazdaságétól, és **2005-ben is alig haladta meg a francia mezőgazdaság kibocsátásának felét**.

A tíz új tagállam közül meghatározó súllyal bír Lengyelország, mely a 10-ek kibocsátásának felét adja. A **magyar mezőgazdaság részaránya 20% körüli**, a cseh mezőgazdaság pedig nagyjából 12%-ot képvisel az EU-10-ek mezőgazdasági kibocsátásából.

Magyarország a 25-ök kibocsátásából 2000 előtt 1,7%-kal, 2001-től pedig **évente váltakozva 1,9 és 2,1%-kal részese**dett.

Az MSZR-ben a kibocsátás az alaptevékenységek, illetve a másodlagos tevékenységek és a mezőgazdasági szolgáltatások teljesítményéből összegződik. Az utóbbi két alaptevékenységen túli összetevő²⁶ aránya a 25-öknél átlagosan a kibocsátáshoz 6,6%-kal járul hozzá. A régiek között Hollandiánál fordul elő a legmagasabb – 12%-os – adat, míg az újak közül a 2003-as 17%-kal Lettország a listavezető. Magyarországon az alaptevékenységeken túli kibocsátás 9-10%-ot tesz ki. Az egyéb kibocsátás viszonylagos stabilitásából és az összes kibocsátáshoz képest csekély arányából arra következtethetünk, hogy a gazdaságok, illetve a gazdálkodás átlagos jövedelmezőségét, jövedelembiztonságát lényegében nem befolyásolja.

²⁶ A módszertan alapján csak a gazdaságba és gazdálkodásba szervesen illeszkedő, úgynevezett nem elválasztható tevékenységek kerülhetnek az egyéb kibocsátásnál elszámolásra, tehát például a részmunkaidős gazdaságoknál a „másik rész” munkateljesítménye nem szerepelhet.

**Az állattenyésztés aránya az alaptevékenységek kibocsátásából
(termelői áron, %)**

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	45	44	46	47	45	44	43	45
EU-15	44	44	45	47	45	44	43	45
Dánia	62	62	65	67	66	63	64	65
Franciaország	41	41	42	43	42	42	41	42
Németország	49	49	51	53	51	52	49	51
Portugália	42	35	38	38	38	36	38	41
Spanyolország	37	36	37	42	37	34	34	37
Görögország	24	25	25	26	25	25	25	25
Írország	73	71	71	70	70	70	69	70
Olaszország	33	32	34	35	33	34	32	33
EU-10	49	48	49	50	50	49	46	50
Magyarország	48	44	47	50	50	46	37	41
Lengyelország	47	47	50	50	51	49	49	53
Szlovákia	56	54	62	51	54	56	49	52

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

Az alaptevékenységen belül a két főágazat részaránya országonként változatos képet mutat (20. táblázat). Az eltérő természeti időjárási és társadalmi körülmények eltérő gazdasági szerkezet kialakulásához vezettek az egyes tagországokban. **Az északi országoknál az állattenyésztés súlya sokkal nagyobb, mint a mediterrán övezetben.** Az egyik szélsőséget Írország és Dánia képviseli, ahol az állattenyésztés kibocsátása kétszerese a növénytermesztésének. Ugyanakkor az állattenyésztés kibocsátása Spanyolországban és Olaszországban csupán fele, Görögországban pedig mindössze 35-40%-a a növénytermesztés kibocsátásának.

Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el, de a 2004-es 37%-os, és a 2005. évi 41%-os adat közelít a mediterrán országok mutatóihoz. Ennek fő oka állattenyésztésünk váltsága, de szerepet játszik benne az is, hogy a gabonatermesztés szempontjából 2004-ben és 2005-ben rendkívül kedvezően alakult az időjárás.

A kibocsátás fajlagos mutatói jól szemléltetik a termelés intenzitásának aránytalanságait. Ami a területegységre jutó kibocsátást illeti, a nagyobb országok közül Hollandia és Belgium vezet a listát. Hollandiában a fajlagos érték meghaladja a 10 ezer eurót, de Belgiumban is közel jár az 5 ezer euróhoz. Utánuk a kiválasztott referencia országaink között is szereplő Dánia következik jelentősebb elmaradással.²⁷ **A régi és az új tagországok területi intenzitása közötti különbség nagyjából két és félszeres.** A tendencia csökkenő, mert az újak intenzitása különösen a 2000. évet követően gyors ütemben nőtt. A területegységre jutó kibocsátás tekintetében **Magyarország a 10-ek élmezőnyében van.**

²⁷ A területegységre vetített mutatókat óvatosan kell értékelni. Dánia előkelő helyezése nyilvánvalóan nem a dán növénytermesztés hektáronkénti hozamainak, hanem a részben importtakarmányra alapozott intenzív állattenyésztésnek köszönhető.

1 hektár mezőgazdasági területre eső kibocsátás folyó termelői áron

M.e.: euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	1 582	1 576	1 657	1 754	1 729	1 741	1 820	1 780
EU-15	1 849	1 852	1 925	2 011	1 974	1 998	2 070	2 013
Dánia	2 448	2 380	2 603	3 101	2 832	2 831	2 914	2 817
Franciaország	1 905	1 872	1 905	1 936	1 915	1 870	1 933	1 875
Németország	2 154	2 190	2 294	2 406	2 222	2 139	2 344	2 289
Portugália	1 406	1 553	1 545	1 769	1 697	1 740	1 779	1 688
Spanyolország	1 050	1 166	1 287	1 380	1 397	1 524	1 529	1 471
Hollandia	9 741	9 396	9 976	10 533	10 265	10 498	10 437	10 690
Belgium	4 841	4 489	4 904	5 068	4 548	4 685	4 706	4 755
EU-10	645	588	679	795	793	737	843	872
Magyarország	757	728	826	965	1 008	919	1 058	975
Lengyelország	683	593	681	809	783	723	826	942
Szlovákia	665	564	575	679	733	701	874	843

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

*Az egységnyi munkaerőre vetített kibocsátás tekintetében lényegesen nagyobb a régi tagországok előnye, mint amit a területre vetített kibocsátásnál láthattunk (22. táblázat). Az egységnyi befektetett munkára jutó kibocsátás az Unión belül Dániában a legmagasabb. A kibocsátást természetesen a teljes munkaerőre vetítettük, függetlenül attól, hogy a munkaerő fizetett, vagy sem. Bár ez elsősorban a munkaerő felhasználás csökkenésének köszönhető, láthatóan megkezdődött az újak felzárkózása. **A magyar mutató 64%-kal javult a vizsgált hét év alatt, de még mindig csak negyede az EU-15-ök átlagának.***

22. táblázat

Éves munkaerő egységre (ÉME) jutó kibocsátás folyó termelői áron

M.e.: euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	24 399	25 518	27 227	28 862	29 301	30 206	32 333	32 408
EU-15	37 249	38 425	40 496	42 647	42 600	43 583	45 662	45 351
Dánia	88 795	91 559	102 177	110 012	104 984	106 846	115 638	119 903
Franciaország	53 716	53 462	55 040	56 885	57 138	56 943	59 736	58 947
Németország	52 399	52 543	57 183	62 208	59 635	59 608	67 384	67 818
Portugália	10 297	12 545	11 965	13 715	13 928	14 683	15 595	15 080
Spanyolország	26 476	27 177	29 682	31 664	32 886	37 447	39 088	38 194
EU-10	5 454	5 329	6 195	7 128	7 396	7 122	8 522	9 089
Magyarország	6 686	6 225	7 151	8 802	9 143	9 263	11 198	10 977
Lengyelország	4 362	4 314	4 976	5 848	5 837	5 481	6 507	7 395
Szlovákia	9 517	9 033	9 662	11 562	12 447	12 131	16 050	15 831

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

3.3.2. Költség és jövedelem
3.3.2.1. A folyó termelő felhasználás alakulása

A ráfordítások szintje valamennyi országcsoporthoz és országban összességében valamivel állandóbb, mint a kibocsátásé. A régi és az új tagországok közötti különbség itt is jelentkezik. *A 15 régi tagországban a folyó termelő felhasználás szintje 1,7%-os szórás mellett viszonylag egyenletesen nőtt, a hét év alatt összesen 11%-kal.* A 10 új tag felhasználása ugyanezen idő alatt 27%-kal emelkedett, kevésbé egyenletesen, hiszen az adatok szórása 9,3% volt. *A magyar mezőgazdaságban felhasznált ráfordítások értéke 7 év alatt 36%-kal nőtt, 11%-os szórás mellett* (23. táblázat).

Elgondolkodtatóak a költséghatékonyságot bemutató 24. táblázat adatai. Az közismert, hogy a munkaerő hatékonyság tekintetében Európa keleti fele a gazdaság minden területén elmaradt a nyugatitól. Az adatok azt mutatják, hogy az egyéb ráfordítások felhasználásánál sincs előnye az új EU tagországoknak, az alacsonyabb hozamok oka nem a tudatos kialakított extenzív, de költséghatékony termelés.²⁸

²⁸ Ráadásul a vetítés alapja a termelői áras kibocsátás, tehát ezek a számok a kibocsátásoldalról még nem tartalmazzák a támogatásokat.

23. táblázat

Folyó termelő felhasználás folyó áron

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	146 242	145 943	152 842	158 034	159 134	156 757	163 536	164 798
EU-15	130 923	131 894	136 766	139 882	140 976	139 944	145 046	145 400
Dánia	4 850	4 742	4 918	5 170	5 246	5 212	5 262	5 192
Franciaország	31 131	30 922	31 936	33 006	32 899	32 756	33 762	34 245
Németország	25 621	25 047	25 382	24 616	25 171	24 891	25 008	24 791
Portugália	3 171	3 488	3 537	3 763	3 731	3 753	3 952	3 930
Spanyolország	10 963	12 048	13 210	13 486	14 261	14 476	15 185	15 328
EU-10	15 318	14 049	16 077	18 152	18 158	16 813	18 490	19 398
Magyarország	2 753	2 690	3 040	3 693	4 001	3 657	4 056	3 743
Lengyelország	7 303	6 625	7 753	8 871	8 324	7 562	8 309	9 286
Szlovákia	1 171	992	1 071	1 135	1 151	1 219	1 289	1 256

Forrás: EUROSTAT

24. táblázat

Egységnyi kibocsátásra jutó folyó termelő felhasználás

M.e.: %

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	53	54	54	54	55	55	55	56
EU-15	52	53	53	53	54	54	54	55
Dánia	67	66	64	62	69	70	68	68
Franciaország	55	55	56	57	58	59	59	62
Németország	67	67	65	60	67	68	63	64
Portugália	60	57	59	56	57	57	58	63
Spanyolország	36	40	40	39	41	38	38	41
EU-10	62	64	65	64	66	68	65	66
Magyarország	59	60	63	65	68	68	66	65
Lengyelország	59	61	62	60	63	65	62	62
Szlovákia	72	72	78	74	70	78	76	77

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

A kibocsátásra jutó folyó termelő felhasználás növekvő számaiból nem a gazdálkodás hatékonyságának romlására, hanem a gazdasági körülmények romlására következtethetünk. Megvizsgáltuk ugyanis a folyó termelő felhasználás alakulását változatlan áron is, ez pedig nemhogy növekedést, de az országok többségében csökkenést mutatott. Tehát az árak emelkedése miatt nőtt a felhasznált ráfordítások értéke, nem pedig a mennyiség növekedése miatt. A folyamatra utaltunk már a hazai adatok vizsgálatánál.

3.3.2.2. A bruttó hozzáadott érték alakulása

Ha az évről-évi hatások kiszűrésére **a bruttó hozzáadott érték²⁹ hároméves csúszó átlagát vesszük figyelembe, egyértelműen kiderül, hogy a közösség mezőgazdasága stagnál.** A megállapítás igaz mind a régi, mind az újonnan csatlakozott tagországokra. Az országok között jelentős eltérések mutatkoznak. A vizsgált időszak szélső évei között 10% felett nőtt a lett, az észt, a spanyol, a cseh és a portugál mezőgazdaság hozzájárulása a nemzeti termékhez. Több mint 10%-kal esett vissza a svéd, a finn, a francia, az ír és a szlovén hasonló adat. **Magyarország esetében a hároméves átlagok alapján a bruttó hozzáadott érték folyó áron 5,9%-kal nőtt** (25. táblázat).

25. táblázat

Bruttó hozzáadott érték folyó termelői áron*

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	128 892	125 070	128 788	136 629	127 880	128 840	134 998	127 194
EU-15	119 356	117 047	120 076	126 540	118 671	120 948	125 249	117 364
Dánia	2 433	2 393	2 801	3 168	2 332	2 266	2 502	2 450
Franciaország	25 832	24 852	24 671	24 425	23 780	22 780	23 519	21 318
Németország	12 494	12 508	13 772	16 374	12 546	11 490	14 883	14 203
Portugália	2 158	2 594	2 480	2 901	2 799	2 882	2 843	2 351
Spanyolország	19 760	18 193	19 484	21 304	20 904	23 820	24 516	22 450
Svédország	1 190	1 027	1 135	1 028	1 025	1 067	988	863
Finnország	471	670	734	722	666	603	520	516
Írország	2 018	1 897	1 998	1 988	1 616	1 712	1 836	1 750
EU-10	9 536	8 023	8 712	10 089	9 209	7 891	9 749	9 830
Magyarország	1 925	1 796	1 786	1 954	1 902	1 725	2 137	1 972
Lengyelország	5 152	4 182	4 660	5 891	4 908	4 097	5 161	5 689
Szlovákia	456	387	311	395	489	350	402	381
Lettország	173	154	197	227	201	183	213	237
Észtország	140	93	140	162	152	157	174	195
Csehország	905	740	981	922	939	845	1 095	1 004
Szlovénia	454	419	402	362	461	326	417	402

* Mivel az EUROSTAT adatbázisában a bruttó hozzáadott érték csak alapon szerepel, ezért a termelői áras változatot az egyes országokra a meglévő adatokból mi számítottuk.

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

3.3.2.3. A támogatások alakulása

A bruttó hozzáadott érték mellett a támogatások jelentik a jövedelem másik forrását. **Közösségi szinten az MSZR-ben elszámolt, tehát közvetlenül a termelőknek fizetett támogatások értéke jelentősen emelkedett a hét év alatt és ez láthatóan nem csupán az új tagok belépésének köszönhető** (26. táblázat). **Az 1998-ban még nemzeti forrásból fizetethez kép-**

²⁹ Annak érdekében, hogy biztosítsuk az összehasonlíthatóságot az APEH és a tesztüzemi adatokkal, a bruttó hozzáadott értéket a termelői áron számított kibocsátás és a folyó termelő felhasználás különbségeként értékeljük, tehát figyelmen kívül hagyjuk a módszertan szerint a kibocsátási oldalon elszámolt terméktámogatásokat.

*est, 2005-ben az új tagországok nagyjából 4 milliárd euróval nagyobb összeggel támogathatták termelőiket. Ugyanezen idő alatt a régi tagországok támogatása 9 milliárd euróval bővült.*³⁰

26. táblázat

Termék és egyéb termelési támogatások

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	35 497	36 534	38 215	40 545	42 224	43 444	46 538	48 467
EU-15	34 615	35 721	37 111	39 268	41 080	42 214	42 695	43 725
Dánia	771	762	789	873	890	896	943	972
Franciaország	7 488	7 787	7 929	8 562	9 026	9 857	9 208	9 338
Németország	5 074	5 095	5 601	5 444	5 477	5 560	6 013	6 093
Portugália	752	758	663	780	740	811	890	965
Spanyolország	4 318	4 431	4 895	6 081	6 244	6 389	6 778	6 574
EU-10	882	812	1 104	1 276	1 144	1 230	3 843	4 742
Magyarország	224	177	180	242	315	370	872	1 088
Lengyelország	0	180	214	234	241	182	1 761	2 054
Szlovákia	171	161	235	180	159	187	239	233

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

A termék és egyéb termelési támogatások között jelentős átrendeződés zajlik (27. táblázat). Ennek oka, hogy nemzetközi egyezmények a Közös Agrárpolitikát a termelési támogatások irányába kényszerítették, így új támogatási szabályozás került kialakításra. Az új rendszer bevezetési időpontjának megválasztásában a tagországoknak van némi szabadsága, ami a 2005. évi meglehetősen változatos és hangsúlyozottan előzetes adatokban is tükröződik.

A régi és az új országok mezőgazdaságának támogatottsági szintje jól látszik az egy hektár mezőgazdasági területre jutó támogatás adataiból is (28. táblázat). Az újonnan csatlakozott országok gazdálkodói átlagosan a régiéknél kifizetett támogatás 42%-át kapják. Az országcsoportokon belül is erősen szóródnak az adatok. Míg Finnországban a mezőgazdasági területre vetített támogatás 904, Görögországban pedig 595 euró, addig Nagy-Britanniában, Spanyolországban és Portugáliában alig több mint 250 euróval számolhatnak a termelők. Az eltérések oka, hogy különböző az egyes országokban a támogatott kultúrák, állatfajok, illetve hátrányos területek aránya. A 10 új tagországnál a nemzeti támogatások szintje is befolyásolja a számokat. A magyar adat az EU-10-ek átlaga felett van. Csak Máltán és Szlovéniában van több támogatás területarányosan. Csehország adata a magyarral megegyezik, a többi országban viszont alacsonyabb. A sereghajtó Litvániában a támogatás mindössze 40%-a a hazainak.

³⁰ Az összehasonlításhoz nem vettük figyelembe a folyó termelő felhasználásnál elszámolt támogatásokat, valamint a tőkeszámlán elszámolt úgynevezett tőketranszfereteket, lényegében beruházási támogatásokat. Mindkét tételről rendkívül hiányos az adatsor és nem világos, hogy az adott tétel nulla, vagy csak az adat nem lett közölve. A megjelenített támogatási adatok így két tételből adódnak össze, a terméktámogatásból és az egyéb termelési támogatásból.

27. táblázat

Terméktámogatások aránya az összes támogatásból

M.e.: %

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	72	70	70	67	68	65	68	39
EU-15	73	71	71	68	68	66	69	39
Dánia	84	82	84	84	84	84	86	3
Franciaország	82	82	83	80	80	73	83	80
Németország	67	65	70	73	73	72	74	0
Portugália	53	52	57	53	57	58	60	49
Spanyolország	77	78	73	61	62	60	60	60
EU-10	27	38	36	27	42	44	48	40
Magyarország	44	47	45	44	57	54	44	38
Lengyelország	..	31	31	45	56	61	46	45
Szlovákia	16	18	14	25	24	28	73	66

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

28. táblázat

1 hektár mezőgazdasági területre jutó támogatás

M.e.: euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	204	210	220	233	243	265	284	295
EU-15	256	264	274	290	303	323	327	335
Dánia	259	254	266	325	332	339	354	358
Franciaország	250	261	267	289	305	332	311	315
Németország	287	297	328	319	323	327	353	358
Portugália	198	194	170	207	192	213	233	259
Spanyolország	148	171	193	241	248	254	261	256
Görögország	614	548	543	531	571	596	562	595
Nagy-Britannia	246	254	254	245	265	242	260	266
Finnország	760	783	891	898	905	909	906	904
EU-10	23	21	29	33	30	37	115	142
Magyarország	36	29	31	41	54	63	149	186
Lengyelország	10	10	12	13	14	11	108	129
Szlovákia	70	66	98	80	71	84	123	120
Csehország	31	37	80	108	64	68	106	186
Málta	102	103	107	109	311	939	1 841	1 903
Szlovénia	53	69	125	164	186	245	319	333
Litvánia	15	17	5	11	13	14	69	81

Megjegyzés: a vetítés alapja nem a támogatott, hanem a teljes mezőgazdasági terület

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

3.3.2.4. Az elszámolt munkabér és a munkaerő ráfordítás alakulása

Munkabérként, illetve munkavállalói jövedelemként a Mezőgazdasági Számlarendszerben ténylegesen csak az állandó, vagy időszakos alkalmazottak bérét és annak járulékait szabad elszámolni. A módszertan előírásai alapján a saját gazdaságban végzett munka ellenértéke, a nem fizetett segítők, családtagok munkájának ellenértéke a vállalkozói jövedelemben kerül kimutatásra. Az alkalmazotti munkabér összegét és éves munkaerő egységre jutó alakulását a 29. táblázatban mutatjuk be.

29. táblázat

Kifizetett alkalmazotti munkabér, folyó áron

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	28 016	28 233	28 285	29 595	30 272	30 759	31 641	32 860
EU-15	25 343	25 701	26 034	27 099	27 705	27 953	28 842	29 877
Dánia	578	597	609	649	665	692	696	695
Franciaország	4 878	5 080	5 273	5 452	5 618	5 882	6 121	6 265
Németország	3 572	3 428	3 227	3 196	3 246	3 303	3 338	3 471
Portugália	492	498	510	520	523	525	519	542
Spanyolország	2 767	2 819	2 893	3 187	3 143	3 344	3 456	3 521
EU-10	2 672	2 532	2 252	2 496	2 567	2 807	2 798	2 983
Magyarország	460	516	523	599	677	658	707	702
Lengyelország	688	691	720	853	776	662	623	696
Szlovákia	373	308	300	304	285	332	325	337

Forrás: EUROSTAT

2005-ben az egy fizetett munkaerő egységre („alkalmazottra”) jutó munkabér a régi tagállamokban átlagosan 16 ezer euró, az újaknál 6 ezer euró volt.

A termeléshez igénybevett munkát éves munkaerő egységben mutatja a 30. táblázat. Az adatokban a termeléshez felhasznált mezőgazdasági munkaerő erőteljes csökkenése látható. **1998-ról 2005-re a 25 jelenlegi tagállamban a munka ráfordítás összességében 20%-kal esett vissza, ezen belül a régiéknél 14%-kal, az újaknál 29%-kal. A magyar adat 26%-os csökkenést mutat.**

A munkabéreknél mutatkozó aránytalanságok miatt megvizsgáltuk, milyen részese-dést képvisel a teljes munkaerőből a fizetett munka (31. táblázat). A fizetett munka arányát nem csak a kiválasztott országok, de valamennyi ország adataiból kiszámítottuk. Az arány országonként viszonylag állandónak mondható, jelentősebb változások azokban az országokban vannak, ahol a fizetett munkaerő részesedése nő. A szélső helyeket 2-2 újonnan csatlakozott ország foglalja el. Csehországban és Szlovákiában hét év átlagában a fizetett munka az összes 79%-át, illetve 58%-át teszi ki, Szlovéniában ugyanez 7%, Lengyelországban pedig 6%. Ismeretes, hogy a Csehszlovák utódállamokban a privatizáció kevésbé változtatta meg a termelési szerkezetet, mint sok más kelet-európai országban, a földterület 90%-a 100 hektár feletti magán(közös) közös társaságok tulajdonában maradt. Ezzel szemben Lengyelországban mezőgazdasági privatizációra szinte nem is volt szükség, mert megmaradtak a háború utáni magántulajdonú kisbirtokok.

30. táblázat

Összes mezőgazdasági munka ráfordítás alakulása

M.e.: ezer ÉME

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	11 276	10 621	10 344	10 209	9 795	9 455	9 233	9 010
EU-15	6 719	6 479	6 342	6 247	6 095	5 986	5 919	5 794
Dánia	82	78	76	76	72	70	67	64
Franciaország	1 060	1 043	1 028	1 010	992	975	959	943
Németország	727	715	685	659	632	610	592	575
Portugália	518	485	503	486	469	452	436	417
Spanyolország	1 160	1 113	1 101	1 099	1 069	1 023	1 016	989
EU-10	4 557	4 142	4 001	3 962	3 700	3 469	3 314	3 216
Magyarország	701	723	676	643	647	582	554	521
Lengyelország	2 856	2 505	2 495	2 524	2 267	2 127	2 070	2 025
Szlovákia	171	153	143	132	132	129	105	103

Forrás: EUROSTAT

31. táblázat

A fizetett munka aránya a teljes munkaráfordításból

M.e.: %

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	22	24	24	23	24	25	26	26
EU-15	27	29	30	30	31	31	31	32
Dánia	31	31	32	32	34	35	36	34
Franciaország	26	28	29	29	30	31	31	32
Németország	33	35	34	33	35	35	35	35
Portugália	14	14	13	13	14	14	14	15
Spanyolország	29	37	39	39	39	38	40	42
EU-10	15	15	15	12	12	15	15	15
Magyarország	20	21	21	21	19	21	23	22
Lengyelország	7	7	6	6	6	6	6	6
Szlovákia	55	53	56	59	59	53	63	64
Csehország	80	81	78	78	78	78	78	78
Szlovénia	5	6	6	6	6	8	9	9

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

A magyar mezőgazdaságban a fizetett munka 22%-os aránya középen helyezkedik el a régi és az új országok átlagos adata között.

3.3.2.5. Jövedelemkategóriák és fajlagos mutatók

A mezőgazdasági számlákból több jövedelem-kategória képezhető. Ezek közül a termelési tényezők jövedelmével, illetve a számlasort záró vállalkozói jövedelemmel kívánunk foglalkozni. A termelési tényezők jövedelmét úgy kapjuk, hogy a bruttó hozzáadott értékből levonjuk az értékcsökkenés és az adók összegét, majd hozzáadjuk a támogatásokat. A termelési tényezők jövedelméből kivonva az alkalmazottak munkabérét, a bérleti díjakat, illetve a kapott és kifizetett kamatok egyenlegét jutunk a vállalkozói jövedelemhez.³¹ A vállalkozói jövedelem a vállalkozás nyereségét, az osztalékokat, illetve a fizetetlen saját munka díjazását fedezi.

A 32. táblázatból látható, hogy *nemzetközi összevetésben a vállalkozói jövedelem adatsora gyakorlatilag értelmezhetetlen*. Csak a vállalkozói jövedelmek alapján félrevezető lenne például az egyes országok mezőgazdaságának jövedelmezőségét megítélni. Tulajdonképpen *kijelenthető, hogy a vállalkozói jövedelem szintjén a számlarendszer egységessége megbomlott, nem alkalmas az összehasonlításra. Ennek oka pedig elsősorban a munkaráfordítások országonként eltérő szerkezete*.

32. táblázat

A vállalkozói jövedelem alakulása folyó áron

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	77 238	73 735	76 475	84 387	75 702	78 467	84 891	76 388
EU-15	72 585	70 444	72 544	79 497	71 931	75 463	77 698	68 708
Dánia	307	195	555	803	-43	-167	124	156
Franciaország	16 155	14 987	14 295	14 111	13 517	13 151	12 533	10 029
Németország	3 039	3 144	5 166	7 902	3 842	2 849	6 562	5 715
Portugália	1 613	2 034	1 783	2 285	2 108	2 195	2 210	1 751
Spanyolország	16 949	15 377	16 622	18 891	18 593	21 438	22 210	19 574
EU-10	4 653	3 291	3 931	4 890	3 771	3 004	7 193	7 680
Magyarország	1 100	709	642	761	638	561	1 293	1 317
Lengyelország	2 893	1 977	2 332	3 180	2 411	1 924	4 529	5 181
Szlovákia	-46	-2	25	45	55	-29	68	28

Forrás: EUROSTAT

A magyar adatok elemzésénél már talákoztunk a munkaerő elszámolásának problémájával, amely nemzetközi összevetésben még hangsúlyosabban jelentkezik. Ha a torzító hatástól meg kívánunk szabadulni, két lehetőség közül választhatunk. Vagy egy a módszertanban nem szereplő jövedelemkategóriát képezünk a vállalkozói jövedelem és a munkabérek összevonásával, vagy megállunk a termelési tényezők jövedelménél és elfogadjuk, hogy a jövedelem a munkabéren túl tartalmazza a bérleti díjakat, illetve a kapott és kifizetett

³¹ A vállalkozói jövedelem megállapításakor az országonként eltérő foglalkoztatási szerkezet és ennek nyomán az eltérő munkaerő elszámolás különösen azért jelent problémát, mert a módszertan alapján a fizetetlen munka ellenértéke részét képezi a vállalkozói jövedelemnek. Ez azt jelenti, hogy míg például Csehország esetében a vállalkozói jövedelem a mezőgazdaságban ténylegesen végzett munka 21%-ának, addig Lengyelországban a 94%-ának a fedezetét tartalmazza. Az eltérések miatt nyilvánvaló, hogy a vállalkozói jövedelem a két ország esetében nem ugyanarról ad képet.

kamatok egyenlegét is. Az EUROSTAT ez utóbbi megoldás mellett döntött, hiszen az „A” mutató a termelési tényezők jövedelmének változásával számol. A továbbiakban jövedelmen a termelési tényezők jövedelmét értjük.

A termelési tényezők jövedelméből összeállított adatsor – 33. táblázat – magyarázhatóbb képet mutat, mint a vállalkozói jövedelem. Megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a jövedelemtömeg növekedése elsősorban a támogatásoknak volt köszönhető. Mivel a támogatás az új tagországokban nőtt jelentősen, ezért a jövedelem bővülése is náluk jelentkezett erőteljesebben. A csatlakozás előtt a 25 országban előállított teljes jövedelemből 5-6% keletkezett az EU-10-ek mezőgazdaságaiban. A csatlakozás utáni első évben ez 8%-ra, majd a 2005-ben az előzetes adatok alapján 9,1%-ra emelkedett. A látványos javulás ellenére, a jövedelem aránytalanul nagy része a régi tagországokban termelődik.

33. táblázat

A termelési tényezők jövedelmének alakulása folyó áron

M.e.: millió euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	122 389	118 721	122 749	131 830	123 638	126 308	133 956	127 067
EU-15	114 324	112 220	115 554	123 311	116 237	119 803	123 197	115 532
Dánia	2 112	2 050	2 459	2 845	2 000	1 894	2 192	2 184
Franciaország	24 766	23 765	23 257	23 277	22 962	22 797	22 400	20 077
Németország	9 812	9 634	11 439	13 982	10 054	9 204	12 975	12 300
Portugália	2 349	2 769	2 528	3 035	2 860	2 989	3 013	2 587
Spanyolország	21 381	19 834	21 466	24 103	23 736	26 694	27 618	25 170
EU-10	8 065	6 501	7 196	8 519	7 401	6 506	10 759	11 535
Magyarország	1 768	1 438	1 391	1 567	1 523	1 419	2 258	2 274
Lengyelország	3 893	2 913	3 329	4 393	3 471	2 833	5 382	6 173
Szlovákia	376	342	350	380	377	344	434	405

Forrás: EUROSTAT

A támogatások bevezetése az újaknál fokozatosan történik, még nem minden formánál a teljes összeget kapják. Alacsonyabb hozzáadott értékük miatt azonban, a náluk mért támogatottsági szint már az első évben elérte a régi tagállamoknál megfigyeltet, noha – mint azt már korábban bemutattuk (26. tábla) – azok támogatottsága összességében szintén nőtt (34. táblázat).

34. táblázat

A jövedelem támogatástartalma

M.e.: %

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	29	31	31	31	34	34	35	38
EU-15	30	32	32	32	35	35	35	38
Dánia	37	37	32	31	44	47	43	45
Franciaország	30	33	34	37	39	43	41	47
Németország	52	53	49	39	54	60	46	50
Portugália	32	27	26	26	26	27	30	37
Spanyolország	20	22	23	25	26	24	25	26
EU-10	11	12	15	15	15	19	36	41
Magyarország	13	12	13	15	21	26	39	48
Lengyelország	6	6	6	5	7	6	33	33
Szlovákia	45	47	67	47	42	54	55	57

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

A termelés jövedelmezősége a területegységre és a munkaerőegységre vetített fajlagos mutatókkal is jellemezhető (35. és 36. táblázatok).

35. táblázat

1 hektár mezőgazdasági területre jutó jövedelem

M.e.: euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	704	683	706	758	711	770	817	775
EU-15	845	829	854	911	859	918	944	885
Dánia	710	684	830	1 058	748	717	823	805
Franciaország	828	798	783	785	776	768	756	678
Németország	554	562	670	821	592	541	762	722
Portugália	620	707	649	806	743	784	789	695
Spanyolország	730	765	845	956	943	1 062	1 063	980
EU-10	209	169	187	221	192	194	321	344
Magyarország	286	232	238	267	260	242	385	388
Lengyelország	214	160	183	241	205	176	330	388
Szlovákia	154	140	146	168	168	154	224	209

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

Éves munkaerő egységre jutó jövedelem

M.e.: euró

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	10 853	11 178	11 867	12 913	12 622	13 359	14 508	14 103
EU-15	17 015	17 322	18 219	19 739	19 071	20 013	20 812	19 940
Dánia	25 744	26 310	32 558	37 535	27 711	27 057	32 652	34 264
Franciaország	23 354	22 780	22 613	23 056	23 148	23 375	23 360	21 300
Németország	13 489	13 479	16 706	21 219	15 896	15 080	21 918	21 392
Portugália	4 537	5 711	5 028	6 247	6 101	6 613	6 915	6 212
Spanyolország	18 426	17 824	19 489	21 937	22 198	26 103	27 192	25 446
EU-10	1 770	1 570	1 798	2 150	2 000	1 876	3 247	3 587
Magyarország	2 524	1 987	2 057	2 437	2 355	2 438	4 077	4 369
Lengyelország	1 363	1 163	1 334	1 740	1 531	1 332	2 600	3 048
Szlovákia	2 201	2 239	2 444	2 870	2 860	2 659	4 119	3 920

Forrás: EUROSTAT adatokból AKI számítás

A fajlagos termelői áras kibocsátásnál tapasztalt különbség jelentkezik a fajlagos jövedelemmutatókban, sőt a hatékonyabb ráfordítás felhasználás és a magasabb támogatás még növelte is a különbséget a régi és az új tagok között. Ugyanakkor az is látszik, hogy *az Unió támogatási rendszeréhez történő csatlakozás a 10 kelet-közép európai ország jövedelemhátrányát csökkentette*. A jövedelemhátrány területarányosan a korábbi 4,5-5-szörös-ről 3-szorosra mérséklődött. A munkaerő-arányos jövedelemnél korábban mért 10-szeres különbség 5,5-re esett vissza.

A fajlagos mutatók alapján *Magyarországon a jövedelmezőség viszonylag kedvező a többi új taghoz viszonyítva, de a korábbi évekhez képest előnyünk valamelyest csökken*.

Mint már említettük, az EUROSTAT gyakran alkalmazza a jövedelmezőség változásának mérésére az úgynevezett „A” mutatót, ami a termelési tényezők reáljövedelmének éves munkaerő egységre jutó változását mutatja. Ennek alakulását a 37. táblázatban közöljük.

A lengyel, a magyar és a szlovák adatokból is látszik, hogy a mutató ingadozása milyen szélsőségeket mutat, illetve, hogy a jelenlegi változó támogatási környezetben milyen megtévesztő lehet a mutatót önmagában, az előző évi bázison elemezni.

Az 'A' mutató

Ország	2000 = 100				Előző év = 100			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
EU-25	100,13	104,56	110,83	104,76	97,24	106,44	108,61	97,30
EU-15	99,17	102,16	103,66	97,16	96,41	105,39	104,20	95,83
Dánia	81,52	77,86	92,18	94,72	72,49	95,51	118,38	102,76
Franciaország	98,42	97,87	96,24	86,56	98,25	99,44	98,33	89,94
Németország	92,67	87,01	125,50	121,72	73,84	93,89	144,23	96,99
Portugália	112,68	118,96	121,03	106,57	93,91	105,57	101,74	88,05
Spanyolország	104,67	118,39	118,54	106,34	96,92	113,11	100,13	89,71
EU-10	102,36	101,16	171,92	155,01	91,70	98,83	169,95	90,17
Magyarország	91,40	93,40	148,60	153,90	84,70	102,20	159,10	103,50
Lengyelország	104,82	103,51	201,93	205,72	91,23	98,75	195,09	101,88
Szlovákia	108,25	93,43	133,48	119,30	94,48	86,31	142,87	89,37

Forrás: EUROSTAT

Az MSZR alapján megállapítható, hogy a régi tagországok és az újonnan érkezettek jövedelemtermelési stratégiája több tekintetben jelentősen eltér. *Az EU-15-ök termelői az újak által felhasznált ráfordítások többszörösét befektetve lényegesen nagyobb termelési értéket, kibocsátást állítanak elő. A ráfordításokat, és különösen a munkaerőt az évtizedes szabad verseny által kikényszerített nagy hatékonysággal használják fel, amire az is lehetőség ad, hogy tőkeerőben és állóeszközökben lényegesen jobban ellátottak („feltőkésítettek”), mint az újak termelői. A jövedelemkülönbség már a támogatásoktól mentes bruttó hozzáadott érték szintjén megjelenik.*

Az újonnan csatlakozott országok gazdálkodóinak jövedelme jelentősen javult a csatlakozás után és tovább fog javulni, amíg a támogatások el nem érik a régi tagországokban fizetett szintet. Jövedelmük jelentős része a támogatásokból származhat. A fajlagos jövedelemben mutatkozó eltérés jelentős csökkentéséhez azonban ez nem lesz elegendő, a hatékonyság további növelése elkerülhetetlennek látszik, különösen azért, mert feltételezhetően a csekély ráfordítás miatt, a kibocsátás és a jövedelem is bizonytalanabb.

4. Jövedelemalakulás a tesztüzemi adatok alapján 2002-2005

4.1. Módszertan, mutatók definiálása

Az Európai Bizottság *a mezőgazdasági üzemek jövedelem-alakulásának és gazdálkodásának elemzésére*, s ezáltal a *Közös Agrárpolitika támogatására* 1965-ben egy reprezentatív információs rendszert hozott létre. A rendszer elnevezése: *Mezőgazdasági Számveteli Információs Hálózat* (angolul: Farm Accountancy Data Network, rövidítve: FADN; magyar rövidítése: MSZIH, de elfogadottabb és elterjedtebb a Tesztüzemi Rendszer elnevezés). Ennek az információs rendszernek az adatokkal történő feltöltése a tagországok kötelezően előírt feladata. Az Unió 25 tagországában – részben az említett kötelezettség teljesítése érdekében, részben országon belüli célokra – összesen mintegy 80000 mezőgazdasági üzemről gyűjtenek adatokat. A felmért gazdaságok egy megközelítőleg 5 milliós alapsokaságot reprezentálnak. A meghatározott szempontok szerint kiválasztott adatszolgáltató gazdaságok önkéntesen csatlakoznak a rendszerhez, s könyvelési adataikat rendelkezésre bocsátják. A továbbiakban ezen adatokat anonim módon, az adatvédelemre vonatkozó szigorú előírások betartása mellett kezelik és csak statisztikai célokra használják fel.

4.1.1. Az adatgyűjtés megfigyelési köre

A magyarországi adatbázis 1900 gazdaságot foglal magában. A gazdaságok kiválasztása egy ún. kiválasztási terv szerint történik, amely a KSH által végzett gazdaság szerkezeti összeírások eredményének figyelembe vételével kerül kialakításra. *A minta a legalább 2 európai méretegységet (EUME) elérő egyéni gazdaságokra és társas gazdaságokra nézve reprezentatív.* A gazdaságok ökonómiai méretét az ún. standard fedezeti hozzájárulás (SFH) alapján, az 1. fejezet 19. oldalán tett lábjegyzetnek megfelelően állapítjuk meg.

Egyéni gazdaságnak minősülnek az őstermelők, az egyéni vállalkozók, a családi gazdaságok és az ún. „összevont gazdaságok”, amelyek előbbi gazdaságok egységes irányítás alatt álló egységeit jelentik.

A rendszer a társas gazdaságok közé sorolja a közkereseti társaságokat, a betéti társaságokat, korlátolt felelősségű társaságokat, részvénytársaságokat, közös vállalatokat, egyesüléseket, mezőgazdasági szövetkezeteket és költségvetési szervezeteket.

A tesztüzemi adatokat bizonylatok, a pénztárkönyv vagy pénztárnapló másolata, főkönyvi kivonat, év végi mérlegadatok és eredménykimutatás alapján gyűjtik össze az adagyűjtők (érték adatok), amelyeket naturális adatokkal egészítenek ki (hozam, zárókészlet, állatállomány, vetésterület, munkaóra, stb.).

4.1.2. A tesztüzemi adatok súlyozása

A KSH üzemsoros adatbázisa az alapsokaság 4 rétegzési szempontjából kettőt tartalmaz; a cégjogi formát és a regionális elhelyezkedést.³² A másik két rétegzési szempont, az ökonómiai méret és az üzemtípus számított jellemzők, amelyeket a tipológia algoritmussal állítunk elő.

³² A gazdaságszerkezeti összeírások üzemsoros eredményét a KSH-val kötött megállapodás értelmében az AKI 2005. évtől megkapja és felhasználhatja a tesztüzemi minta létrehozásához.

A gazdaságok tipizálásának alapjául az AKI által meghatározott „2002”-es SFH-értékek szolgáltak. A Közösségi tipológia a 85/377 EEC határozata értelmében a gazdaságok gazdálkodási formáit 17 fő típusba sorolja, s ezen belül további 50 altípust határoz meg. Miután az alapsokaságot mintavétel szempontjából a fenti szempontok alapján rétegeztük, akkor ugyanezt elvégezzük az aktuális mintagazdaságokon is. Ennek eredményeképpen két, szerkezetében azonos mátrixtáblázatot kapunk. Ahhoz, hogy az egyes cellákba – értsd alatta az azonos rétegzési szempontok alapján meghatározott cellákat – tartozó mintagazdaságok súlyszámát meghatározzuk, a megfigyelt alapsokaságban lévő gazdaságok számát egyszerűen el kell osztani a mintagazdaságok cellánkénti számával. Amennyiben a hányados a zéróosztó miatt értelmezhetetlen lenne – tekintve hogy az alapsokaságban van, míg a mintában nincs adott cellába tartozó üzem – akkor a szomszédos cellák összevonását elvégezve kapjuk meg az oda tartozó mintagazdaságok súlyszámát. Összefoglalva tehát a súlyszámok megmutatják, hogy a mintában egy adott üzem mennyit reprezentál az alapsokaságból. A továbbiakban ez a súlyszám fogja meghatározni az gazdaságok nem üzemsoros mutatóinak alakulását.

4.1.3. Az adatgyűjtés tárgykörébe tartozó tevékenységek

Tesztüzemként csak olyan gazdaság jelölhető ki, amely bevételének legalább 50%-át mezőgazdasági alaptevékenységből szerzi. Mezőgazdasági alaptevékenységnek számít a szántóföldi növénytermesztés, az állattenyésztés, a kertészet valamint a szőlő- és gyümölcsstermelés. Nem számít mezőgazdasági alaptevékenységnek, de a mezőgazdasági tevékenység tágabb fogalmába beleszámítjuk az erdőgazdálkodást, a halászatot, a kívülállók részére végzett szolgáltatásokat, az állatok bértartását és a falusi turizmust. Így ezek is elemei a rendszernek.

4.1.4. A kibocsátás összetevői

A kibocsátás tételei közt szerepel az értékesítés nettó árbevétele, az aktivált saját teljesítmények értéke és az egyéb bevételek.

Az értékesítés nettó árbevétele magába foglalja az egyes ágazatok (növénytermesztés, állattenyésztés, kertészet, gyümölcsstermelés és szőlő- illetve bortermelel) bevételét, a mezőgazdasági szolgáltatások árbevételét (pl. gépi munka vagy gépbérbeadás), a falusi turizmusból származó bevételeket, a család saját fogyasztását és a természetbeni juttatásokat. A termékeket a tényleges értékesítési, vagy a helyben érvényes, becsült forgalmi áron kell értékelni.

Az aktivált saját teljesítmények a saját termelésű készletek állományváltozását és a saját nevelésű tenyészállatok aktivált értékét (önköltségi áron) ölelik fel.

Az egyéb bevételek körébe tartoznak az értékesített immateriális javak, tárgyi eszközök értékesítéséből származó bevételek, ezen javak visszaírt értékvesztése és a terven felüli értékcsökkenés, továbbá a káreseményekkel kapcsolatos bevételek, a kötbérek, késedelmi kamatok, a visszafizetési kötelezettség nélküli támogatások, a földterület és a tejkvóta bérbeadásából származó bevételek.

4.1.5. A ráfordítás összetevői

A tesztüzemi rendszerben a ráfordítások közé soroljuk az anyagjellegű ráfordításokat, a személyi jellegű ráfordításokat, az értékcsökkenési leírást és egyéb ráfordításokat. ***Az anyagjellegű ráfordítások*** körébe tartozik az anyagköltség, az igénybevett szolgáltatások költsége, az eladott áruk beszerzési értéke és egyéb szolgáltatások költsége.

A személyi jellegű ráfordításoknál a tesztüzemi rendszerben az alábbi tételeket tekintjük bérköltségnek:

- a pénzben ténylegesen kifizetett béreket, munkadíjakat függetlenül attól, hogy a pénzbeli kifizetés vagy egyéb juttatás számlával dokumentálható-e vagy sem. Az egyéni gazdaságokban a családtagok esetében csak hivatalosan dokumentált kifizetések tartoznak ide;
- az alkalmazottak részére nyújtott bérjellegű természetbeni juttatásokat;
- a családtagok személyes közreműködésének ellenértékeként kivett összegeket, vagyis a vállalkozói kivéteket, ha az dokumentálhatóan igazolható.

Az értékcsökkenési leírás elszámolási alapja a bekerülési érték és a hasznos élet-tartam végén várhatóan realizálható maradványérték közti különbség. Az értékcsökkenési leírást úgy kell elszámolni, hogy az összemérés elve ne sérüljön, evégett egyösszegű, beállításkori értékcsökkenési leírásra akkor kerülhet sor (50000 Ft egyedi beszerzési, előállítási érték alatti tenyészállatoknál), ha az állatcsoport maradványértékkel csökkentett bekerülési értéke a 100000 Ft-ot nem haladja meg. Ettől eltérő esetben időarányos (folyamatos) leírást kell alkalmazni.

Az egyéb ráfordítások között szerepeltetjük a terven felüli értékcsökkenést (pl. elhullott tenyészállat könyv szerinti értéke és a maradványértéke közti különbség), az adókat (helyi adók), illetveket.

4.1.6. Támogatások és adók

A tesztüzemi rendszer a tárgyévi tevékenység után igényelt támogatásokat tartja nyilván függetlenül attól, hogy a támogatás összege mikor kerül kifizetésre. Amennyiben az igényelt támogatások és a ténylegesen kifizetett támogatási összeg között eltérés tapasztalható – ez gyakran adódhat – akkor a következő évben a könyvelési tételeket az eltérésnek megfelelően helyesbíteni szükséges.

A növénytermesztéshez, állattartáshoz, valamint a költségcsökkentés céljából nyújtott támogatásokat tételesen bontva és elkülönítetten kezeli a beruházási támogatásoktól.

Az adók egyik csoportját (pl. helyi adók, ingatlanokkal kapcsolatos adók stb.) az egyéb ráfordítások között aggregáltan tartja nyilván a Tesztüzemi Rendszer. Az egyéni gazdaságok esetén a háztartások adózása a SZJA-n keresztül valósul meg és az adó összegét a könyvelőirodák a társas gazdaságok vállalkozási nyereség adójával megegyező, közös tételben összevonva jelenítik meg (ún. adófizetési kötelezettség tétel címen).

4.1.7. A jövedelem-mutatók

A tesztüzemi rendszer eredmény-kimutatása összes költség eljárással készül. Elemei így a következők: az üzemi tevékenység eredménye; a pénzügyi eredmény; a szokásos vállalkozói eredmény; a rendkívüli eredmény; adózás előtti eredmény; adózott eredmény; mérleg szerinti eredmény. Az eredmény-kimutatás kategóriáin kívül rendszeresen publikált mutatószámokat a 9. ábra tartalmazza.

Jövedelemmutatók számítása

$$\text{Termelési érték – arányos jövedelmezőség (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes termelési érték}} * 100$$

$$\text{Össztőke jövedelmezősége (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény} + \text{Fizetett kamatok}}{\text{Források}} * 100$$

$$\text{Saját tőke jövedelmezősége (\%)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Saját tőke}} * 100$$

$$\text{Munka-jövedelmezőség (1000Ft/ÉME)} = \frac{\text{Adózás előtti eredmény} + \text{Személyi jövedelmek}}{\text{Éves munkaerő egység}}$$

$$\text{Cash-flow (1000Ft)} = \text{Mérleg szerinti eredmény} + \text{Értékcsökkenési leírás}$$

$$\text{A befektetések fedezettsége (\%)} = \frac{\text{Mérleg szerinti eredmény} + \text{Értékcsökkenési leírás}}{\text{Bruttó beruházás}} * 100$$

$$\text{Likviditási gyorsráta} = \frac{\text{Pénzeszközök} + \text{Értékpapírok} + \text{Követelések}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$$

$$\text{Likviditási ráta} = \frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$$

$$\text{Saját tőke aránya (\%)} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Források}} * 100$$

$$\text{Tőkeellátottság (\%)} = \frac{\text{Saját tőke}}{\text{Befektetett eszközök}} * 100$$

$$\text{Dinamikus eladósodottsági mutató (év)} = \frac{\text{Nettó kötelezettségek}}{\text{Cash-flow}} * 100$$

4.2. A főbb pénzügyi folyamatok ³³

4.2.1. A kibocsátás és ennek ágazati megoszlása

A magyar tesztüzemi gazdaságok bruttó termelési értéke a 2002 és 2005 közötti időszakban³⁴ mintegy 7%-kal bővült. A növekedés egyetlen évnek – 2004-nek – volt köszönhető, mivel 2003-ban és 2005-ben is csökkent az ágazat bruttó termelésének értéke.

Ha azt vizsgáljuk, hogy a növénytermesztés, az állattenyésztés és az egyéb tevékenységek bruttó termelési értéke hogyan változott, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy **a növénytermesztési** tevékenység bruttó termelési értéke négy év alatt kb. 30%-kal növekedett és

³³ A nemzetközi irányelveknek megfelelő és a nemzeti, számviteli törvénynek megfelelő rendszer adatgyűjtő kérdőívei, annak kitöltése, a mutatószámok és definíciók a módszertani sajátosságok miatt esetenként igen eltérők lehetnek. A 4.2 alfejezet pénzügyi folyamatokra vonatkozó elemző része a nemzetközi mutatószámokon alapszik, ez alól csak azok a táblázatok jelentenek kivételt, melyek a mérlegalapú adatok alakulását mutatják be (pl. forrás-és eszközszerkezet). Ennek az a magyarázata, hogy az Európai Bizottság felé – ebben a tekintetben – nem történik ennyire részletes adatközlés. A nemzetközi kérdőív legújabb változatának tartalmi vonatkozásait az RI/CC 1256 rev.4 dokumentum, míg a változók definícióját az RI/CC 882 rev. 8.1 dokumentum tartalmazza.

³⁴ A tesztüzemi gazdaságokra vonatkozó évek között összehasonlítható adatbázis csak 2002. évtől áll rendelkezésünkre.

ezzel az **összes bruttó termelési értékhez több mint 53%-ban járul hozzá. Az állattenyésztés részaránya** jelentősen, **44%-ról 36%-ra, míg az egyéb tevékenységeké csak kisebb mértékben csökkent.**

A folyó termelő felhasználás értéke a vizsgált időszakban nominál értéken számolva 3,5%-kal csökkent. A csökkenés a 2005-ös évben volt számottevő (10%). A folyó termelő felhasználás és a bruttó termelési érték együttes változásának hatására **2002 és 2005 évek átlagában a bruttó hozzáadott érték jelentősen nőtt** (38. táblázat).

38. táblázat

A kibocsátás*, a ráfordítások és a bruttó hozzáadott érték alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002	2003	2004	2005
Bruttó termelési érték	1 074,54	1 055,38	1 263,19	1 148,70
ebből: növénytermesztés	472,82	513,55	676,25	616,02
állattenyésztés	467,92	394,23	459,95	410,03
egyéb	133,80	147,61	127,00	122,65
Ráfordítások	853,04	860,02	908,91	824,03
Bruttó hozzáadott érték	221,51	195,36	354,28	324,67

* FADN esetén bruttó termelési érték

Forrás: FADN Public Database

A bruttó termelési érték alakulását területegységre és munkaerő-ráfordításra vonatkozóan vizsgálva megállapítható, hogy előbbi esetben a bruttó termelési érték négy éven belül csupán elenyésző 1%-os növekedést mutatott (39. táblázat). A munkaerő-ráfordításra vetített értékek esetén azonban mintegy 15%-os növekedést tapasztalunk, ami elsősorban a foglalkoztatotti létszám csökkenésével magyarázható.

39. táblázat

Területegységre* és foglalkoztatottra jutó összes kibocsátás**

Megnevezés	Mértékegység	2002	2003	2004	2005
Területre vetítve	E Ft/ha	266,4	252,4	292,6	269,5
Foglalkoztatottra vetítve	E Ft/ÉME	6 229,5	5 891,3	7 313,8	7 179,6

* Mezőgazdasági területre

** FADN esetén bruttó termelési érték

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

4.2.2. Források és eszközök

A gazdaságok forrásszerkezete 2003-ban számottevően megváltozott és ez a változás 2004-ben is folytatódott. Míg a saját tőke 2002-höz képest 38%-kal nőtt, addig a hosszú lejáratú kötelezettségek állománya 250%-kal, a rövid lejáratú kötelezettségeké pedig 17%-kal emelkedett (40. táblázat). Mindezek eredményeként **a saját tőke aránya négy év alatt 75,6%-ról 73%-ra csökkent.**

A gazdaságok forrás szerkezetének alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002	2003	2004	2005
Saját tőke	1 399,90	1 770,58	1 923,15	1 936,09
Céltartalék	0,42	0,13	0,62	0,05
Hosszú lejáratú kötelezettségek	139,08	254,92	364,15	347,94
Rövid lejáratú kötelezettségek	312,46	281,07	342,04	366,74
Passzív időbeli elhatárolások	20,96	17,36	22,57	28,49

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

A tesztüzemi adatgyűjtés lehetővé teszi, hogy az adatokat vállalkozási forma szerint is szétválasszuk. Ha vállalkozási forma szerinti bontásban vizsgáljuk az adatokat, akkor szembevetünk, hogy **az egyéni gazdaságok eladósodottsága továbbra sem számottevő.** Ez az önmagában kedvező körülmény azonban nem jelenti azt, hogy gazdasági helyzetük stabilnak mondható. Inkább arról van szó, hogy a hitelfelvételhez szükséges saját források szükségessége és a hitelhez való hozzájutás nehézségei miatt (vagyoni biztosíték, kamatterhek aránytalanul magasak a jövedelmezőséghez képest) a gazdaságok (elsősorban a kisméretűek) önfinanszírozóak. A forrás szerkezetben bekövetkezett jelentős változás 2003-ban kezdődött, mikor a hosszú lejáratú kötelezettségek állománya számottevően megnőtt (175%). Ez egyrészt az aszálykárra nyújtott közleplejratú hitelek miatt, másrészt a rövid lejáratú kötelezettségek egy részének kiváltása miatt következett be.

A társas gazdaságok esetében a saját tőke aránya 2002-ben még 60% körül alakult, ami azonban **2005-re 55%-ra romlott.** Ennek az oka, hogy a kötelezettség-állomány nagyobb mértékben nőtt, mint a saját tőke. Négy év alatt a rövid lejáratú kötelezettségek állománya 22%-kal növekedett, szemben a hosszú lejáratú kötelezettségek állományának igen jelentős (270%-os) növekedésével. Ezek a folyamatok azt okozták, hogy 2005-ben a hosszú lejáratú kötelezettségek a kötelezettség állományon belül már 45%-kal részesedtek (41. táblázat).

Az egyéni és társas gazdaságok forrás szerkezetének alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002	2003	2004	2005
Saját tőke	1 399,90	1 770,58	1 923,15	1 936,09
Céltartalék	0,42	0,13	0,62	0,05
Hosszú lejáratú kötelezettségek	139,08	254,92	364,15	347,94
Rövid lejáratú kötelezettségek	312,46	281,07	342,04	366,74
Passzív időbeli elhatárolások	20,96	17,36	22,57	28,49

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

A befektetett eszközök értéke 2002 és 2005 között 54%-kal bővült. Különösen figyelemre méltó a 2002 és 2003-ban tapasztalt növekedés, ami a gazdaságok – függetlenül azok vállalkozási formájától – élénk beruházási tevékenységét mutatja (ezek voltak az utolsó évek, amikor kis adminisztrációval, pályázat nélkül géptámogatáshoz lehetett jutni). A követelések

állománya több mint a duplájára nőtt, míg a pénzeszközök értéke alig 7%-kal emelkedett. A készletek értékében közel 20%-os növekedést tapasztalhatunk. Az értékpapírok állományának nominál összege egészen 2004-ig stagnált, majd 2005-ben számottevő növekedést figyelhettünk meg.

A négy éves időszakot tekintve a befektetett eszközök aránya 62-ről 65,5%-ra, a köveleléseké 5,7%-ról 8,8%-ra nőtt. A pénzeszközök részaránya 12,5%-ról 9%-ra esett vissza, az értékpapíroké viszont a visszaesés után 2005-ben meghaladta a 8%-ot. A készletek részaránya 18,8%-ról 15,3%-ra csökkent (42. táblázat).

42. táblázat

A gazdaságok eszközösszetételének alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002	2003	2004	2005
Befektetett eszközök	1 192,73	1 664,61	1 906,63	1 840,81
Készletek	362,24	351,34	454,37	429,67
Követelések	110,31	134,83	233,53	247,55
Értékpapírok	14,37	14,49	14,44	22,58
Pénzeszközök	239,70	241,32	182,08	257,05
Aktív időbeli elhatárolások	7,06	9,06	13,17	13,08

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

A vállalkozási formák szerinti vizsgálat során megállapítható, hogy *az egyéni gazdaságok közül döntően a nagyméretűek voltak képesek eszközállományuk korszerűsítésére és bővítésére*. Ezzel szemben a kisméretű gazdaságok esetében a megvalósult beruházás az értékcsökkenést kompenzálta, az előregedett eszközeik cseréjét szolgálta. A beruházási kedv **2004-ben és 2005-ben** alábbhagyott, a nettó beruházás (bruttó beruházás-értékcsökkenés) értéke negatív volt, azaz a *beruházások az amortizációt sem tudták kompenzálni*. A következő évekre nézve nem túl biztató, hogy a befejezetlen beruházások értéke mintegy 30%-kal csökkent. A követelések állománya intenzíven emelkedett, miközben a pénzeszközök állománya stagnált.

43. táblázat

Az egyéni és társas gazdaságok eszköz összetétele

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002		2003		2004		2005	
	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas
Befektetett eszközök	668,51	524,22	1 010,94	653,67	1 198,32	708,31	1 100,98	739,83
Készletek	111,78	250,46	113,35	237,99	141,33	313,04	127,78	301,89
Követelések	10,75	99,56	17,42	117,41	63,71	169,82	44,90	202,65
Értékpapírok	2,27	12,11	6,45	8,04	9,74	4,71	11,95	10,63
Pénzeszközök	167,94	71,76	162,61	78,71	127,67	54,41	159,71	97,34
Aktív időbeli elhatárolások	2,28	4,78	3,19	5,87	0,00	13,17	0,00	13,08

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

A társas gazdaságok 2002-ben és 2003-ban nominálisan valamivel többet investáltak annál, mint amennyivel meglevő befektetett eszközállományuk értéke csökkent (43. táblázat).

4.2.3. Költség és jövedelem

Említettük, hogy a tesztüzemi gazdaságok termelésének értéke négy év alatt alig 7%-ot növekedett, míg folyó termelő felhasználásuk értéke 3,5%-kal csökkent. Ez már jelzi a jövedelemalakulás kedvező tendenciáját. Ha megvizsgáljuk az üzemi jövedelem szempontjából jelentős mutatók alakulását, a következő megállapításokat tehetjük.

Az értékcsökkenés négy év vonatkozásában közel *megkétszereződött*, és a 2004-es évben érte el maximumát. *A bérek* összességében *25%-ot emelkedtek*, a növekedés jó része 2002 és 2003 között következett be. *A bérleti díjak és egyéb kamatok növekedése* igen figyelemreméltó (*58%*) volt. *A pénzügyi tevékenységek (negatív) eredménye* is jelentősen, *mintegy 50%-kal növekedett* abszolút értékben. *A támogatások* értéke a 2003-as évben tapasztalt átmeneti és kismértékű csökkenés ellenére, összesen *102%-kal emelkedett* (44. táblázat).

44. táblázat

A mezőgazdaság költség-jövedelem viszonyainak alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002	2003	2004	2005
Bruttó termelési érték	1 074,54	1 055,38	1 263,19	1 148,70
Folyó termelő felhasználás	853,04	860,02	908,91	824,03
Értékcsökkenés	78,95	105,76	191,64	151,70
Bérek	140,05	164,46	178,91	174,87
Bérleti díjak, kamatok	52,46	65,77	87,34	83,02
Pénzügyi tevékenység eredménye	-26,41	-29,88	-49,06	-39,88
Rendkívüli eredmény	3,90	3,60	5,27	4,00
Támogatások	114,05	101,75	175,86	230,14
Adófizetési kötelezettség	7,00	8,37	11,63	15,51
Üzemi jövedelem	64,10	-38,88	144,65	130,92

Forrás: FADN Public Database ill. saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

A vállalkozási forma szerinti csoportosításkor érdemes a következőkre figyelemmel lenni:

- *A bruttó termelési érték az egyéni gazdaságoknál* még nominál értéken vizsgálva is *csökkenést mutat* a vizsgálat első és utolsó éve között, míg *a társas gazdaságoknál* közel 15%-kal *növekszik* (45. táblázat). (Ez részben magyarázható az eltérő termelési szerkezetből adódó, az időjárás változásokból eredően bekövetkező hatásokkal.)
- *A folyó termelő felhasználás az egyéniéknél* közel 12%-kal *csökkent*, míg *a társas gazdaságoknál* minimális *növekedésről* beszélhetünk.
- A társas gazdaságoknál az értékcsökkenés növekedése (230%) lényegesen nagyobb, mint az egyéni gazdaságoknál (62%), ami intenzívebb beruházási tevékenységükkel magyarázható.

- A pénzügyi eredmény az egyéni gazdaságok esetén jelentősen romlott (280%-kal), míg a társas gazdaságoknál négy év alatt a pénzügyi terhek 35%-kal nőttek. Természetesen ez csak annyit jelent, hogy az egyéni gazdaságok is kezdenek élni a hitelezés nyújtotta lehetőségekkel és kényszerekkel, **a társas gazdaságok kamatterhei azonban továbbra is messze meghaladják az egyéniéket.**
- **A támogatások értékének növekedését illetően az egyéni gazdaságok (207%) és a társas gazdaságok (198%) között számottevő különbséget nem találunk.** Így továbbra is fennáll, hogy **a társas gazdaságok támogatásának összege 1,5-szer haladja meg az egyéni gazdaságok támogatási összegét.**

45. táblázat

Az egyéni és társas gazdaságok költség-jövedelem-viszonyainak alakulása

M.e.: milliárd Ft

Megnevezés	2002		2003		2004		2005	
	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas
Bruttó termelési érték	413,34	661,20	416,86	638,53	469,51	793,68	393,54	755,15
Folyó termelő felhasználás	312,24	540,80	307,07	552,95	329,25	579,66	278,51	545,52
Értékesökkenés	44,42	34,53	56,38	49,38	90,13	101,52	71,98	79,72
Bérek	17,01	123,05	20,95	143,51	26,33	152,57	21,87	153,00
Bérleti díjak, kamatok	8,34	44,12	11,97	53,80	17,72	69,62	15,97	67,05
Pénzügyi tevékenységek eredménye	-2,94	-23,47	-6,32	-23,55	-11,43	-37,63	-8,23	-31,66
Rendkívüli eredmény	0,03	3,87	-0,29	3,89	0,54	4,73	0,17	3,83
Támogatások	46,10	67,95	36,86	64,89	80,64	95,22	95,31	134,83
Adók	5,06	1,94	6,07	2,31	8,08	3,55	10,38	5,13
Üzemi jövedelem	77,44	-13,34	57,34	-96,22	104,47	40,18	96,22	34,70

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

Az „üzemi jövedelem” kategória csak fenntartásokkal alkalmas az egyéni és társas gazdaságok eredményeinek összehasonlítására, mert a 44. és 45. táblázatban nem számoltunk az egyéni gazdaságokban a családtagok munkaidő-teljesítménye után járó és költségként el nem számolt bértömegével. Amennyiben a két szektort össze szeretnénk hasonlítani, úgy az egyéni gazdaságban a családtagok részére elszámolt személyi jellegű ráfordítások (munkabér, bérjellegű juttatás és a bérjárulékok) helyett a társas gazdaságok 1 ÉME-re vetített személyi jellegű ráfordításával kell számolnunk.³⁵ Ebben az esetben a személyi jellegű ráfordítások korrekciója felemésztí az egyéni gazdaságok gazdálkodási eredményét és így adózás előtti eredményük lényegesen elmarad a társas gazdaságokétól. Belátható, hogy az

³⁵ Az egyéni és társas gazdaságok személyi jellegű ráfordításának és adózás előtti eredményének alakulása korrekció esetén

Mutatók	Vállalkozási forma	2002	2003	2004	2005
Személyi jellegű ráfordítások (ezer Ft/ha MT)	Egyéni gazdaságok korrekció nélkül	24,24	24,32	22,39	20,35
	Egyéni gazdaságok korrekcióval	67,88	65,86	68,12	68,94
	Társas gazdaságok	66,01	73,01	74,64	72,99
Adózás előtti eredmény (ezer Ft/ha MT)	Egyéni gazdaságok korrekció nélkül	22,8	10,26	9,92	37,22
	Egyéni gazdaságok korrekcióval	-20,84	-31,28	-35,81	-11,4
	Társas gazdaságok	14,48	-11,53	-6,17	21,26

egyéni gazdaságok csak abban az esetben versenyképesek a társas gazdaságokkal, ha személyi jellegű ráfordításaikat képesek alacsony szinten tartani. Ha a gazdaságok mérleg szerinti eredményének alakulását vizsgáljuk a 2002-2005 közötti időszakban, akkor a gazdálkodás szempontjából legkevésbé sikeresnek a 2003-as évet találjuk, mikor az egyéni gazdaságok csupán 56, míg a társas gazdaságok 42%-a ért el pozitív vagy nulla mérleg szerinti eredményt. A négy év közül a 2005-ös év bizonyult – bár igen elenyésző különbséggel – a legsikeresebbnek, amikor a gazdaságok kétharmada ért el pozitív eredményt (46. táblázat). Mindkét vállalkozási forma esetén elmondható, hogy az átlagértékek igen nagy szóródást mutatnak és **a nagyobb ökonómiai méretű gazdaságok között lényegesen magasabb a nyereségesen gazdálkodók részaránya, mint a kisebb méretosztályban.**

46. táblázat

A nyereséges és veszteséges gazdaságok számának alakulása³⁶

Megnevezés	2002		2003		2004		2005	
	egyéni	társas	egyéni	társas	egyéni	társas	egyéni	társas
Nyeréséges	52 891	2 942	48 750	2 286	56 503	3 553	53 912	3 812
Veszteséges	33 826	1 469	38 377	3 101	30 624	1 834	27 120	1 928

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

Az üzemi jövedelem négy év alatti 200%-ot meghaladó növekedése mellett a felhasznált munkaráfordítás mennyisége (ÉME) az egyéni gazdaságoknál elenyésző mértékben csökkent, a társas gazdaságoknál viszont 30%-kal esett vissza. Ez egyben azt is eredményezi, hogy a munkaerőegységre vonatkoztatott vállalkozói jövedelem számottevően növekedett. Ha a vállalkozói jövedelmet területegységre vetítjük, akkor azt látjuk, hogy négy év alatt – az üzemi jövedelem bővülésének megfelelően – 193%-kal növekedett (47. táblázat).

47. táblázat

Területegységre és munkaerő-ráfordításra vetített üzemi jövedelem

Megnevezés	Mértékegység	2002	2003	2004	2005
Területre vetítve	E Ft/ha	15,9	-9,3	33,5	30,7
Foglalkoztatottra vetítve	E Ft/ÉME	371,6	-217,0	837,5	818,3

Forrás: Saját számítások a tesztüzemi adatbázis alapján

Elemelve a pénzügyi mutatók alakulását megállapíthatjuk, hogy négy év alatt **a tesztüzemek saját tőke aránya hozzávetőlegesen 5%-kal csökkent, eladósodottságuk számottevő mértékben nőtt és meghaladta a 15%-ot.** A saját tőke arányának csökkenése azt mutatja, hogy a gazdaságok saját tőke állománya hiába növekedett közel 40%-kal négy év alatt, a kötelezettségek állománynövekedését nem tudta ellensúlyozni. Általánosságban elmondható, hogy a gazdaságok a hitelekből nem csak forgóeszközöket, hanem befektetett eszközeiket is finanszírozzák. **A likviditási mutató gyenge javulást mutat, míg a dinamikus eladósodottsági mutató jelentősen romlott** (48. táblázat).

³⁶ A számadatok az egyéni gazdaságok esetén a személyi jellegű ráfordítások korrekciója nélkül értelmezendők.

48. táblázat

Néhány pénzügyi mutató alakulása

Mutató	2002	2003	2004	2005
Saját tőke aránya (%)	72,45	73,30	68,58	68,88
Eladósodottság mértéke (%)	9,04	12,59	15,92	15,23
Tőkeellátottság (%)	117,20	106,40	100,87	105,18
Likviditási gyorsráta	1,15	1,40	1,26	1,44
Árbevétel-arányos nyereség (%)	3,06	-3,54	3,76	4,96
Vagyonarányos nyereség (%)	2,58	-2,31	2,44	3,04
Dinamikus eladósodottsági mutató (év)	1,04	2,70	2,17	3,59

Forrás: Saját számítások a testtüzemi adatbázis alapján

Ha a mutatókat vállalkozási forma szerinti bontásban is vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy *az egyéni gazdaságokban a saját tőke aránya jelentősen* – mintegy 30 százalékponttal – *meghaladja a társas gazdaságokét*, és a különbség tendenciájában kis mértékben még növekedett is. Ezzel összhangban *az eladósodottság mértéke az egyéniéknél 7-8% körül alakul, míg a társas gazdaságoknál meghaladja a 25%-ot*. A méret gazdaságossággal magyarázható, hogy a társas gazdaságokban a vagyonarányos nyereség évről-évre rendre jelentősen magasabb, mint az egyéni gazdaságok esetében, de az is kétségtelenül szerepet játszik, hogy a társas gazdaságok saját tőkéje az eszközökhöz viszonyítva kisebb (49. táblázat).

49. táblázat

Néhány pénzügyi mutató alakulása az egyéni és társas gazdaságokban

Mutató	2002		2003		2004		2005	
	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas	Egyéni	Társas
Saját tőke aránya (%)	86,48	58,66	85,32	58,96	81,89	52,36	83,60	53,30
Eladósodottság mértéke (%)	5,18	14,19	6,65	21,23	8,06	27,71	7,34	25,73
Tőkeellátottság (%)	124,72	107,75	110,89	99,37	105,29	93,39	109,76	98,36
Likviditási gyorsráta	3,23	0,71	4,11	0,87	3,65	0,80	4,14	0,99
Árbevétel-arányos nyereség (%)	2,37	3,48	-2,41	-4,17	5,12	3,02	7,63	3,66
Vagyonarányos nyereség (%)	1,27	4,51	-0,88	-4,79	1,77	3,70	2,46	4,02
Dinamikus eladósodottsági mutató (év)	-0,79	2,51	0,11	6,99	0,80	3,51	0,50	6,22

Forrás: Saját számítások a testtüzemi adatbázis alapján

4.3. A magyar testtüzemi eredmények nemzetközi összehasonlításban

A magyar testtüzemi rendszer EU-harmonizációja folytán lehetővé vált, hogy az EU korábbi tagállamaival azonos rendszerben, azonos mutatók alapján történhessen meg a gazdaságok eredményeinek összehasonlítása. Az elemzésnél – az MSZR fejezethez hasonlóan – arra törekedtünk, hogy olyan régi tagállamokat vonjunk be a vizsgálatunkba, amelyek termelési volumenük alapján jelentős szerepet töltenek be a közösségi piacon, illetve a termelés szempontjából hazánkhoz hasonlóan kedvező természeti adottságokkal rendelkeznek. A Mezőgazdasági Számlarendszertől eltérően a testtüzemi adatbázis alapján nincs lehető-

ségünk az EU-10-ek adatainak bemutatására, mivel azok 2004 évre vonatkozóan többnyire még nem állnak rendelkezésre az EU adatbázisában.³⁷

4.3.1. A kibocsátás alakulása

1998 és 2004 között az EU-országok bruttó fajlagos termelési értékének átlaga mintegy 34%-kal emelkedett. A legintenzívebben a spanyol teszüzemek termelési értéke növekedett (157%), míg a francia gazdaságoké az 1998-as szinthez képest csökkent. Érdekes megfigyelni, hogy a német gazdaságok 2000-ig növelték kibocsátásukat, de az azt követő 3 évben az 1998-as szintre esett vissza a bruttó termelésük értéke. Míg a portugál üzemek termelési értéke az EU-15 átlagának felét sem éri el, addig a dán gazdaságok kiemelkednek a vizsgált országok adatai közül. A legmagasabb értékekkel a holland gazdaságok büszkélkedhetnek (9200 euró/ha), de a belga gazdaságok értéke is figyelemreméltó (3900 euró/ha). A legalacsonyabb kibocsátással az ír gazdaságok rendelkeznek (878 euró/ha).

Hazánkban az egy hektárra jutó bruttó termelési érték a 2003-as év visszaesését követően jelentősen növekedett (18%), ezzel *az EU átlagának évjárattól függően 51 és 58%-át érte el*, s 10-15%-kal volt nagyobb a portugál értéknél (50. táblázat).

50. táblázat

A bruttó termelési érték mezőgazdasági területre vetített alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	1 714,3	1 734,1	1 833,2	1 904,5	1 871,5	1 976,7	2 295,9
Dánia	2 461,1	2 506,0	2 847,2	3 056,4	2 653,4	2 737,2	2 858,8
Franciaország	1 720,9	1 710,3	1 748,1	1 744,6	1 716,1	1 660,2	1 665,7
Németország	2 028,3	2 103,0	2 227,9	2 204,4	2 049,1	2 039,3	2 144,6
Portugália	870,9	870,5	871,0	841,9	969,8	967,9	1 026,0
Spanyolország	974,4	1 087,7	1 224,0	1 190,5	1 244,4	1 332,4	1 525,3
Belgium	3 862,1	3 803,4	4 071,3	4 067,9	3 660,9	3 928,8	4 238,9
Hollandia	8 198,7	7 903,6	8 663,9	10 006,9	9 335,3	9 729,4	9 271,4
Írország	825,4	804,0	877,8	915,6	862,2	835,0	878,2
Magyarország	-	-	-	-	1 087,6	1 008,5	1 181,7

Forrás: FADN Public Database

Az 51. táblázatban megvizsgáltuk, miként változott a fő tevékenységek (növény-termesztés, állattenyésztés és egyéb mezőgazdasági tevékenység) kibocsátásának egymáshoz viszonyított részaránya. Megállapítható, hogy míg az állattenyésztés és a növénytermesztés kibocsátása – évjárattól függően – ingadozott, az egyéb tevékenységből³⁸ származó kibocsátás aránya alig változott. **Dániában az állattenyésztés kibocsátása majdnem kétszerese a növénytermesztésének.** Az állattenyésztés még Németországban és Ausztriában járul hozzá 50% körüli mértékben a teljes kibocsátáshoz, de itt a többi országgal ellentétben figyelemreméltó az egyéb tevékenységekből származó kibocsátások aránya is (11, illetve 20!). A régi

³⁷ Az elemzéshez felhasznált adatok Az Európai Unió Bizottságának a Tesztüzemi Rendszert bemutató honlapjáról származnak.

³⁸ Pl. mások részére végzett munka, gépbérlet, falusi turizmus bevételei stb.

tagországok közül mindenképpen szólnunk kell *Írországról*, ahol az *állattenyésztés* dominanciája különösen szembetűnő 2004-ben *a teljes kibocsátás 84%-át tette ki*.

51. táblázat

A főtevékenységek kibocsátásának alakulása nemzetközi összehasonlításban

%-os adatok, 100%=összes kibocsátás

Ország	1998			1999			2000			2001			2002			2003			2004		
	N	Á	E	N	Á	E	N	Á	E	N	Á	E	N	Á	E	N	Á	E	N	Á	E
EU-15	50,1	44,5	5,4	49,1	45,2	5,7	48,0	46,8	5,2	48,2	46,6	5,2	50,6	43,9	5,6	51,4	43,2	5,4	54,3	41,0	4,7
Dánia	33,6	62,5	4,0	31,1	63,8	5,0	28,9	65,7	5,4	27,7	67,3	5,0	28,5	65,6	5,9	31,7	62,4	5,9	28,0	66,1	6,0
Franciaország	53,5	42,1	4,5	53,8	41,5	4,8	51,8	42,8	5,5	51,6	43,3	5,1	53,4	41,4	5,2	53,1	41,5	5,4	53,6	42,6	3,8
Németország	37,4	51,3	11,4	35,3	53,3	11,4	33,4	57,1	9,5	35,6	54,0	10,4	36,8	51,6	11,6	38,2	50,6	11,2	37,0	52,1	10,9
Portugália	54,6	33,6	11,8	58,1	34,4	7,5	56,1	34,0	9,9	54,8	40,0	5,3	55,3	37,5	7,2	56,0	37,6	6,3	57,3	38,8	3,9
Spanyolország	66,5	32,7	0,8	63,0	35,5	1,5	64,7	34,3	1,0	60,0	38,9	1,1	63,6	35,1	1,3	60,6	38,0	1,3	61,8	30,5	7,7
Ausztria	28,8	50,1	21,0	29,3	49,4	21,3	28,1	51,8	20,1	27,1	55,2	17,7	28,0	52,1	19,9	28,5	50,7	20,8	27,5	52,1	20,4
Görögország	79,1	20,1	0,8	77,4	21,8	0,8	78,9	20,5	0,6	77,5	21,9	0,6	77,5	20,4	2,0	75,4	20,5	4,1	77,4	21,2	1,4
Írország	9,3	87,5	3,2	12,3	84,8	2,9	11,2	86,0	2,8	10,4	86,3	3,3	13,5	83,5	3,0	13,0	84,2	2,8	12,2	85,0	2,8
Olaszország	66,3	32,3	1,4	66,5	31,2	2,3	64,7	32,4	2,9	64,5	33,5	2,0	64,5	33,6	1,9	63,0	34,6	2,3	66,6	30,3	3,1
Magyarország	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39,0	46,0	15,0	43,0	43,0	14,0	51,5	34,5	14,0

N = Növénytermesztés; Á = Állattenyésztés; E = Egyéb tevékenység

Forrás: FADN Public Database

A közösségi országok között *Görögországban és Olaszországban járul hozzá a növénytermesztés a teljes kibocsátáshoz a legnagyobb mértékben*, előbbi esetben 77, míg utóbbi esetén *66%-ban*. Az elemzésben részt vevő országok közül a spanyolországi gazdaságok esetében meghatározó a növénytermesztés kibocsátása (60%), bár némileg csökkent az állattenyésztéshez képest a dominanciája. A portugál és francia gazdaságok arányszámai megközelítően megfelelnek az EU átlagának.

Az osztrák és német tesztüzemekhez hasonlóan, a magyar tesztüzemek esetén is számottevő az egyéb tevékenységek részaránya a teljes kibocsátásból (15%), míg a görög, spanyol és ír gazdaságok esetén ez elhanyagolható mértékű. *Hazánk esetében még megállapítható az is, hogy az állattenyésztés három évvel ezelőtti jelentőségéből sokat veszített*, miközben a növénytermesztés szerepe ezzel párhuzamosan növekedett. Ez az aránybeli átrendeződés természetesen sok tényezőre vezethető vissza (felvásárlási árak alakulása, támogatási rendszer változása, beruházási lehetőségek, stb.).

4.3.2. Költség és jövedelem

4.3.2.1. Folyó termelő felhasználás

A folyó termelő felhasználás egységnyi mezőgazdasági területre vonatkoztatott értéke három év alatt az EU-15 átlagát tekintve mintegy 33%-kal emelkedett. Az átlagot meghaladó növekedést csak a spanyol gazdaságok esetében tapasztalunk, de itt az értékek a folyó termelő felhasználás átlagának felét is alig érik el. Jelentősnek mondható még a portugál gazdaságok folyó termelő felhasználásának növekedése is, amely ezzel 2004-re ismételten beérte a spanyol gazdaságok értékeit. Ez azért említésre méltó, mert a portugál gazdaságok bruttó termelési értéke a spanyol gazdaságok értékének alig kétharmadát éri el, s ennek hatása a

nettó hozzáadott értékekről készült kimutatásban (4.3.2.3. alfejezet) meg is mutatkozik. A francia és német gazdaságok esetén a növekedés hét év alatt sem haladta meg a 10%-ot. A legmagasabb folyó termelő felhasználás értékekkel bíró dán gazdaságok esetén 2000 és 2001 között tapasztalunk egy hozzávetőlegesen 11%-os növekedést, de ezt megelőzően és azt követően gyakorlatilag stagnálásról beszélhetünk. A hazai gazdaságok esetében a folyó termelő felhasználás értéke 2004-re az EU-átlagának mindössze 66%-át érte el. Megfigyelhető, hogy **míg az EU átlagában egy euró folyó termelő felhasználásra 1,8 euró termelési érték jut, addig Magyarországon ez az érték 1,4 euró.** Ebben mind a többi tagországhoz képest magas ráfordítások hatása, mind a ráfordítások felhasználásának rossz hatékonysága megnyilvánul (52. táblázat).

52. táblázat

A folyó termelő felhasználás alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/MT ha

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	950,4	958,3	1 003,7	1 067,4	1 060,8	1 117,0	1 259,4
Dánia	1 676,0	1 604,4	1 664,3	1 848,5	1 806,4	1 831,5	1 878,4
Franciaország	972,9	965,3	1 017,3	1 044,8	1 030,1	1 018,2	1 017,7
Németország	1 256,3	1 287,0	1 360,9	1 379,1	1 368,4	1 371,8	n.a
Portugália	488,4	464,8	451,8	479,3	537,4	538,5	585,0
Spanyolország	423,2	484,7	500,7	532,2	540,7	575,9	585,9
Magyarország	-	-	-	-	865,4	825,7	838,3

Forrás: FADN Public Database

4.3.2.2. Nettó hozzáadott érték

A bruttó termelési értékből levonva a folyó termelő felhasználást és az értékcsökkenési leírást, valamint a folyó támogatások és adók egyenlegét, a nettó hozzáadott értéket kapjuk. Ez az érték 1998 és 2004 között az EU átlagában 36%-kal növekedett és meghaladta az 1000 euró/ha szintet. Franciaországban és Németországban a nettó hozzáadott érték 10, illetve 7%-os csökkenést mutatott, ezzel szemben a többi országban viszonylag dinamikus növekedésnek lehetünk szemtanúi. A bemutatott országok közül a legmagasabb értékekkel a spanyol, a legalacsonyabbakkal a portugál gazdaságok rendelkeznek.

A hazai gazdaságok esetében hektikus változásokat figyelhetünk meg az egyes évek között. A legutolsó vizsgált év **nettó hozzáadott értékének növekedése biztatónak tűnik, de még mindig alig éri el az EU-15-ök átlagának 30%-át** (53. táblázat).

A nettó hozzáadott érték alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	783,6	804,8	868,5	875,5	870,6	919,9	1 065,9
Dánia	734,0	854,0	1 109,8	1 121,4	805,9	853,0	922,4
Franciaország	743,9	737,8	718,2	704,4	705,3	670,7	667,9
Németország	780,2	827,3	865,9	838,9	734,3	724,6	n.a.
Portugália	369,2	408,3	425,1	385,5	452,4	446,1	479,4
Spanyolország	661,0	718,0	853,1	794,8	846,2	885,9	1 099,7
Magyarország	-	-	-	-	240,9	157,6	319,3

Forrás: FADN Public Database

4.3.2.3. Támogatások

A mezőgazdasági termelés értékét növelő, évről-évre folyamatosan emelkedő közvetlen támogatások jelentős hatást gyakorolnak a gazdaságok jövedelmének alakulására. **1998 és 2005 között közösségi szinten is 39%-kal emelkedett a támogatások egy hektárra vetített értéke** (54. táblázat). A vizsgált országok egy hektárra jutó támogatási összegét elemezve megállapítható, hogy a német gazdaságok kapták az elmúlt 7 évben az egységnyi területre jutó legmagasabb támogatást. A német támogatási összegek viszont az évek során alig változtak, ezzel szűkült a többi ország és Németország gazdaságainak támogatása között a szakadék. Messze nem ilyen egységes a kép, ha a támogatási összegek területegységre vonatkoztatott nagyságát a többi tagországra vonatkozóan is megvizsgáljuk. A legalacsonyabb támogatásban a holland (199 euró/ha), a spanyol (203 euró/ha) és az Egyesült Királyság gazdaságai (262 euró/ha) részesültek, míg a görög (622 euró/ha), az osztrák (722 euró/ha) és a finn gazdaságok (900 euró/ha) támogatása több mint kétszerese az EU-15 átlagának.

Hazánk vonatkozásában megállapítható, hogy a csatlakozás kedvező hatására **a támogatási összegek területegységre jutó összege megduplázódott, de még így is alig éri el az EU átlag 40%-át.**

A támogatások alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	273,1	282,2	299,6	305,0	320,6	326,6	380,1
Dánia	269,6	272,3	275,8	287,0	313,6	304,7	323,4
Franciaország	250,7	256,4	266,7	292,5	306,2	322,5	325,0
Németország	350,0	347,0	341,4	355,3	369,2	366,3	n.a
Portugália	158,2	155,4	155,2	164,9	183,4	187,6	226,0
Spanyolország	182,3	197,4	207,5	209,5	215,0	203,1	223,3
Ausztria	606,8	629,7	627,2	717,1	732,1	734,5	772,6
Egyesült Királyság	232,0	251,4	249,7	243,5	271,0	262,0	269,9
Finnország	777,1	753,3	845,4	870,3	860,2	868,3	881,4
Görögország	691,4	629,9	668,3	597,2	686,7	609,3	621,7
Hollandia	163,7	155,7	217,6	113,1	120,2	212,3	199,1
Magyarország	-	-	-	-	98,2	74,6	152,3

Forrás: FADN Public Database

4.3.2.4. Idegen erőforrások költségei és a munkabér

A munkaerő bér- és társadalombiztosítás költségei, a föld-, és az épületek bérleti díjai, valamint a fizetett kamatok tartoznak ebbe a kategóriába. Ha az erőforrások költségeit a munkabérekkel együtt vizsgáljuk, akkor az látható, hogy az EU-15 átlag hét év alatt megközelítően 36%-kal növekedett. A vizsgált országok közül a spanyol gazdaságoknál a legkifejezettebb, míg a francia gazdaságoknál a legmérsékeltőbb az értékek növekedése. Az 55. táblázatból kitűnik, hogy tagországoként nagyon szóródnak az értékek: **míg a portugál gazdaságok idegen erőforrás költsége az EU-15 átlagának csupán 35%-a, addig a dán gazdaságoké annak 220%-a.** Így öt-hatszoros különbségek adódnak az országok között.

A magyarországi gazdaságok adatai jogi és történelmi okok miatt nem összehasonlíthatók a többi közösségi ország adataival, elsősorban a családi gazdaságok miatt. Az adatok alakulásában azt láthatjuk, hogy 2003 és 2005 között dinamikus volt az idegen erőforrások költségeinek növekedése, így **az egy hektár mezőgazdasági területre vonatkoztatott érték már meghaladta a 240 euró értéket.**

55. táblázat

Az idegen erőforrások költségeinek alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	275,7	287,9	292,1	308,2	321,1	329,8	373,7
Dánia	761,1	755,1	761,7	817,9	819,2	841,0	829,2
Franciaország	289,6	300,0	311,2	309,2	313,5	305,3	309,1
Németország	371,8	393,7	387,8	398,8	422,8	416,9	n.a.
Portugália	115,6	116,4	111,4	115,5	133,1	123,3	131,3
Spanyolország	126,9	152,5	142,3	137,3	153,1	144,7	180,7
Magyarország	-	-	-	-	195,5	210,8	245,1

Forrás: FADN Public Database

Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó munkabérek az elmúlt hét év alatt az EU-15 átlagában 45%-kal növekedtek. Az adatok helyes értékeléséhez mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a munkabérbe az üzemvezető személyi jövedelmén kívül a gazdaságban mezőgazdasági tevékenységet végzők személyi jövedelme és az egyéni gazdaságok esetén azoknak az üzemi háztartásban élő családtagoknak a jövedelme számítódik bele, ahol a jövedelem meghaladja a minimálbér szintjét. A jövedelmek a bérjárulékokat tartalmazzák. ***A francia, spanyol és portugál gazdaságok esetében találjuk az átlag alatti munkabéreköltségeket. Átlag feletti munkabéreköltségek terhelik a német és leginkább a dán gazdaságokat,*** ahol az értékek két és félszer magasabbak, mint a legalacsonyabb értékkel rendelkező Portugália esetében (56. táblázat).

56. táblázat

A munkabérek alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
EU-15	128,3	137,0	138,4	146,8	158,0	167,4	186,5
Dánia	225,8	226,9	228,5	245,3	253,7	272,3	268,7
Franciaország	108,4	114,2	123,4	119,7	124,6	122,4	125,0
Németország	167,3	187,0	174,8	180,4	194,8	192,1	
Portugália	87,1	88,4	83,2	89,4	102,1	96,1	103,3
Spanyolország	94,8	114,0	103,9	99,8	114,6	101,6	140,7
Belgium	117,6	119,5	114,8	118,5	128,2	166,4	189,1
Egyesült Királyság	153,6	159,1	167,6	170,0	162,8	155,4	160,8
Finnország	101,7	105,3	86,8	85,9	77,5	82,4	83,4
Görögország	114,2	128,0	134,2	120,7	144,8	141,5	164,9
Magyarország	-	-	-	-	141,9	156,0	155,9

Forrás: FADN Public Database

Magyarország esetében az egy hektárra jutó munkabér értéke megközelíti az uniós átlagot, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy hazánkban a társas gazdaságokban a fizetett munkaerő személyi jövedelme felfelé módosítja az egyéni gazdaságok esetén egyébként alacsony munkabérszintet.

Ha megvizsgáljuk, hogy az egyes tagországokban a bruttó hozzáadott érték hány %-át teszi ki a munkabér, akkor érdekes és jelentős különbségeket vehetünk észre az egyes országok között. A tagországok közül kiemelkedik Finnország (54%!) és az Egyesült Királyság (35%), míg Görögország, Belgium és Spanyolország csupán 10% alatti értékekkel bír.

4.3.2.5. Üzemi nettó jövedelem

Az üzemi jövedelem alakulásakor figyelembe kell venni, hogy a költségek között nem szerepel a családi munkaidő-felhasználás ellenértéke, valamint a családi tulajdonban levő föld és tőke költsége. Ebből adódik, hogy **a magyarországi gazdaságok esetén az üzemi jövedelem mutatót – az egyéni gazdaságokban elszámolt alacsony munkabérek miatt - csak fenntartásokkal használhatnánk a vállalkozások vagy országok egymással való összehasonlítására, ezért az EU-FADN-ben nem használatos mutatót az ún. üzemi bruttó jövedelmet vizsgáljuk meg**, amely tartalmazza a munkavállalói jövedelmet is.

A vizsgált időszak utolsó évére az EU egységnyi területre vetített átlagos üzemi bruttó jövedelme³⁹ 39%-kal növekedett 1998-hoz képest (57. táblázat). **A tagállamok között nagy különbségeket tapasztalhatunk**: míg a dán üzemek hektáronként 365 euró üzemi bruttó jövedelmet realizálnak, addig a megfigyelt országok között éllóvasnak számító spanyol gazdaságok megközelítően 900 eurós üzemi jövedelemmel büszkélkedhetnek. Az EU-15 között egyébként **Hollandia bírt a legmagasabb (1951 euró/ha), míg Svédország a legalacsonyabb mutatókkal (156 euró/ha).**

A hazai gazdaságokra vonatkozó értékekben tükröződik a kedvezőtlen évjáratú 2003-as év vesztesége, továbbá a sikeresnek mondható 2004-es év a közösségi országok értékeivel összehasonlítva szerény – az EU-15 átlagának mindössze 28%-át kitevő – az üzemi bruttó jövedelem szintje.

Meglehetősen kaotikus képet kapunk, közgazdasági érvekkel nehezen magyarázható eltéréseket tapasztalunk ugyanakkor a tesztüzemi és az MSZR adatbázis hektárra vetített jövedelemadatainak összevetésekor. Miközben a rendszeren belüli ingadozások nagyjából elfogadhatóak, addig a két rendszer által kimutatott jövedelem eltérés esetenként +/- 200-300 euró/hektár közt is változhat. Az okok feltárása további alapos kutatást, mélyebb ország-elemzéseket igényelne.

³⁹ Üzemi bruttó jövedelem = Bruttó termelési érték – Folyó termelő felhasználás – Értékesítés + Folyó támogatások és adók egyenlege – Idegen erőforrások költségei + Beruházási támogatások és adók egyenlege + Munkabér

Az üzemi bruttó jövedelmek alakulása nemzetközi összehasonlításban

M.e.: euró/ha MT

Ország	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>EU-15</i>	<i>637,4</i>	<i>654,3</i>	<i>714,6</i>	<i>717,2</i>	<i>709,9</i>	<i>758,1</i>	<i>884,7</i>
Dánia	207,2	334,2	583,8	554,5	246,0	289,1	365,4
Franciaország	579,1	570,4	546,1	531,7	536,5	508,9	499,2
Németország	544,1	590,3	625,9	592,8	484,1	481,6	
Portugália	381,8	402,8	420,4	379,7	444,2	460,5	468,4
Spanyolország	626,4	677,2	811,6	755,7	807,4	840,9	
Hollandia	1 573,3	1 384,7	2 134,3	2 378,1	1 893,9	2 255,9	1 951,5
Svédország	47,0	77,2	159,0	171,1	163,1	159,9	156,2
Magyarország	-	-	-	-	206,3	124,2	248,7

Forrás: FADN Public Database

5. Kísérlet a jövedeleminformációs rendszerek harmonizációjára

A megelőző fejezetekben, az APEH adatbázis, a tesztüzemi adatok és az MSZR önálló elemzésekor már érzékelhette az olvasó, hogy elengedhetetlenül szükség van a rendszerek párhuzamos vizsgálatára. Tanulmányunk záró fejezetében erre törekszünk.

5.1. Az adatszolgáltatók magatartásából adódóan torzítanak-e az adatbázisok?

A makrogazdasági információs rendszerek alapfeltétele az objektivitás. Mentéseknek kell lenniük gazdasági és politikai érdekektől, a valós folyamatokat kell tükrözniük. E követelmények azonban vegytisztán nem minden esetben érvényesülnek, ezért a rendszerösszehasonlításnál meg kell vizsgálni, hogy objektívnek tekinthetők-e az eredmények, vagy esetleg valamely irányba torzítottak az adatok.

Az APEH adatbázis a társasági adó bevallása kapcsán készül. Az adóbevallás során *a vállalkozások* természetes szándéka, hogy lehetőség szerint *ne fizessenek több adót a szükségességénél. Ezért valószínűsíthető a törekvés bizonyos teljesítmények eltitkolására, illetve a ráfordítások valósánál nagyobb értékben való feltüntetésére.* Ezt csak kis mértékben ellensúlyozza, hogy egyes esetekben a vállalkozások célja a valóságosnál kedvezőbb képet mutatni magukról a bankok irányába. Így összességében a következő megállapításokat tehetjük a főbb eredménytégelekről:

- termelési érték: a valóságosnál vélhetően kisebb (eredménynövelő tétel);
- aktivált saját teljesítmény: változó, mivel eredményes év esetén a ténylegesnél kisebb saját teljesítménnyel is csökkenthető az adózás előtti eredmény, a be nem vallott teljesítmény pedig átvihető a következő (esetleg veszteséges) évre, ahol adóelőbbit nélkül növelheti az eredményt, illetve csökkentheti a veszteséget;
- folyó termelő felhasználás: a valósánál vélhetően nagyobb (eredmény-csökkentő tétel);
- értékcsökkenés: valószínűleg megegyezik a valósággal (a számviteli törvény meghatározza a leírási kulcsokat, így nem érdemes gyorsított leírási kulcsot választani, mivel az így keletkező eredménycsökkenés nem mérsékli az adó mértékét);
- pénzügyi tevékenység eredménye: valószínűleg pontos adat a tételes banki elszámolások miatt;
- rendkívüli eredmény: általában pozitív volta miatt a valósánál vélhetően kisebb (eredménynövelő tétel);
- adó: ennek minimalizálása a cégek fő célja, de pontos adat, hiszen a tényleges befizetést tükrözi;
- támogatás: a vártnál vélhetően kisebb, mivel egy része eredménynövelő tétel (az adott évre címzett támogatások következő évre való átcsúszását a vállalkozások kihasználhatják – érdekeiknek megfelelően – eredményük csökkentésére, vagy növelésére);
- bér: valószínűleg kisebb a valósánál, mivel igen magasak az élőmunka adóterhei az országban, így – bár eredménycsökkentő tétel – a „túlszámolást” nem érdemes alkalmazni.

Az APEH adatbázis eredménye tehát várhatóan kisebb a ténylegesnél: a teljesítmények és a támogatások kisebbek, a ráfordítások vagy nagyobbak, vagy megegyeznek a ténylegessel (a kivételt a bérjellegű jövedelmek és az adók jelentik).

A Tesztüzemi Rendszer esetében ugyanazok a hatások érvényesülnek, mint az APEH adatbázisban, de vélhetően kisebb mértékben és nem ugyanolyan arányban. A rendszer működése, az adatok gyűjtése ugyanis bizalmi elvre épül, jellemzője az anonimitás. Így az adatszolgáltató mintagazdaságokban kisebb a készlet és a teljesítmények eltitkolására, a valószínűságnál kisebb jövedelem bemutatására. Emellett a rendszer működtetésében kulcsszerepet játszó könyvelőirodák folyamatos felügyeletet és kontrollt jelentenek, ami miatt valószínűleg kevésbé érvényesülnek az adatokat eltorzító hatások. Ugyanakkor kisebb problémát okozhat, hogy a rendszer reprezentatív, vagyis az országos mintában szereplő gazdaságok adatait az adott üzemtípus és üzemméret országos gyakoriságának megfelelő súlyszámmal kell felszorozni, hogy a megfigyelt alapsokaságra kapjunk eredményt. Ez a módszer a mintában jelentkező kisebb eltéréseket véletlenszerűen felnagyíthatja.

A Mezőgazdasági Számlarendszer jellegzetessége, hogy statisztikai (elsősorban naturális) mutatók értékelésével kapja meg adatait. Ezáltal feltételezhető, ***hogy a kibocsátási oldal erősebb lábakon áll, mint a ráfordítások,*** mivel a kibocsátott mezőgazdasági termékek köre egyértelműbben meghatározható⁴⁰, és jobban számszerűsíthető, mint a ráfordítások köre. A ráfordítások közül azok a tételek, amelyek anyagjellegűek, szintén pontosan nyomon követhetőek. Viszont a ráfordítások nem anyagjellegű részének – például a bérek és a szolgáltatások – meghatározása sokkal nehezebb.

Az eredmények APEH adatbázisban és a tesztüzemek esetén fellépő esetleges eltitkolása azonban nem ad magyarázatot e két rendszer és az MSZR közötti jövedelmi eltérésre. Ha a mezőgazdaság esetében is a nemzetgazdasági átlagra jellemző jövedelemeltitkolást becsüljük (30%⁴¹), akkor is „csupán” 10 milliárdokban mérhető az eltitkolt jövedelmek nagysága. Ezzel szemben az MSZR és az APEH, illetve a Tesztüzemi Rendszer között 100 milliárd forintnyi az eltérés. Így más okokat kell keresnünk.

A továbbiakban nem foglalkozunk az eltitkolt jövedelmekkel, mivel a három rendszer adatbázisának előállításakor keletkező statisztikai hibák nagysága is elérheti a 10 milliárd forintot.

5.2. Módszertani és lefedettségbeli eltérések az adatbázisok között

Ha eltekintünk a statisztikai hibákból és az adatszolgáltatói magatartásból adódó eltérésektől, az adatbázisok között kétféle okból lehet jövedelmi és kibocsátási eltérés. Az egyik ok az adatbázisok közötti lefedettségbeli különbség: az adatbázisok a mezőgazdasági termelők eltérő köreit fedik le, így nyilván eltérő kibocsátást és jövedelmet jelenítenek meg. A másik ok a módszertani eltérés, érte ezalatt azt, hogy az egyes adatbázisok a gazdasági tevékenységek, jövedelmek és ráfordítások eltérő köreit foglalják magukba, illetve hogy az azonos gazdasági tevékenységeket eltérő módon számolják el. Ahhoz, hogy a rendszereket össze tudjuk hasonlítani, kezelni kell ezeket az eltéréseket, és világosan jelezni kell, hogy az összehasonlítandó adatbázisok adatai milyen gazdálkodói, tevékenységi kört fednek le, és milyen módszerekkel.

⁴⁰ A kibocsátási oldalon a saját fogyasztás, illetve a hivatalos kereskedelmen kívüli értékesítés meghatározása okozhat kisebb gondokat, de ez a fogyasztásstatisztika, a piaci információk és a periodikus összeírások (ÁMÖ, GSZÖ) alapján megalapozottan becsülhető.

⁴¹ Ecostat: Módszertani füzetek 3. alapján

A három rendszer összehasonlítása során **a Tesztüzemi Rendszert kétféle módon is megjelenítettük, mivel a tesztüzemi rendszerben szereplő mintagazdaságok adatszolgáltatása a hazai számviteli szabályok, illetve az Unió módszertan alapján is feldolgozható.** A kétféle módszer szerint számított tesztüzemi adatok közti eltérések nagyságuk miatt mindenféleképp magyarázatra szorulnak. A kettős módszertan az összehasonlító elemzésben felhasználható. **A magyar szabályok szerint összeállított tesztüzemi adatsor társas gazdaságokra vonatkozó adatai értelemszerűen az APEH adatokhoz állnak közel. Ugyanakkor a nemzetközi standardok szerinti (a továbbiakban nemzetközi) tesztüzemi és az MSZR adatok között jelentős hasonlóságok vannak,** amelyek megkönnyítik a Tesztüzem és az MSZR összevetését.

Ezáltal a három jövedeleminformációs rendszer közötti eltérések elemzését négy különböző rendszertípus összevetésével végezzük el: az APEH adatbázis, a hazai módszerrel számított tesztüzemi adatok, a nemzetközi módszer szerint számított tesztüzemi és az MSZR adatok elemzésével.

5.2.1. Lefedettségbeli eltérések

Amint azt az 2-4. fejezetben már láthattuk, az egyes jövedeleminformációs rendszerek eltérő gazdálkodói kört fednek le.

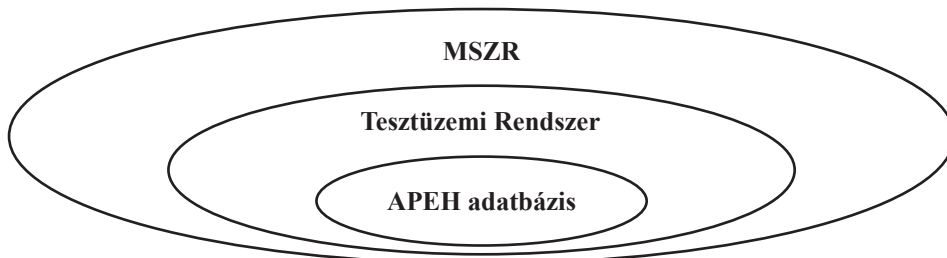
58. táblázat

A jövedeleminformációs rendszerek által lefedett gazdaságok köre

APEH adatbázis	Tesztüzemi Rendszer hazai módszertan alapján	Tesztüzemi Rendszer nemzetközi módszertan alapján	MSZR
mezőgazdasági besorolású társas gazdaságok	2 EUME feletti egyéni és társas gazdaságok		minden mezőgazdasági termelő

A lefedettség szempontjából a négy rendszertípus könnyen összevethető: **az összes adóbevallást készítő társas gazdaság szerepel a Tesztüzemek által reprezentált körben, mely ennél nagyobb.** Az APEH adatbázisban ugyan szerepelnek a 2 EUME alatti gazdasági társaságok, melyek értelemszerűen kimaradnak a Tesztüzemek megfigyelési köréből, de ezen cégek teljesítménye jellemzően nulla (fantomcégek), így ezektől a cégektől eltekinthetünk. **Az összes Tesztüzem által reprezentált gazdaság része az MSZR által lefedett termelői körnek.**

A jövedeleminformációs rendszerek által lefedett gazdaságok köre

5.2.2. Módszertani eltérések

Az 2-4. fejezetek első pontjaiban részletesen taglaltuk az egyes rendszerek közötti eltéréseket. Az alábbi táblázatok a legfontosabb különbségeket tartalmazzák.

59. táblázat

Módszertani eltérések a jövedeleminformációs rendszerek között I.

Megnevezés		APEH adatbázis	Tesztüzemi Rendszer hazai módszertan alapján	Tesztüzemi Rendszer nemzetközi módszertan alapján	MSZR
Kibocsátás	Számbavétel az adatbázis által lefedett körben	teljes körű	reprezentatív minta alapján súlyozással		közel teljes körű
	Eredménykimutatáson alapul	X	X	-	-
	Árumérlegben alapul	-	-	X	X
Ráfordítás	Számbavétel az adatbázis által lefedett körben	teljes körű	reprezentatív minta alapján súlyozással		közel teljes körű
	Eredménykimutatáson alapul	X	X	X	-
	Statisztikai számbavételre alapul	-	-	X	X

Jól látható a hazai és a nemzetközi módszer szerint számított Tesztüzemi Rendszer közötti lényeges különbség: míg a hazai módszer eredménykimutatáson alapszik, így teljesen megfeleltethető az APEH adatbázisnak, addig a nemzetközi módszer az MSZR-hez hasonló módon épül fel, a tesztüzemi kérdőív árumérlegeket tartalmazó része alapján készül el, és csak néhány elem kerül bele a kérdőív eredménykimutatást tartalmazó részéből (pl. harmadik személynek végzett gépi munka, gépbérlet, földterület bérbeadásából származó bevétel stb.).

A nemzetközi módszer szerinti tesztüzem kibocsátásába beleszámítódnak a pénzügyi tevékenységek kamatbevételei is, ami így eltérést mutat az MSZR módszertani megközelítéséhez képest.

A ráfordítási oldalon már sokkal nagyobb arányban szerepelnek az eredménykimutató tételei (növénytermesztés és állattenyésztés közvetlen anyagköltségei, általános rezsiköltségek), de ennek az oldalnak a meghatározása az MSZR esetében is problematikusabb.

A 60. táblázat azokat a tételesen elkülöníthető kibocsátási és ráfordítási elemeket tartalmazza, amelyek lényegesen módosítják vagy a jövedelmet, vagy a kibocsátást. Jól látható, hogy *míg a lefedettség szempontjából egymáshoz jól illeszkedők és eltéréseikben jól elkülöníthetőek a rendszerek, addig a módszertani eltérések már sokkal nehezebben áttekinthetőek az egyes adatbázisok között.*

60. táblázat

Módszertani eltérések a jövedeleminformációs rendszerek között II.
 (a legalább 20 milliárd forintos kibocsátási, illetve legalább
 5 milliárd forintos jövedelmi változást okozók)

	Megnevezés	APEH adat- bázis	Tesztüzemi Rendszer hazai módszer alapján	Tesztüzemi Rendszer nemzetközi módszer alapján	MSZR	Jövede- lemre hat	Termelési értékre hat
1	Mezőgazdasági termelés	X	X	X	X	X	X
2	Üzemi belső takarmány felhasználás bruttó elszámolása	-	-	X	X	-	X
3	Állatvásárlás bruttó elszámolása	X	X	-	-	-	X
4	Bérek bruttó elszámolása (családi munkaerőköltség is megjelenik)	X	X	-	-	X	X
5	Adók és támogatások nettó módon való elszámolása	-	-	X	-	-	X
6	Erdőgazdasági termelés	-	X	X	-	X	X
7	Vásárolt mg. termények értékesítése (ELÁBÉ)	X	X	-	-	X	X
8	Ezen felüli nem mg. tevékenység	X	-	-	-	X	X
9	Beruházási támogatások	-	-	X	-	X	X

A 2. és 3. tétel a mezőgazdasági termelés különböző módon való elszámolásához kapcsolódik. Az MSZR és a nemzetközi módszer szerinti Tesztüzemi Rendszer a saját előállítású takarmány értékét elszámolja a növénytermesztési kibocsátásban a növénytermesztési mutatók helyes értékelése miatt. Ez a tétel nem módosítja a jövedelmi mutatókat, mivel a ráfordítások között is szerepel. Ez a kibocsátási többlet viszont nem szerepel sem az APEH adatbázisban, sem a hazai módszer szerint számított Tesztüzemi Rendszerben. Mivel az MSZR és a nemzetközi tesztüzemi módszer árumérlegek alapján számol, így az állatvásárlásnak csak a szaldója jelenik meg a kibocsátásban, szemben az APEH és a hazai tesztüzemi módszer gyakorlatával, melyeknél bruttó módon kerül elszámolásra ez a tétel.

A 4-es tétel jelenti az egyik legnagyobb különbséget a rendszerek között: az APEH és a hazai testtüzemi módszer az összes kifizetett bért számításba veszi, a nemzetközi testtüzemi módszer az idegen munkaerőn kívül számol a minimálbért meghaladó családi munkaerő számára fizetett bérrel is (ez azonban minimális nagyságrendet képvisel), míg az MSZR csak az idegen munkaerőnek kifizetett részt veszi figyelembe. Ezzel e két utóbbi rendszer jövedelmei vegyes jövedelmekké válnak, mivel jelentős mennyiségű bért is tartalmaznak.

Az 5-ös és a 9-es tétel csak a nemzetközi testtüzemi módszer esetében jelenik meg. Az 5-ös tétel jelentősen csökkenti a támogatások mértékét, a 9-es pedig kissé növeli azokat. A 6-os tétel csak a testtüzemeknél jelenik meg, de viszonylag kis nagyságrendet képvisel.

A rendszerek közötti másik nagy eltérést a 7-es és 8-as tétel, a nem mezőgazdasági tevékenységek adják. Ezek közül az APEH mindkét tételt tartalmazza, a hazai testtüzemi módszer csak a 7-est, míg az MSZR és a nemzetközi testtüzemi módszer csak a mezőgazdasági kibocsátásokat tartalmazza (utóbbinál az erdészet is szerepel).

5.3. Az APEH adatbázis, az MSZR és a Testtüzemi Rendszer számszerű összehasonlítása

A négy jövedeleminformációs rendszer három részletben hasonlítható össze. Elsőként a csak társas vállalkozásokat tartalmazó APEH adatbázis számait vetjük össze a hazai testtüzemi társas gazdaságok kibocsátásával és folyó termelő felhasználásával. Második lépésként a teljes, társas vállalkozásokra és egyéni gazdaságokra vonatkozó hazai testtüzemi eredményt hasonlítjuk össze a nemzetközi módszer szerint számított Testtüzemi Rendszer hasonló számaival. Harmadik lépésként a nemzetközi módszer szerinti testtüzemi adatok összevetése következik az MSZR eredményeivel.

E megbontáson belül azonban további rétegzést kell alkalmaznunk. A hazai mezőgazdaságban ugyanis strukturális okokból nehezen határozható meg a mezőgazdaságban kifizetett bérek pontos összege. Ugyanilyen problematikus a támogatások összevetése is, mivel ezeket naptári éven túlnyúlóan fizetik ki, ezáltal **jelentős különbségek keletkezhetnek a támogatásokat azok beérkezése és tételes bizonylatolása után elszámoló (APEH, illetve Testtüzem), és a támogatások törvényileg előírt összegét elszámoló (MSZR) rendszerek között.** Az e problémákból adódó, gyakran igen jelentős eltérések kezelésére **a jövedeleminformációs rendszerek mutatóit három lépésben hasonlítjuk össze:**

- Az első lépésben **a támogatásoktól megtisztított termelési értéket vetjük össze az összes anyagjellegű ráfordítással, az értékcsökkenés értékével, a pénzügyi és rendkívüli eredménnyel.** Ezáltal a támogatások nélküli termelési érték a személyi jellegű ráfordítások nélküli termelő felhasználással kerül összevetésre. Ennek a két tételnek a különbsége jelenti **a támogatások nélküli mezőgazdasági jövedelmet** (a vállalkozói és munkabér-jövedelem). Ezt a jövedelemmutatót a továbbiakban **I. jövedelemnek nevezzük.**
- A második lépésben **az I. jövedelem és a támogatások összevezetését végezzük el.** Ez a jövedelemmutató a vállalkozói és mezőgazdasági összes jövedelmet jelenti az ágazatban, ez a jövedelemmennyiség jelenti a mezőgazdasági munkabérek kifizetésének és a vállalkozói jövedelemnek a fedezetét. Ezt az értéket a továbbiakban **II. jövedelemnek nevezzük.**

- Végül a harmadik lépésben **a különböző rendszerekben található bérek valamint a II. jövedelem összevetése** következik. Ezzel a művelettel megkapjuk a vállal-kozói jövedelmet (adózás előtti eredményt), amely a mezőgazdasági felhalmozás és beruházás forrását jelenti.

Mivel a nemzetközi módszer szerinti tesztüzemi adatok csak az európai uniós csatlakozás utáni időszakban állnak rendelkezésre, az adatbázisok összevetését csak 2004. és 2005. évi adatokkal végezzük el.

Az adatbázisok összehasonlíthatósága érdekében minden egyes összevetéskor jelezzük, hogy az egyes rendszerek mely adatai kerülnek összevetésre. Jellemzően a tesztüzemi adatokat igazítjuk mind az APEH adatbázishoz, mind az MSZR-hez, mivel a Tesztüzem rendelkezik a leginkább részletezett és úgy eredménykimutatási, mind az árumérleg szerint bontható adatstruktúrával, így egyfajta híd szerepet tölthet be az MSZR és az APEH adatbázis között.

5.3.1. Az APEH és a tesztüzemek társas vállalkozásainak összehasonlítása.

A két adatbázis összehasonlítása során nem ütközünk nagy módszertani akadályokba, mivel mind a kibocsátásokat, mind a ráfordításokat hasonló elven kapjuk meg. Eltérés csak az erdészeti tevékenységben és abban van, hogy az APEH adatbázisban a kereskedelmi (ELÁBÉ) mellett más, nem mezőgazdasági tevékenység is szerepel (59-60. táblázat). Mivel elsődleges célunkhoz tartozik a mezőgazdasági kibocsátások és jövedelmek feltárása, ilyen bontás pedig nem lehetséges az APEH rendszerében, ezért az erdészethez kapcsolódó tételeken kívül a kereskedelmi tevékenységet is kivontuk a tesztüzemi adatokból (4. táblázat). Így a két rendszer között csak az eltérő lefedettség és az összes nem mezőgazdasági kibocsátás okozhatja a különbséget, közvetve pedig megkaphatjuk az APEH adatbázis mezőgazdasági kibocsátásának értékét.

61. táblázat

Összehasonlított tételek az APEH adatok és a tesztüzemi társas gazdaságok adatainak elemzésénél*

	Megnevezés	APEH adatbázis	Tesztüzemi Rendszer hazai módszertan alapján
1	Mezőgazdasági termelés	X	X
2	Üzemi belső tak. felhasználás bruttó elszámolása	-	-
3	Állatvásárlás bruttó elszámolása	X	X
4	Bérek bruttó elszámolása (családi munkaerőköltség is megjelenik)	X	X
5	Adók és támogatások nettó módon való elszámolása	-	-
6	Erdőgazdasági termelés	-	X
7	Vásárolt mg. termények értékesítése (ELÁBÉ)	X	X
8	Ezen felüli nem mg. tevékenység	X	-
9	Beruházási támogatások	-	-

* A szürkén satírozott tételek szerepelnek a két rendszer számszerű összehasonlításban

a) Első lépés: kibocsátás-ráfordítások

Az 62. táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a tesztüzemek társas gazdaságaira vonatkozó adat kisebb az APEH-beli értéknél, mind a kibocsátás, mind a folyó termelő felhasználás esetében. Az értékcsökkenés és a pénzügyi eredmény viszont nagyságrendileg azonos a két rendszerben, akárcsak a rendkívüli eredmények tétel.

62. táblázat

Az I. jövedelem számítása a tesztüzemi és az APEH adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		APEH adatbázis	Tesztüzemi társas gazdaságok	APEH adatbázis	Tesztüzemi társas gazdaságok
1	Termelés értéke	1 178,0	805,9	1 173,3	767,8
2	Folyó termelő felhasználás	991,6	638,7	989,5	606,9
3	Értékcsökkenés	74,4	72,4	77,7	75,5
4	Pénzügyi tevékenység eredménye	-33,2	-37,6	-28,8	-31,7
5	Rendkívüli eredmény	5,5	4,7	5,7	3,8
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	84,3	61,9	83,0	57,6

Forrás: APEH adatbázis, valamint Tesztüzemi Rendszer alapján saját számítás

Az I. jövedelmet vizsgálva látható, hogy jelentős az eltérés a két rendszer adatai közt. Az APEH adatbázis cégei 2004-2005-ben 36-44%-kal nagyobb eredményt értek el, mint a tesztüzemek társas gazdaságai. Ennek oka elsősorban a termelési érték és a folyó termelő felhasználás különbségében rejlik. Az APEH adatbázis esetében a különbség 26 milliárd forinttal nagyobb, mint a tesztüzemnél. A jövedelmezőség viszont a két rendszernél közel azonos. Így számszerűleg az átlagosan 390 milliárd forinttal magasabb termelési értékből 26 milliárd forintos jövedelemtöbblet származik az APEH adatbázis javára.

b) Második lépés: I. jövedelem+támogatások

A támogatás értéke a tesztüzemi társas gazdaságok esetében nagyobb, mint az APEH esetében, ennek miertjére később térünk ki. A különbség nagyságrendje megegyezik az a. pontban tárgyalt I. jövedelemmutatóban mutatkozó eltéréssel, ezért ennek és a támogatásoknak az összege, – amit II. jövedelemmutatónak nevezünk, – 2004-ben már megegyezik a tesztüzemek és az APEH adatbázis között, 2005-ben pedig 14 milliárd forintra csökken az APEH előnye (63. táblázat).

63. táblázat

Az II. jövedelem számítása a testtüzemi és az APEH adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		APEH adatbázis	Testtüzemi társas gazdaságok	APEH adatbázis	Testtüzemi társas gazdaságok
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	84,3	61,9	83,0	57,6
7	Támogatások	93,8	114,1	122,9	134,2
8=6+7	II. Jövedelem	178,1	176,0	205,9	191,8

Forrás: APEH adatbázis, valamint Testtüzemi Rendszer alapján saját számítás

c) Harmadik lépés: II. jövedelem – személyi jellegű kiadások

Az adatok azt mutatják, hogy *az APEH adatbázis lényegében ugyanakkora bérköltséget számol el, mint a testtüzemi társas elszámolás* (64. táblázat). Ezáltal nem változik jelentősen az adózás előtti eredmények közötti eltérés, az arány pedig csak azért növekszik, mert az azonos abszolút eltérést jóval kisebb összjövedelemhez viszonyítjuk.

64. táblázat

Az adózott eredmény számítása a testtüzemi és az APEH adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		APEH adatbázis	Testtüzemi társas gazdaságok	APEH adatbázis	Testtüzemi társas gazdaságok
8=6+7	II. Jövedelem	178,1	176,0	205,9	191,8
9	Személyi jellegű kiadások	158,6	159,1	158,8	159,7
10=8-9	Adózás előtti eredmény	19,4	16,9	47,1	32,1

Forrás: APEH adatbázis, valamint Testtüzemi Rendszer alapján saját számítás

Összefoglalásként elmondható, hogy *a Testtüzemi Rendszer kisebb teljesítményt számol a társas gazdaságoknak* (kibocsátásban, felhasználásban), *mint az APEH, ami nagyrészt eltűnik az adózás előtti eredményben, mert a testtüzemek nagyobb támogatásokat számítanak*, mint az APEH. Ezzel szemben a bérek, a pénzügyi eredmény illetve az értékcsökkenés gyakorlatilag megegyezik a két adatbázisban.

d) Az APEH és a testtüzemi társas adatbázis eltéréseinek okai

Amint említettük, az APEH adatbázis és a testtüzemi társas gazdaságok közötti *eltérés egyik oka az, hogy a Testtüzemi Rendszer szélesebb gazdálkodói kört fed le, mint az APEH, mivel a nem mezőgazdasági besorolású cégek is a részét képezik*⁴². A másik eltérést

⁴² A Testtüzemben a társas gazdaságok összes mezőgazdasági kibocsátása, jövedelme is becslésre kerül, függetlenül attól, hogy más tevékenységet is végez a cég. Ez nem keverendő össze a testtüzemi kiválasztási kritériumával, amely előírja, hogy csak a legalább 50%-os mezőgazdasági hozzáadott értékkel rendelkező cég lehet testtüzem.

az APEH adatbázisban meglevő nem mezőgazdasági kibocsátás jelenti, ennyivel nagyobb az utóbbi adatbázis kibocsátása.

Mivel az APEH és a tesztüzemi társas gazdasági adatbázis között az APEH javára jelentkezik eltérés, kijelenthetjük, hogy **a mezőgazdasági vállalatok nem mezőgazdasági tevékenysége túlkompensálja azt a hiányt, amit a nem mezőgazdasági besorolású társas vállalkozások mezőgazdasági kibocsátása jelent.** Nem tudjuk azonban, hogy ezen összegek (a mezőgazdasági besorolású cégek nem mezőgazdasági kibocsátása és a nem mezőgazdasági cégek mezőgazdasági kibocsátása) milyen nagyságrendűek. Ennek megállapításához a KSH társas vállalkozásokra vonatkozó adatgyűjtését használjuk fel⁴³ (65. táblázat).

65. táblázat

Az APEH-, a tesztüzemi és a KSH adatbázis által számított mutatók

M.e.: milliárd Ft

Számszerű össze- függések	Megnevezés	2004	2004	2004	2004	2005	2005	2005	2005
		APEH adatbázis	KSH adatbázis összes tevékenység	KSH adatbázis mezőgazdasági tevékenység	Tesztüzemi társas gazdaságok	APEH adatbázis	KSH adatbázis összes tevékenység	KSH adatbázis mezőgazdasági tevékenység	Tesztüzemi társas gazdaságok
1	Termelés értéke	1 178,0	1 454,6	738,1	805,9	1 173,3	1 450,4	727,1	767,8
2	Folyó termelő felhasználás	991,6	1 222,9	696,9	638,7	989,5	1 154,1	652,6	606,9
3	Értécsökkenés	74,4			72,4	77,7			75,5
4	Pénzügyi tevékenység eredménye	-33,2			-37,6	-28,8			-31,7
5	Rendkívüli eredmény	5,5			4,7	5,7			3,8
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	84,3	231,7	41,2	61,9	83,0	296,3	74,5	57,6
7	Támogatások	93,8			114,1	122,9			134,2
8=6+7	II. Jövedelem	178,1			176,0	205,9			191,8
9	Személyi jellegű kiadások	158,6	218,6	137,6	159,1	158,8	219,4	131,9	159,7
10=8-9	Adózás előtti eredmény	19,4			16,9	47,1			32,1

Forrás: APEH adatbázis, Tesztüzemi Rendszer, valamint KSH adatbázis alapján saját számítás

A KSH adatbázisában olyan cégek is szerepelnek, amelyek fő tevékenysége nem a mezőgazdaság, ezáltal a KSH társas vállalkozásainak összes termelése (≈ 1450 milliárd

⁴³ A KSH ezen adatgyűjtésébe a 303/2004 (XI.2.), kormányrendelet alapján a 1758-as nyilvántartási számmal rendelkező adatgyűjtés, melynek címe: A Mezőgazdasági és Erdőgazdálkodási Termelők Ráfordításai. Az adatgyűjtésre minden mező- és erdőgazdálkodási tevékenységet végző gazdasági szervezet kötelezett. Mivel a KSH adatbázis szerkezetileg nem feleltethető meg a többi rendszerrel, csupán fő összegeiben, szakértői becsléssel és korrekcióval kiegészítve, ezért a benne szereplő összegek csak nagyságrendjükben adhatnak útmutatást, pontos következtetéseket nem lehet levonni belőlük. Az adatbázis kibocsátási oldalának viszonylagos ismeretlensége abból ered, hogy a kérdőív, amint neve is mutatja, elsősorban a ráfordításokra összpontosít.

forint) jelentősen nagyobb, mint az APEH adatbázisban szereplő, mezőgazdaságot főtevékenységként végző vállalkozásoké (~1170 milliárd forint).

KSH adatbázis ugyanakkor lehetővé teszi, hogy szétbontsuk a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági tevékenységből szerzett jövedelmet, illetve az erre vonatkozó ráfordítást, valamint a béreket. Ennek elvégzése után, ha csupán a mezőgazdasági tevékenység értékét és ráfordítását vizsgáljuk meg, nagyságrendileg **a tesztüzem által közölt adatokat kapjuk. Ez azt jelenti, hogy a tesztüzemi adatbázis alapvetően jól számítja a termelési értéket, és az összes ráfordításokat, valamint helyes I. jövedelemmutatót közöl.**

A KSH adatbázis mezőgazdasági kibocsátása tovább bontható azon cégek kibocsátására, amelyek mezőgazdasági besorolásúak, és olyanokéra, amelyek nem ilyen besorolású cégek. A 2003-as adatok alapján megállapítható, hogy az összes mezőgazdasági kibocsátás 11,6%-át olyan cégek adták, amelyek nem 01-es, mezőgazdasági kódot kaptak. Ha felteszszük, hogy ez az arány azóta nem változott, és érvényes nem csak a bevételekre, hanem a ráfordításokra és a jövedelmekre is, a következőket mondhatjuk az APEH adatbázis kibocsátásáról: **az APEH adatbázisban szereplő mezőgazdasági társas vállalkozások a közvetlen mezőgazdasági tevékenységből nagyságrendileg a tesztüzemi társas vállalkozások kibocsátásának és jövedelmének 88,4%-ára, 700 milliárd forintos bevételre és 53 milliárd forintos I. jövedelemre tesznek szert. Emellett azonban közel 480 milliárd forint értékben végeznek nem mezőgazdasági tevékenységet** (ebből nagyságrendileg 100 milliárd forintot jelent a vásárolt mezőgazdasági áruk eladása – ELÁBÉ), amiből átlagosan további 30 milliárd forintos jövedelem képződik (ebből 10 milliárd forintos nagyságrendet jelent az ELÁBÉ-ből származó nyereség). A támogatások értéke azért kisebb az APEH-nál, mert hiányzik az adatbázisból az a 11,6%-nyi cég, amely jogosult erre a támogatásra. A bérek esetében a nem mezőgazdasági besorolású cégek hiánya éppen akkora bérköltséget visz el az APEH adatbázisból, mint amekkora bérterhet a nem mezőgazdasági tevékenység jelent, így egyezhet meg a két rendszer személyi jellegű ráfordításokra vonatkozó adata.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy **a mezőgazdasági besorolású társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenységükkel átlagosan 15 milliárd forintnyi vállalkozói jövedelemtöbbletet érnek el.** Ez az az összeg, amennyivel arányos támogatás beszámítása esetén⁴⁴ az APEH adatbázis adózott eredménymutatója minden évben jobb, mint a tesztüzemi társas gazdaságok eredményének 88,4%-a.

5.3.2. A hazai és a nemzetközi tesztüzemi adatok összehasonlítása.

A Tesztüzemi rendszer hazai és nemzetközi módszertana között nincsenek lefedettségbeli különbségek, hiszen a rendszer ugyanazoknak a cégeknek az adatain alapszik. **Jelentős viszont a módszertani eltérés**, mivel mind a rendszertípusok alapadatai (59. táblázat), mind a tételei (60. táblázat) különböznek⁴⁵. Ezek közül csak a módszertanilag eltérő tételek szűrhetők ki az összevetés előtt. Így az összehasonlíthatóság érdekében a nemzeti tesztüzemi adatokból kivontuk a vásárolt mg. termények bevételét és ráfordítását (ELÁBÉ), és nettósítottuk az állatvásárlásokat. A nemzetközi tesztüzemi adatokból kivontuk a beruházási támo-

⁴⁴ Az APEH adatbázis esetében a támogatási szint 2004-ben 10 milliárd forinttal volt kisebb, mint a tesztüzemek társas gazdaságainál található támogatás 88,4%-a. (62. táblázat)

⁴⁵ A módszertani különbségek között még megemlíthető az is, hogy a nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis mutatószámait nem a nemzeti súlyszámokkal, hanem más szemléletű megközelítéssel (a mintahiányt összevonással pótló nemzeti módszertan helyett a hiányzó mintának megfelelő cégtípusok 0 súllyal való szerepeltetésével) előállított súlyszámokkal határozzák meg. Tanulmányunkban az eredményközléskor a könnyebb összemérhetőség miatt a nemzeti súlyszámokat használtuk.

gatásokat, valamint az üzemi belső takarmány-felhasználást. Mivel a nemzetközi teszüzemi adatok más struktúrában épülnek fel (lásd az adók és támogatások nettó elszámolását), mint a nemzeti adatok, az összehasonlítás érdekében az eredmény-kimutatási tételek struktúrájához igazítottuk a nemzetközi adatokat⁴⁶. Így az összehasonlítás során a mezőgazdasági termelés és az erdőgazdasági termelés kerül összevetésre, különbséget pedig a bérek hazai teszüzemben való bruttó elszámolása okozhat (66. táblázat).

66. táblázat

Összehasonlított tételek a két teszüzemi adatsor összevetésekor*

	Megnevezés	Testüzemi Rendszer hazai módszertan alapján	Testüzemi Rendszer nemzetközi módszertan alapján
1	Mezőgazdasági termelés	X	X
2	Üzemi belső tak. felhasználás bruttó elszámolása	-	X
3	Állatvásárlás bruttó elszámolása	X	-
4	Bérek bruttó elszámolása (családi munkaerőköltség is megjelenik)	X	-
5	Adók és támogatások nettó módon való elszámolása	-	X
6	Erdőgazdasági termelés	X	X
7	Vásárolt mg. termények értékesítése (ELÁBÉ)	X	-
8	Ezen felüli nem mg. tevékenység	-	-
9	Beruházási támogatások	-	X

* A szürkén satírozott tételek szerepelnek a két rendszer számszerű összehasonlításban

a) Első lépés: kibocsátás-ráfordítás

A teszüzemek kétféle megközelítésének összehasonlításakor, amint az elvárható, nincsenek nagyságrendi különbségek. Az viszont azonnal megállapítható, hogy a 2004-es és a 2005-ös év között eltérés van. Míg 2004-ben a nemzeti teszüzemi módszer 33 milliárd forint termelési többlet mellett 62 milliárd forint ráfordítási többletet mutatott a nemzetközi adatokkal szemben, addig 2005-ben 47 milliárd forint kibocsátási többlet mellett csupán 41 milliárd forint ráfordítási többlet szerepel. Ennek módszertani okairól később ejtünk szót. Ezáltal az I. jövedelmek aránya is eltér a két évben: 2004-ben a nemzetközi módszer szerint számított teszüzemi adat 15 milliárd forinttal több a hazai módszer szerint számítottnál, 2005-ben viszont fordul a helyzet, a nemzeti módszer szerinti adatok 17 milliárd forint többletet mutatnak. Az értécsökkenés, a pénzügyi tevékenység adatai között kis mértékű és stabil eltéréseket tapasztalunk, 6,5, illetve 1-2 milliárd forint ráfordítási többlet figyelhető meg a nemzetközi adatoknál, amit tovább növel a rendkívüli eredmény hiánya. Emiatt a termelési értéken és a folyó termelő felhasználáson kívül a nemzeti teszüzemi módszer 13 milliárd forint jövedelmi többlettel rendelkezik, ami 2004-ben csökkenti az első két tétel egyenlegében mutatkozó hiányt, 2005-ben pedig növeli a többletet.

⁴⁶ A nemzeti módszertan szerint számított teszüzemi adatokból a nemzetközi, az EU-nak küldött adatokat az AKI Vállalkozáselemzési Osztályán az ún. konverziós program segítségével készítik el. A jelen összehasonlításban ennek a konverzióknak a reciprokát végeztük el azon tételek esetében, melyek a nemzetközi módszertan szerint számított teszüzemi adatok esetében is az eredménykimutatásból származnak. (Lásd FADN kérdőív 2005-2006, Definitions of Variables used in FADN standard results, Testüzemi konverziós program – AKI Vállalkozáselemzési Osztály.)

67. táblázat

Az I. jövedelem számítása a hazai és a nemzetközi módszer szerint számított tesztüzemi adatbázisban

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		Nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított tesztüzemi adatbázis	Nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított tesztüzemi adatbázis
1	Termelés értéke	1 236,0	1 269,4	1 149,5	1 196,7
2	Folyó termelő felhasználás	920,9	983,2	878,7	920,3
3	Értécsökkenés	150,0	143,7	157,0	150,3
4	Pénzügyi tevékenység eredménye	-51,3	-49,1	-43,2	-42,4
5	Rendkívüli eredmény	0,0	5,3	0,0	4,4
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	113,7	98,7	70,7	88,1

Forrás: A Tesztüzemi rendszer alapján saját számítás

b) Második lépés: I. jövedelem + támogatások

A két tesztüzemi módszertan között a támogatásokban gyakorlatilag nincsen különbség, a nemzetközi adat mintegy 2 milliárd forinttal több, mint a hazai érték, így a II. jövedelemben nagyjából ugyanaz az eltérés jelenik meg, mint az I. jövedelemben: 2004-ben 16,8 milliárd forint pozitív, 2005-ben 15,5 milliárd forint negatív eltérés a nemzetközi tesztüzemi módszer javára.

68. táblázat

Az II. jövedelem számítása a hazai és a nemzetközi módszer szerint számított tesztüzemi adatbázisban

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		Nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított tesztüzemi adatbázis	Nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított tesztüzemi adatbázis
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	113,7	98,7	70,7	88,1
7	Támogatások	199,2	197,5	234,3	232,3
8=6+7	II. Jövedelem	313,0	296,2	304,9	320,4

Forrás: A Tesztüzemi rendszer alapján saját számítás

c) Harmadik lépés: II. jövedelem-bérek

A nemzeti és a nemzetközi módszer szerint számított testtüzem bérei között jelentős különbségek vannak. Mindkét évben közel 30 milliárd forinttal több a nemzeti adatsor, mint a nemzetközi testtüzemi érték. Emiatt mindkét évben a nemzetközi módszerrel számított testtüzem adózás előtti eredménye lesz jobb, de az évek közötti különbség nem tűnik el: 2004-ben 45,9, 2005-ben 11,6 milliárd forinttal jobb a nemzetközi adat, mint a nemzeti.

69. táblázat

Az adózás előtti eredmény számítása a hazai és a nemzetközi módszer szerint számított testtüzemi adatbázisban

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		Nemzetközi módszertan szerint számított testtüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított testtüzemi adatbázis	Nemzetközi módszertan szerint számított testtüzemi adatbázis	Nemzeti módszerrel számított testtüzemi adatbázis
8=6+7	II. Jövedelem	313,0	296,2	304,9	320,4
9	Személyi jellegű kiadások	178,9	208,0	178,4	205,4
10=8-9	Adózás előtti eredmény	134,1	88,2	126,5	115,0

Forrás: A Testtüzemi rendszer alapján saját számítás

d) A nemzeti és EU metodika szerint számított testtüzemi adatbázis eltéréseinek okai

Amint már említettük, a kétféle módszertan szerint számított testtüzemi adatok közötti eltérés két okból eredhet: egyrészt a bérek eltérő elszámolásából, másrészt az eltérő alapadatokból származó eltérésekből. Ezek közül az alapadatokból származó eltérés jelenik meg a termelési értékben és a folyó termelő felhasználásban. Ezeknél a tételeknél a nemzeti módszer szerint számított testtüzemi adatok nagyobb értékei tapasztalhatók, ami abból következik, hogy a nemzeti módszerben olyan bevételek (szolgáltatások árbevétele, egyéb árbevételek) és kiadások (egyéb karbantartási költségek, terven felüli értékcsökkenés, egyéb ráfordítások) figyelembe vannak véve, amelyeket a nemzetközi módszer nem vagy csak részben számol el. Ezen tételek egyenlege 2004-ben negatív, 2005-ben pozitív. Ennek oka az, hogy 2005-ben több olyan ráfordítási tétel is megjelent a nemzetközi módszerben, amelyet 2004-ben még nem számoltak el⁴⁷.

A bérek esetében egyértelmű a magyarázat: mivel a nemzetközi módszer nem számolja el a családtagoknak kifizetett béreket, összes személyi ráfordítása kisebb, mint a nemzeti módszer szerint számított testtüzemké, de ezáltal az adózás előtti jövedelemben jelentős bérköltségek is megjelennek, így ez az eredmény vegyes jövedelemnek tekinthető.

Összegzésként elmondható, hogy **a testtüzem két módszertana közötti jövedelmi különbséget a nemzetközi módszerű jövedelmi mutatójában meglevő közel 30 milliárd forint családi bérjövedelem okozza**, amit a nemzeti módszer szerint számított Testtüzem

⁴⁷ A Testtüzemi Rendszer kérdőíve és konverziós programja minden évben változik a változó EU-s szabályozásnak és a változó hazai szabályozásnak megfelelően, ezen változások azonban nem kerülnek visszavezetésre a korábbi évekre is.

Rendszer kibocsátásában és ráfordításában évenként változó nagyságú többletek egyenlege módosít.

5.3.3. Az MSZR és a Tesztüzemi Rendszer összevetése

Az MSZR és a társas és egyéni vállalkozásokat tartalmazó nemzetközi módszerű tesztüzemi adatok összevetésekor nincsenek jelentős különbségek, csak a beruházási támogatásokat és az erdőgazdaság teljesítményét kell kivonni a nemzetközi módszerű tesztüzemi adatokból. A nemzetközi tesztüzem MSZR-től eltérő adatstruktúrájának kezelésére ismét – a két tesztüzemi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázisok összehasonlításakor alkalmazott – eredmény-kimutatási struktúrában használjuk a nemzetközi módszer szerint számított adatokat. Ezzel kezeljük az adók és támogatások nemzetközi tesztüzembeli összevonását (lásd korábban, a 46. lábjegyzet). Ezáltal csak a lefedettségbeli különbségek okozhatnak eltérést az összehasonlítás során (70. táblázat).

70. táblázat

Összehasonlított tételek az MSZR és a Tesztüzemi adatbázis összevetésekor*

	Megnevezés	Nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis	MSZR
1	Mezőgazdasági termelés	X	X
2	Üzemi belső takarmány felhasználás bruttó elszámolása	X	X
3	Állatvásárlás bruttó elszámolása	-	-
4	Bérek bruttó elszámolása (családi munkaerőköltség is megjelenik)	-	-
5	Adók és támogatások nettó módon való elszámolása	X	-
6	Erdőgazdasági termelés	X	-
7	Vásárolt mg. termények értékesítése (ELÁBÉ)	-	-
8	Ezen felüli nem mg. tevékenység	-	-
9	Beruházási támogatások	X	-

* A szürkén satírozott tételek szerepelnek a két rendszer számszerű összehasonlításban

a) Első lépés: kibocsátás-ráfordítás

A két rendszer mutatóinak összevetése után látható (71. táblázat), hogy *a tesztüzemek* egész mezőgazdaságra (2 EUME feletti társas és egyéni gazdaságok összes teljesítménye) vonatkozó *termelési értéke kisebb, mint az MSZR hasonló értéke. A folyó termelő felhasználás eltérése viszont jóval kisebb a kibocsátásénál, bár itt is az MSZR értéke a nagyobb.* További problémát jelent, hogy ezek az értékek jelentősen különböznek 2004-ben és 2005-ben. Az értékcsökkenés az MSZR-nél 20%-kal nagyobb, mint a tesztüzemekben. A pénzügyi eredmény tesztüzemi értéke viszont 30% magasabb az MSZR hasonló adatánál.

71. táblázat

Az I. jövedelem számítása a tesztüzemi és az MSZR adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		MSZR	Tesztüzem	MSZR	Tesztüzem
1	Termelés értéke	1 560,7	1 305,2	1 417,5	1 214,9
2	Folyó termelő felhasználás	1 060,5	990,1	968,5	944,1
3	Értéksökkenés	182,6	150,0	188,0	157,0
4	Pénzügyi tevékenység eredménye	-33,4	-51,3	-30,0	-43,2
5	Rendkívüli eredmény	0,0	0,0	0,0	0,0
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	284,1	113,7	231,1	70,7

Forrás: A Tesztüzemi Rendszer, valamint MSZR alapján saját számítás

Ha a termelés értékéből levonjuk az összes ráfordítást, megkapjuk az I. jövedelmet, ami az MSZR esetében 160-170 milliárd forinttal nagyobb, mint a tesztüzemek esetében. Ennek fő oka a termelési értékben és a folyó termelő felhasználásban keresendő, amelyek ugyan ingadoznak 2004-2005-ben, de különbségük ennek ellenére nem mutat ilyen jelentős eltérést. Így az MSZR-nél az I. jövedelemmutatóban mutatkozó többlet viszonylag stabil.

b) Második lépés: I. jövedelem+támogatások

A tesztüzemekben és az MSZR-ben számolt támogatások értékét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a tesztüzemi rendszerben jellemzően kevesebb támogatást számolnak el, mint az MSZR-ben, 2004-ben 20, 2005-ben 35 milliárd forinttal.

Ezáltal tovább nő az I. jövedelemben már meglévő MSZR előny, és eléri a 190-196 milliárd forintos szintet.

72. táblázat

Az II. jövedelem számítása a tesztüzemi és az MSZR adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		MSZR	Tesztüzem	MSZR	Tesztüzem
6=1-2-3+4+5	I. Jövedelem	284,1	113,7	231,1	70,7
7	Támogatások	219,4	199,2	269,9	234,3
8=6+7	II. Jövedelem	503,4	313,0	500,9	304,9

Forrás: A Tesztüzemi Rendszer, valamint MSZR alapján saját számítás

c) Harmadik lépés: II. jövedelem-bérek

Az MSZR és a tesztüzemi személyi kifizetések gyakorlatilag megegyeznek egymással, maximum 2%-os eltérést tapasztalhatunk (73. táblázat). A II. jövedelemből tehát mindkét rendszer esetében közel azonos összeg kerül levonásra, hogy meghatározhassuk az adózás előtti eredményt (vállalkozói jövedelmet). Így a korábbi különbségek továbbra is megmaradnak az adózott eredmények között: nominálisan 190-200 milliárd forinttal több az MSZR által számított jövedelem, mint a tesztüzemeké.

73. táblázat

Az adózott eredmény számítása a tesztüzemi és az MSZR adatbázis alapján

M.e.: milliárd Ft

Számszerű összefüggések	Megnevezés	2004	2004	2005	2005
		MSZR	Tesztüzem	MSZR	Tesztüzem
8=6+7	II. Jövedelem	503,4	313,0	500,9	304,9
9	Személyi jellegű kiadások	177,9	178,9	174,2	178,4
10=8-9	Adózás előtti eredmény	325,5	134,1	326,8	126,5

Forrás: A Tesztüzemi Rendszer, valamint MSZR alapján saját számítás

d) Az MSZR-tesztüzem eltéréseinek okai

Az MSZR-nek a Tesztüzemekkel szemben majdnem minden tételben megmutatózó többlete a nagyobb lefedettséggel, a 2 EUME alatti gazdaságok tevékenységével magyarázható.

A KSH 2005-ös GSZŐ-je szerint a 2 EUME alatti gazdaságok részesedése a bruttó termelési értékből (BTÉ) 15,5%, ezen gazdaságok és a „gazdaságnak nem minősülő” termelők összes bruttó termelési értéke 147,6 milliárd forint⁴⁸. Bár számításunk szerint 2005-ben az MSZR és a Tesztüzemek termelési értéke közötti különbség 200 milliárd forint, jól látható, hogy nincs nagyságrendi eltérés a két adat között, és a két számadat közötti eltérés könnyen magyarázható a legkisebb gazdaságok teljesítményének nehéz számbavételéből és a GSZŐ teljes hazai termőterületnél kisebb lefedettségéből (1,5 millió hektárt nem lehetett összeírni).

74. táblázat

Az MSZR és a Tesztüzem adatainak különbsége az MSZR arányában⁴⁹

Megnevezés	2004	2005
Termelés értéke	16,4%	14,3%
Folyó termelő felhasználás	6,6%	2,5%
Értékcsökkenés	17,9%	16,5%
Pénzügyi tevékenység eredménye	-53,6%	-44,0%
Rendkívüli eredmény	-	-
I. Jövedelem	60,0%	69,4%
Támogatások	9,2%	13,2%
II. Jövedelem	37,8%	39,1%
Személyi jellegű kiadások	-0,5%	-2,4%
Adózás előtti eredmény	58,8%	61,3%

Forrás: A Tesztüzemi Rendszer, valamint MSZR alapján saját számítás

⁴⁸ Becslés, mivel a gazdaságnak nem minősülő termelőknek csak a standard fedezeti hozzájárulását (SFH, 15,6 mrd. Ft.) kaptuk meg, ezért ezt az SFH-t a 2 EUME alatti gazdaságok BTÉ/SFH értékével szoroztuk meg, majd az így kapott 24,26 mrd. Ft-ot hozzáadtuk a 2 EUME alatti gazdaságok 123,4 mrd.-os BTÉ-jéhez.

⁴⁹ A táblázat értékei a következő művelettel nyerhetők: MSZR adott értéke (pl.: termelési érték 2005-ben) mínusz Tesztüzem azonos értéke (termelési érték 2005-ben). Az így kapott különbséget, ami elméletünk szerint a 2 EUME alatti gazdaságok azonos kategóriabeli értéke (a példában termelési érték 2005-ben), elosztjuk az MSZR azonos kategóriabeli értékével (termelési érték 2005-ben), így megkapjuk, hogy 2005-ben a 2 EUME alatti gazdaságok MSZR termelési értékéből való elvi részesedését, ami ebben az esetben 14,3%.

Ha megnézzük a 74. táblázatot, amely az MSZR egyes tételeiben a 2 EUME alatti gazdaságok arányát jelzi (ennyivel kisebb a Tesztüzem az MSZR-nél), megállapíthatjuk, hogy nagyságrendileg nincs jelentős probléma sem a termelési értékkel, sem az értékcsökkenéssel, sem a támogatásokkal, mindegyik esetben a 2 EUME alatti gazdaságoktól elvárt 15%-os nagyságrendűek az adatok.

Komoly problémák vannak viszont a folyó termelő felhasználással, a pénzügyi tevékenység eredményével és a személyi jellegű kiadásokkal. Az MSZR folyó termelő felhasználása az elvártnál jóval kisebb arányban haladja meg a Tesztüzemi értéket. A pénzügyi eredmény a várttal ellentétben nagyobb a tesztüzemeknél, a bérek esetében pedig megegyezik a két rendszer értéke.

Ha elfogadjuk, hogy az 2 EUME alatti gazdaságok a felelősek a 15%-tól eltérő tételért, a következő magyarázatot adhatjuk az eltérésekre.

A támogatások vártnál kisebb aránya abból adódik, hogy a kisgazdaságok kisebb arányban jelentkeztek a különböző támogatásokra, mint az árutermelő nagygazdaságok.

A pénzügyi eredmény ilyen eltérése (MSZR ráfordítása kisebb, mint a Tesztüzemé) nehezen magyarázható, akár csak az értékcsökkenés vártnál nagyobb aránya (nem valószínű, hogy a kisgazdaságok aránylag nagyobb beruházásokat eszközölnének, mint a nagyobbak, aminek következménye lehetne a nagyobb értékcsökkenés), de ezek a tételek eltörpülnek a folyó termelő felhasználás és a bérek problémája mellett, így a továbbiakban ezekre helyezük a hangsúlyt.

A folyó termelő felhasználás esetében a vártnál kisebb arányú ráfordítás az eltérő termelési kultúrára vezethető vissza. Az állattenyésztési kibocsátásnak minimális feltétele a takarmány, amely azonban a kis gazdaságoknál jellemzően nem vásárolt, hanem saját gazdaságban termelt takarmány, illetve háztartási hulladék, amelynek zöme költség növelő tételként nem jelenik meg a ráfordítások között. A növénytermesztés belső struktúrája a 2 EUME alatti gazdaságokban viszont jelentősen eltér a mezőgazdaság egészétől. A kertészeti ágazatok aránya jóval magasabb, amelyek jellemzően olyan tevékenységek, ahol a leginkább lehetséges az anyagi ráfordítás élönmunkával való kiváltása.

A bérek esetében azzal magyarázható az eltérés, hogy az MSZR csak az idegen munkaerőnek kifizetett ráfordításokat számolja el. Ugyanakkor a 2 EUME alatti gazdaságokban a saját munkaerő felhasználása a meghatározó, ezáltal a bérköltségben nem jelenik meg a saját munka bérigénye. Ezáltal válik egyenlővé a tesztüzemi és az MSZR-hez tartozó személyi jellegű ráfordítás.

Összefoglalásként elmondható, hogy az MSZR-ben a 2 EUME alatti gazdaságok 15%-kal, nagyságrendileg 200 milliárd forinttal járulnak hozzá a kibocsátáshoz, amivel szemben viszonylag kis anyagi ráfordítás áll. Az így keletkező 170 milliárd forintnyi I. jövedelemhez további 30 milliárd forint támogatás járul. Mivel a családi munkaerő bérköltsége nem kerül elszámolásra, ez az összeg jelenik meg az MSZR többleteként a Tesztüzemekkel szemben.

Nagy valószínűséggel kijelenthető, mire fordítják a 2 EUME alatti gazdaságok vállalkozói jövedelmüket: mivel ez a vállalkozói jövedelem bérjellegű, vélhetően bérszerűen (fogyasztási célra) használják fel⁵⁰. A személyes fogyasztás alapját képezi úgy közvetlen (a gazda elfogyasztja saját termékét) mint közvetett (értékesítés esetén szerzett bevétel fogyasztási cikkekre költése) formában. Így viszont a 2 EUME alatti gazdaságok **teljesítménye mezőgazdasági vállalkozói jövedelembé való sorolása problémás**, mivel a vállalkozói jövedelemre itthon elsősorban a mezőgazdasági beruházás forrásaként tekintenek, amire az MSZR többlet eredménye nem nyújt fedezetet. **Célszerű lehet tehát az MSZR eredménymutatójának megbontása fogyasztási és beruházási cél szerint, a Tesztüzemi Rendszer segítségével.**

5.4. A jövedeleminformációs rendszerek közti „átjárhatósági képlet” meghatározása

Az előző alfejezet elemzései azt bizonyítják, hogy bár az APEH adatbázis, a Tesztüzemi Rendszer és az MSZR eltérő metodikával és eltérő alapról indul, ezáltal eltérő eredményekhez jut, de úgy a rendszerek, mint **az eredménymutatók között megteremthető az átjárás.**

A 1. ábra a három rendszer kibocsátását vizsgálva⁵¹ – eltekintve attól, hogy a három rendszer metodikai eltérései (egy könyvelésen alapuló rendszer, egy reprezentatív mintán alapuló valószínűségi becslés, valamint egy elsősorban statisztikai adatgyűjtéseken alapuló számlarendszer) jelentősen megnehezítik a kapcsolatok matematizálását – egy összefüggés rendszer rajzolható fel. **Ebben a mezőgazdasági termelők összes kibocsátását alapvetően négy részre oszthatjuk:**

- **Társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenysége (megbontva ELÁBÉ-ra és egyéb nem mezőgazdasági kibocsátásra)**
- **Társas vállalkozások mezőgazdasági tevékenysége (megbontva a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági besorolású cégekre)**
- **2 EUME feletti egyéni gazdaságok mezőgazdasági tevékenysége**
- **2 EUME alatti egyéni gazdaságok mezőgazdasági tevékenysége**

Ezen felül három, a kibocsátásra ható tényező került megjelenítésre: az üzemi belső takarmány-felhasználás, a bruttó állatvásárlás és az erdőgazdálkodás.

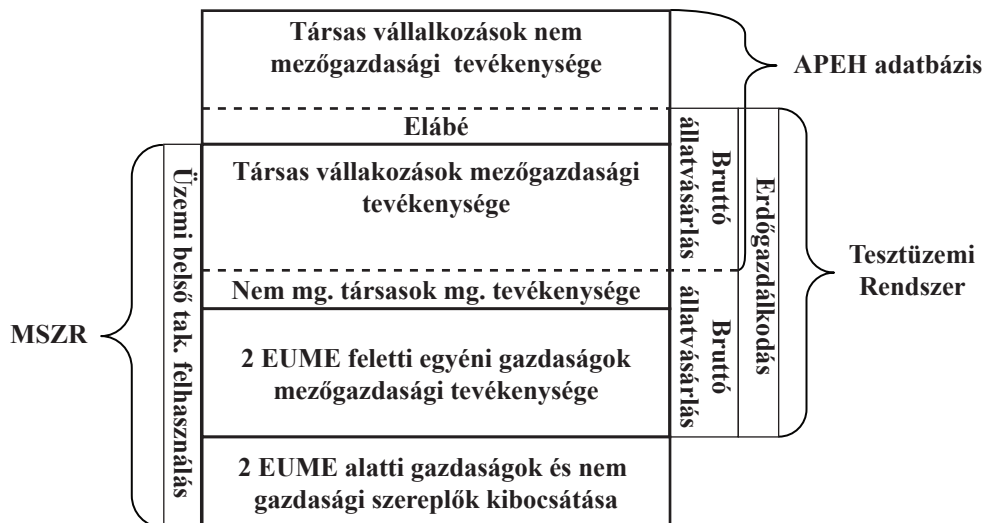
E tételekből az APEH rendszerében a mezőgazdasági besorolású társas gazdaságok valamennyi tevékenysége, valamint a bruttó állatvásárlás található meg. A Tesztüzemi Rendszer a 2 EUME feletti egyéni és társas gazdaságok mezőgazdasági kibocsátását tartalmazza, valamint a társas gazdaságok nem mezőgazdasági kibocsátásából az ELÁBÉ-t⁵². Ezen felül benne található az erdőgazdálkodás és a bruttó állatvásárlás is. Az MSZR tartalmazza az összes mezőgazdasági termelő (társas gazdaságok, egyéni, 2 EUME alattiak) mezőgazdasági kibocsátását, valamint bruttó módon számolja el az üzemi belső takarmány-felhasználást.

⁵⁰ Ha az MSZR vállalkozói eredményéből kivonjuk az összes nem fizetett munkamennyiség minimálbérrel felszorozott összegét, több mint 100 milliárd forint veszteségre fordul az átlagosan 300 milliárd forint pozitív jövedelem. Ez azt jelenti, hogy ha a 2 EUME alatti gazdaságokban dolgozók a teljes vállalkozói jövedelmüket bérkifizetésre fordítanák, tehát szétosztanák a jövedelmet dolgozó családtagjaik között (magukat is beleértve), akkor is csak jóval a minimálbér alatti bérhez jutnának. Ami viszont kevesebb a mezőgazdasági dolgozók átlagbérénel.

⁵¹ A Tesztüzemi Rendszer hazai tipológiáját használtuk, a nemzetközi tipológia nem kerül megjelenítésre.

⁵² A 2 EUME feletti egyéni gazdaságok ELÁBÉ-ja is benne van a tesztüzemben, de értéke minimális, így nem ábrázoltuk.

A mezőgazdasági termelők összes kibocsátása a jövedelem információs rendszerek bontásában⁵³

Ugyanezen az elven *felosztható az összes mezőgazdasági termelő vállalkozói jövedelme is* (11. ábra).

- *Társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelme (megtartva ELÁBÉ-ra és egyéb nem mezőgazdasági jövedelemre)*
- *Társas vállalkozások mezőgazdasági jövedelme (megtartva a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági besorolású cégek jövedelmeire)*
- *2 EUME feletti egyéni gazdaságok mezőgazdasági tevékenysége (megtartva a bérjellegű és a nem bérjellegű jövedelemre⁵⁴)*
- *2 EUME alatti egyéni gazdaságok mezőgazdasági jövedelme, amely egyben bér is⁵⁵*

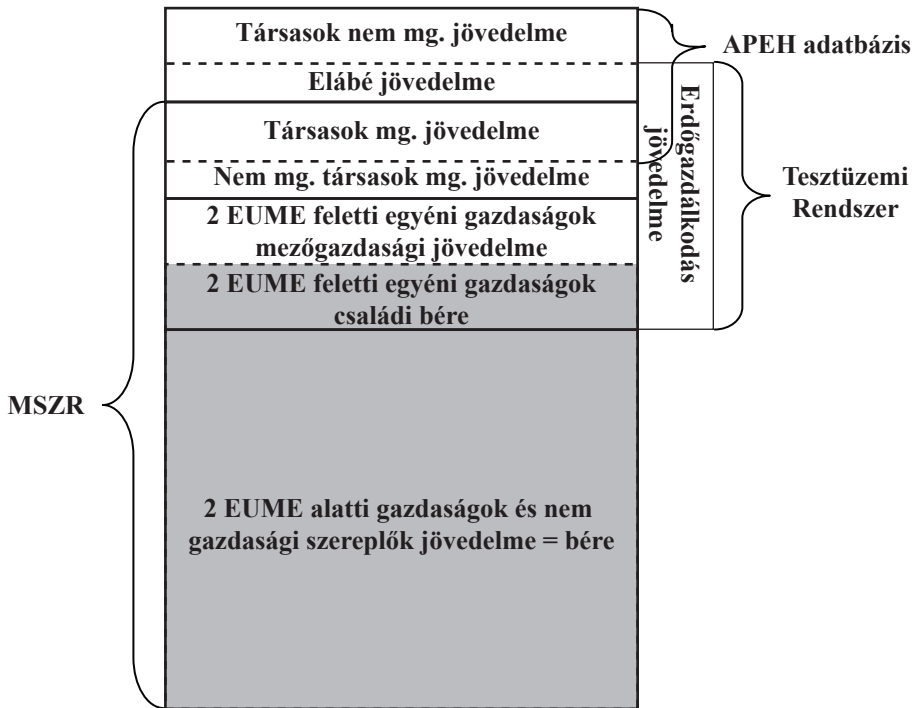
Így a társas gazdaságok mezőgazdasági és nem mezőgazdasági jövedelmének zömét az APEH adatbázis tartalmazza, a 2 EUME feletti egyéni és társas gazdaságok mezőgazdasági jövedelmét, valamint az ELÁBÉ jövedelmét és az erdészeti jövedelmeket pedig a Tesztüzemi Rendszer. Végül az MSZR tartalmazza a társas gazdaságok és valamennyi egyéni gazdaság mezőgazdasági jövedelmét.

⁵³ Ugyan lehetőségként fennáll, hogy a 2 EUME alatti és feletti gazdaságok nem mezőgazdasági tevékenységet végeznek, ez azonban elhanyagolható mind a kibocsátás, mind a jövedelem szempontjából.

⁵⁴ A 4.2.3-as fejezetben kifejtettük, hogy az egyéni gazdaságok jövedelme vegyes jövedelem, amely bérelemek is tartalmaz. Ha ugyanis a társas gazdaságok által elszámolt bérszintet fizetnék ki, jelentős veszteségük lenne. Az MSZR jövedelmében pedig benne van az a 30 milliárd forint is, amennyivel a nemzeti módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázis bérköltsége nagyobb, mint a nemzetközi módszertan szerint számított tesztüzemi adatbázisé.

⁵⁵ Lásd 5.3.3. fejezet okfejtése.

A mezőgazdasági termelők összes vállalkozói jövedelme a jövedelem információs rendszerek bontásában*

* A szürkén satírozott tételek a bérjellegű jövedelmet jelölik.

Ezáltal *felborul a kibocsátásnál még meglevő arány a társas, egyéni és 2 EUME alatti gazdaságok között, és a vállalkozói jövedelmekben már a legkisebb mezőgazdasági szereplők anyagi és személyi jellegű ráfordításokkal lényegében nem ellentételezett jövedelme (ami gyakorlatilag megegyezik ezen gazdaságok kibocsátásával) képviselik a legnagyobb súlyt.* Ezek a jövedelmek azonban, amint arról már többször említést tettünk, nem képezik részét a mezőgazdasági termelésbe visszaforgatható jövedelemnek, mivel gyakorlatilag bért jelentenek, és valószínűleg teljes egészében fogyasztásra kerülnek.

Jól látszik az ábrán, hogy a bérjellegű jövedelmek (szürke rész) mely információs rendszerben hogyan jelennek meg. Az APEH adatbázisban csak társas vállalkozások vannak, amelyek döntően nem tulajdonosi munkaerővel dolgoznak. A cégek számára a munkaerőköltség ugyanolyan ráfordítás, mint az anyagi ráfordítások. Így *az APEH adatbázis jövedelmében gyakorlatilag nincsenek bérelemek.*

A Testtüzemi Rendszer társas vállalkozásainál ugyanaz a helyzet, mint az APEH-nál. A Testtüzemben szereplő egyéni gazdaságok azonban jelentős részben családi munkaerővel dolgoznak. Ezek a cégek szabadon választhatnak, hogy milyen formában juttatják munkatársaiknak a jövedelmet, bérfizetésként vagy vállalkozói jövedelemként. Jellemzően jóval kisebb béreket fizetnek, mint a társas vállalkozások, így joggal feltételezzük, hogy a jövedelmek jelentős része bérjellegű jövedelem. Ezáltal *a Testtüzemi Rendszer összesített jövedelemmutatója is vegyes jövedelem.*

Az MSZR esetében a legnyilvánvalóbb a helyzet: *nem csak az egyéni gazdaságok jövedelmeibe foglalt béreket tartalmazza a vállalkozói jövedelem, hanem a 2 EUME alatti gazdaságok „jövedelmét” is, ami ezen gazdaságok sajátosságai miatt teljes egészében bérjellegű jövedelem.* Ezáltal az MSZR vállalkozói jövedelme lesz a legnagyobb a három rendszer közül, de csak azért, mert ez a jövedelem tartalmazza a legtöbb bért, ez a jövedelmi mutató a „legvegyesebb”.

A három rendszer jövedelmei közötti kapcsolat matematikai képlete az ábra logikai összefüggései alapján fogalmazható meg:

1. egyenlet:

MSZR jövedelem – 2 EUME alattiak jövedelme = Tesztüzemi jövedelem⁵⁶
– ELÁBÉ jövedelem – erdészeti tevékenység jövedelme

2. egyenlet:

Tesztüzemi jövedelem – ELÁBÉ jövedelem – erdészeti tevékenység jövedelme – 2 EUME feletti egyéni mezőgazdasági jövedelme = Társas gazdaságok mezőgazdasági jövedelme

3. egyenlet:

Társas gazdaságok mezőgazdasági jövedelme – nem mezőgazdasági besorolású cégek mezőgazdasági jövedelme + Társas gazdaságok nem mezőgazdasági jövedelme = APEH jövedelem

Amennyiben a három rendszer tanulmányunkban elemzett összefüggéseit egy mind a három rendszer jövedelmeire kiterjedő minél korábbi becslés elkészítésére kívánnánk felhasználni, meg kell fontolnunk a következőket:

- Az MSZR-ben és a Tesztüzemi Rendszerben szereplő tételek (elsősorban a kibocsátás és a ráfordítás) évenkénti becslése akár +5%-kal is eltérhet a valós értéktől, az MSZR-nél éppen a 2 EUME alattiak miatt, a Tesztüzemnél pedig a két-három évente változó súlyozás okán. Ez önmagában, a közgazdaságtani becslések hibahatárához mérten (+20% is elképzelhető) nem túl jelentős, azonban ha ezek az eltérések ellenkező irányúak, valamint összegződnek a jövedelmek kiszámításakor, jelentős eltéréseket okozhatnak, hiszen magának a mezőgazdaságnak a jövedelmezősége is 5%-os nagyságrendű.
- További problémát jelent, hogy az általunk leírt három egyenlet kulcsa a Tesztüzemi Rendszer, amely viszont a két másik rendszerrel összevethető, nemzeti és nemzetközi adatokkal csak 2004-től rendelkezik. Emiatt az egyenletek meghatározásához és kiszámításához szükséges szakmai becslések⁵⁷ háttérét az APEH-Tesztüzem esetén és az MSZR-Tesztüzem esetén is csupán 2 év összevethető adatai jelentenék.
- E két probléma miatt a jövedelmek becsléséhez még nem rendelkezünk elégséges információval.

⁵⁶ Miután megkaptuk a nemzetközi módszertan szerint számított Tesztüzemi jövedelmet, először át kell konvertálnunk nemzeti módszertan szerint számított tesztüzemi jövedelemmé, azután vonhatjuk ki belőle az ELÁBÉ és erdei jövedelmeket.

⁵⁷ Ide sorolhatóak a 2 EUME alattiak jövedelme, az ELÁBÉ jövedelem, az erdészeti tevékenység jövedelme, az egyéni mezőgazdasági jövedelme, a nem mezőgazdasági cégek mezőgazdasági jövedelme valamint a társas gazdaságok nem mezőgazdasági jövedelme.

Ha a jövőben az információs rendszerek átjárhatóságát a különböző jövedelmi mutatók minél korábbi megállapításának szolgálatába kívánánk állítani, akkor a következő menetrend lesz kialakítható.

75. táblázat

A jövedeleminformációs adatbázisok időbeni rendelkezésre állása

Adatbázis	Tárgyév	Következő év				
	nov.	jan.	júl.	aug.	szept.	okt.
APEH						
Gyorsjelentés megérkezése						
Teljes adatbázis megérkezése						
MSZR						
1. előzetes eredmény						
2. előzetes eredmény						
végleges adatok						
Tesztüzemi Rendszer						
adatfeldolgozás befejezése						

Forrás: Az AKI érintett osztályainak közlése nyomán

- Az elemezni kívánt év november hónapjában áll először rendelkezésre az MSZR előrejelzése a kibocsátásra, ráfordításra és jövedelemre vonatkozóan. Ebből a jövedelemből az 1. egyenlet alapján előállíthatjuk a tesztüzemi jövedelmeket, a 2. egyenlet alapján a tesztüzemi jövedelmek megoszlását egyéni és társas jövedelmekre, és a 3. egyenlet alapján pedig az APEH adatbázis által mért társas gazdaságok összes jövedelmét.
- Az elemezni kívánt évet követő év januárjában ugyanezen egyenletek segítségével a már pontosított MSZR jövedelmi mutató alapján számítható ki az APEH és a tesztüzemi jövedelem.
- Az elemezni kívánt évet követő év júliusában elkészülnek a Tesztüzemi Rendszer eredményei, ezzel az 1. és 2. egyenlet feleslegessé válik, megkezdődhet ezek korrekciója a tényadatok alapján. A végleges MSZR és tesztüzemi jövedelem mellett a 3. egyenletből kerül előállításra a végleges tesztüzemi társas adatok segítségével az APEH adózott eredménye.
- Az elemezni kívánt évet követő év augusztusában beérkeznek az APEH előzetes adatai, ezzel feleslegessé válik a 3. egyenlet, és megindulhat a társas vállalkozások jövedelmeinek elemzése is az MSZR, az FADN és az APEH adatok fényében.
- Az elemezni kívánt évet követő októberben megérkeznek az APEH végleges adatai, ezzel mind a három végleges jövedelmi mutató nyilvánosságra kerül.

Összefoglalás

Az uniós csatlakozást közvetlenül megelőző, illetve az azóta eltelt időszakban nem csupán a jövedelemviszonyok változtak, hanem bővültek azok a rendelkezésre álló eszközök, amelyek felhasználásával képet lehet rajzolni az ágazat jövedelemhelyzetéről. Míg 2000 előtt jobbra csak a mérlegek adatai álltak a kutatók rendelkezésére a mezőgazdaság pénzügyi folyamatainak feltárására, az uniós harmonizáció és a csatlakozás eredményeként kialakításra kerültek azok a mezőgazdasági pénzügyi- és jövedeleminformációs rendszerek – Tesztüzemi Rendszer és Mezőgazdasági Számlarendszer, – amelyek közös elemei az Unió agrárinformatikai struktúrájának. Mindez azonban – látszólag – nem segítette a tisztánlátást, mivel a különböző rendszerek eltérő következtetésekre jutatták az elemzőket, a politikusokat.

E problémák a lezajlott folyamatok egységes szempontok alapján történő megítélésének fontosságára hívják fel a figyelmet. Tanulmányunkban ezért arra törekedtünk, hogy „oszlassuk” a jövedeleminformációs rendszerek körül kialakult „ködöt”, megtaláljuk a rendszerek eltérő működésének okait, feltárjuk a közöttük lévő összefüggéseket, végső soron átláthatóvá és egymásból származtathatóvá tegyük őket. Ezzel az is meghatározható melyik rendszer melyik folyamat elemzésére a legalkalmasabb. A kutatás során lehetőségünk volt arra is, hogy bemutassuk az ágazat jövedelemviszonyainak alakulását mind önmagunkhoz, mind a többi tagországhoz mérten.

A kutatás fő eredményeit – összhangban a célkitűzésekkel – három fő kérdéskör köré csoportosíthatjuk:

- a vizsgált rendszerek módszertanához kapcsolódó megállapítások,
- a pénzügyi folyamatok hazai alakulása, nemzetközi összevetése,
- a jövedeleminformációs rendszerek összehangolt értelmezése.

A módszertanhoz kapcsolódó megállapítások

1. A jövedeleminformációs rendszerek közt alapvető a különbség a reprezentált, illetve teljeskörűen számításba vett üzemmű tekintetében. Az APEH adatbázisában a mezőgazdaságba sorolt gazdasági szervezetek száma – évente változóan – 9 és 10 ezer közt található. A Tesztüzemi Rendszer a szerkezeti összeírások (ÁMÖ, GSZÖ) adataiból indul ki, de csak azokat az egységeket tekinti gazdaságnak melyek a 2 EUME-t meghaladják (90-100 ezer gazdaság). Ehhez képest az MSZR a közel másfél milliós kör „gazdálkodásának” eredményét mutatja.
2. A tanulmányban a három jövedeleminformációs rendszer módszertanát a következő szempontok szerint jellemeztük és hasonlítottuk össze:
 - az adatgyűjtés megfigyelési köre;
 - az adatgyűjtés tárgykörébe tartozó tevékenységek;
 - a kibocsátás összetevői;
 - a ráfordítások összetevői;
 - támogatások és adók;
 - jövedelemmutatók.
3. A tanulmányban megállapítottuk, hogy a működéssel kapcsolatos szubjektív tényezők (adatközlés) miatt a jövedeleminformációs rendszerek közül az APEH adatbázis eredménye várhatóan kisebb a ténylegesnél: a teljesítmények és a támogatások kisebbek, a

ráfördítések vagy nagyobbak, vagy megegyeznek a ténylegessel (a kivételt a bérjellegű jövedelmek és az adók jelentik). A Tesztüzemi Rendszer esetében ugyanazok a hatások érvényesülnek, mint az APEH adatbázisban, de kisebb mértékben és nem ugyanolyan arányban. A Mezőgazdasági Számlarendszer esetében a kibocsátás megalapozottabban számítható, mint a ráfordítások.

4. A jövedeleminformációs rendszerek hazai viszonyok közti összehasonlítási gondjainak az is oka, hogy a közösségi agrárinformációs rendszereket az EU-15 keretei közt egy viszonylag egységes farmgazdasági struktúrára dolgozták ki. Bizonyítható, hogy a magyar üzem és birtokstruktúra különbözik az EU-15-ök meghatározó tagállamaiétól. Mind az átlagos üzemméret, mind a gazdaságok területnagyságának szóródása, mind a tevékenységi megoszlás, mind a szervezeti sajátosságok, mind pedig koncentrációs dinamika kisebb-nagyobb eltéréseket mutat:
 - 4.1. Míg hazánkban 7,6 hektár volt 2003-ban az átlagos üzemméret, az EU-15-ökben 20,2 hektár. E két szám azonban nem sokat mond a valóságos méretekről. Ennek fő oka, hogy a mezőgazdasági termelők közt – különösen Magyarország esetében – nagyszámú részfoglalkozású, ökonómiai értelemben üzemnek alig minősíthető termelő is szerepel. A valósághoz jobban közelítő képet kapunk az átlagos gazdaságnagyságról, ha a Tesztüzemi Rendszer adatait hasonlítjuk össze. A megfigyelt magyar üzemműködő mezőgazdasági területe átlagosan 44,9 hektár, szemben az EU-15-ök 34,6 hektáros átlagával.
 - 4.2. Az Unió régi tagországainak gazdaságai viszonylag gyorsan növelték átlagterületüket. Magyarország esetében is megfigyelhető a koncentráció. Az EU-ban általános tendencia az 50 hektár alatti gazdaságok szerepvesztése, és a 100 hektár feletti növekvő részesedése a területhasznosításban. Erőteljes csökkenés a 10-50 hektár közötti kategóriában figyelhető meg. Magyarországon más kép rajzolódott ki: a 10 hektár alattiak és a 100 hektár feletti területteránya csökkent, míg a meglehetősen alacsony bázisról induló középső kategóriáé több mint duplájára emelkedett.
 - 4.3. A magyar gazdaságok birtoknagyság szerinti megoszlása leginkább az EU-15-ök déli tagállamaiéhoz – Görögországhoz, Olaszországhoz és Portugáliáéhoz – hasonlít. Ezekben az országokban az 50 hektárt meghaladó gazdaságok aránya 0,5 és 2,4% között szóródott. (Magyarországon 1,4%-ot tett ki.) Ezzel szemben az Unió fejlettebb mezőgazdaságú tagországaiban 30% felett van ez az arány. Az 50-100 hektáros gazdaságok részesedése Magyarországon 0,7%, míg az EU átlagában 8,4%.
 - 4.4. Hazánkban a földterület közel 60%-át 100 hektár feletti gazdaságokban művelik, és a 10-100 hektáros gazdaságokban található a terület egynegyede. Az EU-15-ök átlagában ez az arány 45%, de Írországból meghaladja a 80%-ot, Franciaországban és Dániában az 50-et.
 - 4.5. A tevékenységek irányát (tejtermelés, kertészet, stb.) tekintve is jelentős az aránytalanság az EU-15 tagországai és Magyarország között. A tesztüzemek által reprezentált gazdaságkörben Ausztriában 38%, Olaszországban 37%, Franciaországban 29%, Portugáliában pedig 32% a legnagyobb súllyal bíró tevékenységi irány aránya. Magyarországon szembeötlő az eltolódás a szántóföldi növénytermesztés felé, hazai gazdaságok több mint 56%-a ezzel a tevékenységi területtel foglalkozik.

5. Az elkövetkező években az Unió nem kerülheti meg azt a kérdést, hogy saját informatikai rendszereit is használhatóbbá teszi valamennyi – régi és új – tagország számára. A kérdés tehát két oldalról vetődik fel: egyrészt a csatlakozott országok képesek-e mind teljesebben alkalmazkodni az Európai Unió információs rendszereihez, másrészt az EU információs rendszerei képesek-e úgy változni, hogy azok jobban megfeleljenek a 25 tagország sokszínű üzemszerkezetének.

A pénzügyi folyamatok alakulása

1. A gazdaságok főbb pénzügyi folyamatainak alakulásáról összességében megállapítható, hogy 7 év alatt a saját tőke aránya mintegy 7%-kal csökkent, ezzel párhuzamosan az eladósodottság mértéke ugyancsak 7%-kal nőtt. Ennek következményeként a tőkeel látottság értéke is csökkent, vagyis a hitelek már nem csak a forgóeszközöket, hanem részben a befektetett eszközöket is finanszírozzák. A cégek likviditása kis mértékben javult, köszönhetően azoknak a rendelkezéseknek, amelyek a 2003-as évtől a rövid lejáratú követelések hosszú lejáratú hitelekre való váltását segítették. Kedvezőtlenül hatott ugyanakkor a követelések állományának jelentős növekedése, ami a fizetési határidők kitolódására vezethető vissza. Ez az amúgy is finanszírozási gondokkal küzdő, gyenge eredményességű ágazat szempontjából pótlólagos hitelek bevonását és pótlólagos kamatterhet jelent, tovább rontva a jövedelmezőséget.
2. A mezőgazdaság teljes kibocsátásának volumenében 1998 és 2005 között nem ismerhető fel tendenciaszerű változás. Folyó áron számítva azonban az ágazat kibocsátása kevésbé nőtt, mint a ráfordítások. Ebből következett, hogy az egységnyi kibocsátáshoz szükséges folyó termelő-felhasználás hét év alatt emelkedett. 1000 forint értékű mezőgazdasági termék előállításához felhasznált áruk és szolgáltatások értéke 1998-ban 590 forint, 2005-ben pedig 655 forint volt. Ebben az ártényező (agráröllő!) játszották a meghatározó szerepet. A folyamat megítélésében azonban jelentős szerepet játszik a bázisév megválasztása (a Tesztüzemi Rendszer eltérő következtetéseit részben ez magyarázza), mivel a kibocsátásra az egymástól erősen eltérő időjárású évek gyakorolták a legnagyobb hatást. A termelés ingadozása sokkal nagyobb, mint az egy fejlettebb technológia mellett indokolható volna.
3. A mezőgazdaság teljes kibocsátásának valamivel több, mint 90%-át az alaptevékenységek – a növénytermesztés és az állattenyésztés – adták. Ezek egymáshoz viszonyított arányában erőteljes elmozdulás figyelhető meg. 1998-ban az arány 52:48 volt a növénytermesztés javára, míg – az állattenyésztés helyzetének folyamatosan romlása miatt – 2005-ben 59:41% volt. Támoga-tandóak azok a törekvések, amelyek az állattenyésztés helyzetének megerősítését célozzák. Szerepvesztését azonban olyan piaci, érdekeltségi, életmódváltozási és a KAP működésével összefüggő hatások okozzák, amelyek nehezen befolyásolhatóak. Látni kell, hogy az EU-15 tagállamaiban is csökken az állattenyésztés részesedése, és országonként erősen szóródik.
4. Mivel a vizsgált időszak két szélső éve közt a folyó termelő-felhasználás emelkedése meghaladta a kibocsátás növekedését, a bruttó hozzáadott érték aránya romlott. Míg 1998-ban a kibocsátás 41%-a volt a bruttó hozzáadott érték, addig 2005-re ez az arány 35%-ra csökkent. Ha az évjárat hatások kiszűrésére a bruttó hozzáadott érték hároméves csúszó átlagát számítjuk, a mutató stagnál. Átlagban ez jellemző az EU-15-ök és az EU-10-ek mezőgazdaságára is, de vannak eltérések. A vizsgált időszakban 10% felett nőtt a lett, az észt, a spanyol, a cseh és a portugál mezőgazdaság hozzájárulása a nem-

zeti termékhez. Viszont több mint 10%-kal esett vissza a svéd, a finn, a francia, az ír és a szlovén bruttó hozzáadott érték.

5. A bruttó hozzáadott érték mellett a támogatások jelentik a jövedelem másik forrását. A vizsgált időszakban az MSZR-ben elszámolt támogatások összege több mint ötszörösére emelkedett. A mezőgazdasági termelők által kapott közvetlen termelési támogatás 2001-től kezdődően évente 20-30%-kal növekedett, majd 2004-ben, a csatlakozás évében a 2003. évi értékhez képest megduplázódott. Ennek köszönhetően a támogatások kibocsátáshoz viszonyított aránya is látványosan emelkedett, az 1998. évi 5%-ról 2005-re 19%-ra nőtt. A támogatások értékének növekedését illetően az egyéni gazdaságok és a társas gazdaságok között számottevő különbséget nem találunk, így továbbra is fennáll, hogy a társas gazdaságoknak juttatott támogatások összege 1,5-szer meghaladja az egyéni gazdaságok támogatási összegét. Közösségi szinten is jelentősen emelkedett a támogatások értéke a hét év alatt és ez nem csupán az új tagok belépésének köszönhető. Az 1998-ban még nemzeti forrásból fizetethez képest, 2005-ben az új tagországok a közösségi alapokból nagyjából 4 milliárd euróval nagyobb összeggel támogathatták termelőiket. Ugyanezen idő alatt a régi tagországok támogatása 9 milliárd euróval bővült. A régi és az új országok mezőgazdaságának eltérő támogatottsági szintjét mutatja, hogy az újonnan csatlakozott országok gazdálkodói átlagosan a régiéknél kifizetett támogatás 42%-át kapják hektáronként. Az országok között azonban erősen szóródnak az adatok. A magyar adat az EU-10-ek átlaga felett van.
6. A befektetett eszközök mennyisége hazánkban 2001 és 2003 között növekedett dinamikusan (évente 14-16%-kal), de minden vizsgált évben 4% felett volt ez az érték. Ez azt jelzi, hogy a mezőgazdasági vállalkozások jelentős beruházásokat hajtottak végre ebben az időszakban. Ennek következtében igen jelentősen nőtt az értékcsökkenés nagysága is. Ugyanakkor kedvezőtlen – bár a 2001-2003-ra „előrehozott” beruházásokkal magyarázható –, hogy a fejlesztési kedv 2004-ben és 2005-ben alábbhagyott, a nettó beruházás értéke negatív volt, azaz a beruházások az amortizációt sem tudták kompenzálni. A vállalkozási formák szerinti vizsgálat során megállapítható, hogy a társas gazdaságoknál az értékcsökkenés növekedése lényegesen nagyobb, mint az egyéni gazdaságoknál, ami intenzívebb beruházási tevékenységükkel magyarázható. Az egyéni gazdaságok közül döntően a nagyméretűek voltak képesek eszközállományuk korszerűsítésére és bővítésére.
7. 2005-ben az egy fizetett munkaerő egységre („alkalmazottra”) jutó munkabér a régi tagállamokban átlagosan 16 ezer euró, az újaknál 6 ezer euró volt. Magyarország esetében ugyanakkor az egy hektárra jutó elszámolt munkabérek értéke megközelíti az uniós átlagot, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy hazánkban a társas gazdaságok kizárólag idegen, fizetett munkaerőt alkalmaznak, s ezek bére teljes egészében elszámolásra kerül.
8. Az 1998-at követő években Magyarországon a nettó vállalkozói jövedelem csökkenő tendenciát mutatott a támogatások növekvő mértéke ellenére. A jelenhez közelítve a jövedelem egyre nagyobb hányadát a támogatás biztosítja. Támogatás nélkül a jövedelem – évenként változóan, de növekvő tendenciával – 25-65%-kal lett volna kevesebb, és 2005-ben már a jövedelem több mint 80%-át támogatás biztosította. Kutatásunk eredményei azt is jelezték, hogy az Unióhoz történő csatlakozás a 10 kelet-közép európai ország jövedelemhátrányát csökkentette. A jövedelemhátrány területarányosan a korábbi 4,5-5-szörösről 3-szorosra mérséklődött. A munkaerő-arányos jövedelemnél

korábban mért 10-szeres különbség pedig 5,5-re esett vissza. A fajlagos mutatók alapján Magyarországon a jövedelmezőség viszonylag kedvező a többi új taghoz viszonyítva, de a korábbi évekhez képest előnyünk valamelyest csökkent.

9. A régi tagországok és az újonnan érkezettek jövedelemtermelési stratégiája több tekintetben jelentősen eltér. Az EU-15-ök termelői az újak által felhasznált ráfordítások többszörösét befektetve lényegesen nagyobb termelési értéket állítanak elő. A ráfordításokat, és különösen a munkaerőt az évtizedes szabad verseny által kikényszerített nagy hatékonysággal használják fel, amire az is lehetőséget ad, hogy tőkeerőben és állóeszközökben lényegesen jobban ellátottak, mint az újak termelői. A jövedelemkülönbség már a támogatásoktól mentes bruttó hozzáadott érték szintjén megjelenik. A nagy állóeszköz-állomány fenntartásának azonban komoly ára van, az állóeszközök értékcsökkenése a magas szintű támogatások nagy részét felemészti. Az újonnan csatlakozott országok gazdálkodóinak jövedelme jelentősen javult a csatlakozás után és tovább fog javulni, amíg a támogatások el nem érik a régi tagországokban fizetett szintet. A fajlagos jövedelemben mutatkozó eltérés jelentős csökkentéséhez azonban ez nem lesz elegendő, a hatékonyság további növelése elkerülhetetlen

A jövedeleminformációs rendszerek összefüggései, összehangolt értelmezésük

1. Az APEH adatbázis, az MSZR és a Tesztüzemi Rendszer számszerű összehasonlításakor az alábbi megállapításokat tettük:
 - Az APEH és a tesztüzemek társas vállalkozásainak adatait összehasonlítva látható, hogy a Tesztüzemi Rendszer kisebb teljesítményt számol a társas vállalkozásoknak, mint az APEH, ami csak azért nem tűnik fel az adózás előtti eredményben, mert a tesztüzemek nagyobb támogatásokat számolnak el. Ugyanakkor a bérek, a pénzügyi eredmény, illetve az értékcsökkenés gyakorlatilag megegyezik a két adatbázisban. Az APEH és a tesztüzemi társas adatbázis eltéréseinek okát elsősorban az jelenti, hogy az APEH adatbázisban benne van a mezőgazdasági vállalatok nem mezőgazdasági tevékenysége, míg a tesztüzemi adatbázis ezt nem tartalmazza.
 - Az MSZR és a Tesztüzemi Rendszer adatainak összevetéséből látható, hogy a tesztüzemek egész mezőgazdaságra vonatkozó termelési értéke kisebb, mint az MSZR hasonló értéke. A folyó termelő felhasználás viszont nagyságrendileg megegyezik az MSZR értékével. Ez a két rendszer közti eredménykülönbség fő oka. Az MSZR mintegy 200 milliárd forintnyi kibocsátástöbblete azzal magyarázható, hogy szélesebb kört fed le, mint a tesztüzemi rendszer. Ez a réteg a 2 EUME alatti magyarországi termelőket jelenti.
 - Mivel a 2 EUME alatti kisgazdaságokban az alacsony ráfordítás mellett is viszonylag jelentős, 200 milliárd forintos kibocsátás történik, ennek alapja a föld természetes termőerején és az egyszerű állati szaporulaton kívül elsősorban az emberi munka. Ezáltal a 200 milliárd forintnyi kibocsátás, mint vállalkozói jövedelem sorsa is egyértelmű: jellemzően személyes fogyasztás alapját képezi úgy közvetlen (a gazda elfogyasztja saját termékét) mint közvetett (értékesítés esetén szerzett bevétel fogyasztási cikkekre költése) formában. Ez a kibocsátás tulajdonképpen a befektetett munka gyümölcse, vagyis bérjellegű jövedelem, amit bérszerűen (fogyasztási célra) használnak fel. Így viszont teljesítményük mezőgazdasági vállalkozói jövedelemben való sorolása Magyarországi viszonyok közt problémás. Cél-

szerű lehet az MSZR eredménymutatójának megbontása fogyasztási és beruházási cél szerint, a teszttüzemi rendszer segítségével.

2. A kutatás során bizonyítottá vált, hogy bár az APEH adatbázis, a Tesztüzemi Rendszer és az MSZR eltérő metodikával és eltérő alapról indul, ezáltal eltérő eredményekhez jut, de úgy a rendszerek, mint az eredménymutatók között leírható a kapcsolat. Kidolgozásra került az a három matematikai képlet, amelyek alkalmazásával az információs rendszerek jövedelem adatai egymásból következtethetőek. Hangsúlyosan kell azonban felhívni a figyelmet arra, hogy a kapott eredmények értékelése meglehetősen nagy óvatosságot igényel.
3. A leírt matematikai képletek egyenlőre a jövedelem információs rendszerek eredményeinek jobb megértését szolgálják, semmint az egyik rendszer adataiból a másik rendszer adatainak kiszámítását. A származtathatóság megteremtése – hosszabb idősor rendelkezésre állása esetén – a jövőben elképzelhető. Akkor is gondot okozhat azonban, hogy a közgazdasági prognózisok hibahatárához mérten nem jelentős eltérések összegződhetnek és végeredményben jelentős eltéréseket okozhatnak olyan érzékeny mutatók meghatározásakor, mint a jövedelmezőség, amely a mezőgazdaságban mintegy 5%-os.
4. Végül a rendszerező vizsgálat eredményei alapján javaslat tehető arra, hogy a jövedeleminformációs rendszerek közül melyik rendszer melyik folyamat elemzésére a legalkalmasabb
 - APEH adatbázis:
 - Társas gazdaságok forrásösszetétele
 - Társas gazdaságok eszközösszetétele
 - Mezőgazdasági Számlák Rendszere:
 - A mezőgazdaság teljes kibocsátása, ezen belül a növénytermesztés és az állattenyésztés aránya
 - A mezőgazdasági alaptervekenységek volumenalakulása
 - A jövedelemalakulás tendenciájának megállapítása az ágazat egészére (feltétel az előzetes jelentések pontosítása, jelenleg csak a végleges jelentés alkalmas)
 - Tesztüzemi Rendszer
 - A mezőgazdaság kibocsátásának szektorok közti megoszlása
 - Az egyéni és társas gazdaságok ráfordításai
 - Egyén és társas gazdaságok költség-jövedelem helyzete
 - Mezőgazdasági termékek és ágazatok költség-jövedelem viszonyai
 - Abszolút számok az egyéni és társas gazdaságok jövedelemhelyzetére.

Irodalomjegyzék

1. **Alvincz József** (szerk.) (2001): A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők, Agrárgazdasági tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, 2001/7. szám, 123 p
2. **Csendes Béla – Vági Ferenc** (1964): jövedelmezőség és termelés a szövetkezeti gazdaságokban, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 312 p.
3. **Csete László** (1967): Jövedelem, költség, ár a termelőszövetkezetekben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 157 p
4. **Dorgai László–Kovács Gábor–Stauder Márta–Varga Gyula** (1999): Mezőgazdaságunk üzemi rendszere az EU tapasztalatainak tükrében, Agrárgazdasági tanulmányok 1999/8. szám 112. p.
5. **Erdei Ferenc–Fekete Ferenc** (szerk.) (1965): Önköltség a szocialista mezőgazdaságban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 814 p
6. **Fekete Ferenc –Szénay László – Tomka József** (1984): Költség- és jövedelemviszonyok a korszerűsödő mezőgazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 315 p
7. **Hensch Árpád** (1906): Mezőgazdasági Üzemtan I-II. kötet 2. bővített kiadás. Vitéz Nyomda, Kassa 459 p és 246 p
8. **Károly Rezső** (1909): Mezőgazdasági üzemviszonyok és eredmények, Budapest OMGE 357 p.
9. **Laczkó Sándorné – Szabó Péter** (2000): A gazdaság fogalma Magyarországon és az EU mezőgazdasági statisztikája In.: Statisztikai Szemle, 2000/4. szám 225-238. p.
10. **Laur, E.** (1928): Grundlagen und Methoden der Bewertung, Buchhaltung und Kalkulation in der Landwirtschaft. 3. Aufl. Parey Berlin, 857 p
11. **Prack László** (1934): A mezőgazdaság 1933. évi jövedelme. Pallas Nyomda, Budapest, 120 p
12. **Reichenbach Béla** (1930): Mezőgazdasági Üzemtan I-II. kötet, Budapest, Pátria Nyomda 270 p – 236 p
13. **Szabó Péter** (2002): Mezőgazdasági tevékenységből származó jövedelem mérése az EU előírásoknak megfelelően In: Gazdaság és statisztika (GÉS) 2002/6. szám
14. **Szűcs István** (2003): Birtokviszonyok és a mérethatékonyság, A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképessége NKFP-2003/4/32, Gödöllő, SZIE GTK, 224 p
15. **Udovecz Gábor** (szerk.) (2000): Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban, Agrárgazdasági tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, 1. szám, 143 p
16. <http://europa.eu.int/comm/agriculture/rica>
17. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
18. <http://www.ecostat.hu/kiadvanyok/modszertan/modszertan03.html>

